

ช่วงหนึ่งของกาลเวลา
ปีกขย อึ้งภาภรณ์

...เบื้องหลังร่างอันสง่างามและมีค่าอย่างเหลือเกินต่อบ้านเมือง มาในยุคสมัยหนึ่งมีอดีตอันเต็มแน่น ทั้งด้วยความน่าปิติและความเศร้าวิสลด นับวันอดีตเหล่านี้มันก็จะลางเลือนไปจากความคิดของคนอกตัญญูทั้งหลาย แต่ผมก็ยังหวังอยู่เสมออย่างไม่เคยเปลี่ยนแปลงว่า ผู้ที่ระลึกถึงเขาด้วยความคิดอันแผ่แผ่แผ่แผ่แน่นในความเป็นคนมีประโยชน์ก็ต้องมีอยู่ และมีมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นเรื่อยไปโดยลำดับโลกและสังคมมนุษย์มิได้แล้งน้ำใจเสียทีเดียวหรอก

สุภา ศิริमानนท์

ช่วงหนึ่งขงกาลเวลา

เมื่อ ซึ่งกาล

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์ศิลปศาสตร์

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะกรรมการนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์

มูลนิธิโกมลคีมทอง

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบอายุ ๑๑ ปี ของ อ.ปวิศ ถึงภรณ์

๑ มีนาคม ๒๕๒๘

ช่วงหนึ่งของกาลเวลา ป้าย อึ้งภากรณ์

พิมพ์ครั้งแรก 9 มีนาคม 2528

เนื่องในวันเกิด ดร.ป้าย อึ้งภากรณ์

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

จัดทำโดย คณะอนุกรรมการหนังสือที่ระลึกใน
คณะกรรมการจัดงาน "นิทรรศการ
ชีวิตและผลงานอาจารย์ป้าย"

สาราณียกร ไพศาล พัฒนานุรักษ์

เรียงพิมพ์ เม็ดทราย, บริษัทหอยุทธ์ จำกัด

พิมพ์ที่ ภาพพิมพ์

คณะผู้จัดทำ

1. นายสรรพลสิทธิ์ คุ้มประพันธ์
2. นายจุลพงศ์ คมกฤต
3. นางสาวจินตนา เขฏฐากุล
4. นายจิณธรรม คำกุล
5. นายไพโรจน์ เบญจทิศมงคล
6. นายไพศาล พัฒนานุรักษ์
7. นางสาวสุรพิน ฤกษ์ศิริวรรณ
8. นางสาวนุจรินทร์ เกษมสุขวรรค์
9. นางสาววิไลรัตน์ ตั้งสมบูรณ์
10. นางสาวพรสุข อมรวดีกุล
11. นายอัคร บัณฑภาส
12. นายประดิษฐ์ ดวงสุธา
13. นายประพันธ์ ศรีสุขพันธ์
14. นายเกรียงไกร กาญจนปกรณ์ชัย
15. นางสาวอินทรา โชติรัตน์
16. นายอาสา อยู่พงษ์พิทักษ์
17. นางสาวนันทนา พรหมมลมาศ
18. นายปราโมทย์ จารุวิวัฒน์วงศ์
19. นางสาวเสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์
20. นายศราวุธ วัชรพิบูลย์
21. นายวีระ ชัยวีระวัฒน์
22. นางสาวเพลินพิศ นิมิตรมงคล
23. นางสาวจิราภรณ์ อุ่นเกษม
24. นางสาวอรอนงค์ อ่ำสกุล
25. สุชาติ ใจหนักแน่น

สารบัญ

	บทนำ	9
ป่วย อังภากรณ์ : ภาพสะท้อนปัญหาสิทธิมนุษยชน ในเมืองไทย		11
โครงการจัดเก็บผลงาน ดร.ป่วย อังภากรณ์ (โครงการ Puey's Collection)		16
ป่วยช่วงหนึ่งของกาลเวลา		
ป่วยช่วงหนึ่งของกาลเวลา		
23		
บันทึกคำบอกเล่าเรื่อง "อาจารย์ป่วยกับศาสนธรรม" พระราชวรมุนี วัดพระพิเรนทร์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)		33
ป่วย อังภากรณ์ - บทเรียนสำหรับอนุชน ส.ศิวัรักษ์		37
คุณป่วยที่ข้าพเจ้ารู้จัก นุกูล ประจวบเหมาะ		41
ระลึกถึงอาจารย์ป่วย ระพี สาคริก		47
อาจารย์ป่วยกับการศึกษาไทย ธรรมเกียรติ กั่นอริ		51
ดร.ป่วยรักษาคำสัญญา มีเชียม อิบอินซอย		61

ธรรมคืออำนาจ : แนวทางสำหรับประเทศไทย
ในความคิดของอาจารย์ป๋วย

สุรินทร์ พิศสุวรรณ 67

จอห์น อิงภากรณ์พูดถึงพ่อ

บทสัมภาษณ์ 71

บททดลองเสนอว่าด้วยความคิด
ทางจริยศาสตร์ของอาจารย์ป๋วย อิงภากรณ์

พรชัย คุ้มทวีพร 85

รำลึกถึงปูชนียบุคคล

อังคาร กัลยาณพงศ์ 58

ตำนานสันติประชาธรรม

สุจิตต์ วงษ์เทศ 31

กราบคนจริง

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ 45

ป๋วย อิงภากรณ์

ฉันทน์ 66

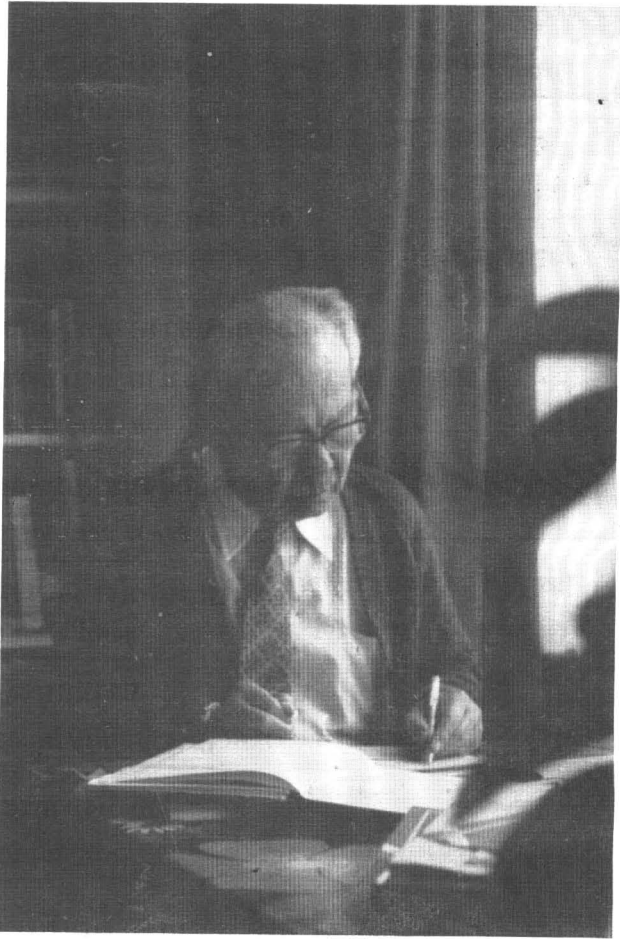
ป๋วยคำพูดและข้อเขียน

คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง
จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน

ป๋วย อิงภากรณ์ 103

ความรู้เรื่องเมืองไทย

ป๋วย อิงภากรณ์ 107

(อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ขณะนั่งเขียนหนังสือด้วยมือซ้าย เนื่องจากมือขวาของท่านเป็นอัมพาต
ที่บ้านพักชาวกรุงลอนดอน เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2523)

“เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศและปุ๋ย ที่จะทำให้พฤษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตขึ้น
ได้ และเมื่อความคิดนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้
ความคิดอย่างเสรี” (อุดมคติ, 2517)

บทนำ

ศาสตราจารย์ ดร.เปี้ยว อึ้งภากรณ์ เดินทางออกจากประเทศไทยไปนานเกือบเก้าปีเต็มแล้ว ทั้งที่ในอดีตท่านได้ทุ่มเทกำลังกายและสติปัญญาเพื่อเสริมสร้างพัฒนาประเทศนี้ให้รุ่งเรืองสถาพร แต่ท่านก็ไม่ได้กลับมาอยู่ในประเทศไทยอีก เพราะเหตุการณ์รัฐประหารนองเลือดเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้ท่านรู้สึกกระทบกระเทือนใจอย่างยิ่ง ไม่ใช่เพียงเพราะท่านถูกทุรชนกระทำการต่อท่านอย่างหยาบช้าทั้งวาจาและกำลังเท่านั้น แต่เป็นเพราะท่านรู้สึกเจ็บปวดใจที่เห็นคนในชาติเดียวกันนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน กระทำการต่อกันอย่างโหดเหี้ยมทารุณผิดจากวิสัยของมนุษย์จะพึงกระทำต่อกันเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจจนท่านถึงกับออกปากว่าจะไม่กลับมาอาศัยอยู่ในประเทศนี้อีก หากไม่มีประชาธิปไตยที่แท้จริง

เมื่อหันกลับไปมองประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยที่ผ่านมา เราจะพบเห็นอยู่เสมอว่ามีบุคคลที่มีคุณสมบัติความสามารถเลิศ ผู้เป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคมไทย ไม่สามารถจะคงอยู่เพื่อช่วยกันสร้างชาติคนไทยอย่างเราได้เฉยเมยต่อปฏิบัติการทำลายทรัพยากรที่มีค่าเหล่านั้นมาโดยตลอด เช่นหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดาการ ผู้บุกเบิกพัฒนาการเกษตรของไทยคนสำคัญ ก็เคยต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ก็ต้องลี้ภัยไปถึงแก่พิราลัยในต่างแดน นักการเมืองและปัญญาชนถูกลอบสังหาร ถูกประหาร ถูกจับกุมคุมขัง คนนับไม่ถ้วนในยุคเผด็จการเรื่องอำนาจ ซึ่งมีหัวหน้ารัฐบาลเป็นจอมพล ป.พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร หลังจากนั้นก็มีนักการเมือง นักศึกษา ขาวนา กรรมกร ถูกลอบสังหารล้มตายมากมายเป็นประวัติการณ์ ระหว่างปี 2517-2520 โดยที่ไม่สามารถนำตัวคนร้ายตัวจริงมาลงโทษตามกฎหมายได้แม้แต่คนเดียว นอกจากนั้นข้าราชการ ผู้กระตือรือร้นและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งการงานหลายท่าน อาทิเช่นนาย อานันท์ ปันยารชุน นักการทูตผู้สามารถ นายอำนาจ วีรवरณ และนายอนุถล ประจวบเหมาะ นักเศรษฐศาสตร์ผู้สามารถ เป็นต้น

ความพยายามของคุณผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้ เป็นการรวบรวมทัศนะของบุคคลหลายท่าน ที่มองเห็นว่า ศจ.ดร.ป่วย อังภากรณ์เป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์มากนัก เพราะเป็นบทความสั้น ๆ แต่ผู้เขียนทุกท่านก็หยิบจุดที่เห็นเข้าใจในตัว ศจ.ดร.ป่วย ดิที่สุทธะท่อนออกมาให้เราเห็น ซึ่งถ้าได้อ่านข้อเขียนเหล่านี้ทั้งเล่มแล้ว จะเห็นว่าแม้ ศจ.ดร.ป่วย-อังภากรณ์ ไม่ใช่บุคคลที่มีคุณสมบัติเลิศเลอเป็นหนึ่งเดียว แต่ท่านก็มีคุณสมบัติหลายประการที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้มองเห็นความคิดความงามในตัวมนุษย์ว่าไม่ใช่ความฝันที่เป็นอุดมคติอันเลื่อนลอย หว่าสามารถสัมผัสได้จากบุคคลบางคน ดังเช่น ศจ.ดร.ป่วย อังภากรณ์ ผู้นี้ และที่สำคัญที่สุดคือหนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือนความคับข้องใจว่าเราจะปล่อยให้คนดีงามของสังคมไทยถูกทำลายแล้วทำลายเล่าไปนานอีกสักเท่าไร เราจึงจะรู้สึกตัวลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรอันมีค่าอย่างยิ่งเหล่านี้ของสังคม

คณะผู้จัดทำหนังสือ
“ช่วงหนึ่งของกาลเวลา ป่วย อังภากรณ์”

ป่วย อังภากรณ์: ภาพสะท้อนปัญหา สิทธิมนุษยชนในเมืองไทย

ดร.เสน่ห์ จามริก ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับ “แนวทางการศึกษาเรื่องพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” ไว้ว่า

“ปัญหาสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของอารมณ์ร้อนแรง ข้อนี้ใน ตัวเอง ไม่ใช่ของผิดแปลกอะไรนัก ประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนเอง ไม่เคยเป็นมา โดยปราศจากการต่อสู้และการเสียสละ สังคมใดมีหลัก ขั้นตอนธรรม มีสถาบัน สังคมการเมืองที่อำนวย กระบวนการต่อสู้และ เปลี่ยนแปลงก็อาจจะเป็นไป โดยราบรื่น ในทางตรงกันข้าม สังคม ที่ขาดคุณสมบัติทำนองนี้ ก็มีแนวโน้มย่ำแย่ผลักดันให้การเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพต้องกลายเป็นความ รุนแรงขึ้น และนี่เป็นปัญหา วิกฤติของสังคมโลกที่สาม รวมทั้งสังคมไทย เรา เหตุการณ์อย่างเช่น 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 เป็น ประจักษ์พยานอย่างดีชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาความรุนแรงถึงขั้นทำลายล้าง และสูญเสียชีวิต เลือดเนื้อ ซึ่งได้อุบัติขึ้นแล้วในบ้านเมืองของเราที่ขึ้นชื่อว่า เป็นเมืองพุทธศาสนา”

“ในสังคมไทยเรา บรรดาคนที่มึนจิตสำนึกเดือดเนื้อร้อนใจถึง ขันกั้นรณรงค์ต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพจริง ๆ นั้น ยังนับว่ามีอยู่ค่อนข้าง น้อยมาก เป็นเหตุให้ฝ่ายผู้มีอำนาจมักจะประสบความสำเร็จอยู่เสมอ ๆ ที่สามารถบีบ ขวนให้คนส่วนใหญ่พากันเห็นว่าการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยที่ไม่ประสงค์ต่อชาติบ้านเมือง ปรกฏการณ์ทำนองนี้ ในตัวเองเท่ากับเป็นเครื่องชี้ว่า ยังมีช่องว่าง กว้าง ระหว่างฝ่ายผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชนกับมวลชนส่วนใหญ่”

ดร.ป่วย อังภากรณ์ ได้เคยแสดงความคิดเห็นเรียกร้องสิทธิเสรีภาพจากรัฐบาลเผด็จการจอมพลถนอม โดยแสดงความคิดเห็น ความหวังและความต้องการผ่าน จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง พอสรุปความได้ว่า “.....ประชาธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรมและธรรมเกิดจากประชาชน รวมความว่า อำนาจสูงสุดมาจากธรรมของประชาชนในประเทศ ทั้งหมด..... จุดหมายปลายทาง คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชาธรรม..... ประชาธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนไม่ต้องการประชาธรรมก็ไม่มีทางที่ใครจะหยาบย่นให้ ฉะนั้นจุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือ ประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย”..... “และถ้ายึดมั่นในประชาธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใด เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธรรม นอกจากสันติวิธี การใช้อาวุธอยู่เฉยๆ ประทัดประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ อาจจะได้ผลเพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชาธรรมถาวร..... สันติวิธีเพื่อประชาธรรมนั้น ต้องตระกะกำลังมาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมีอุปสรรคต้องเผชิญกับอาวุธ..... สรุปความว่าสันติวิธีเป็น วิธีเดียวเพื่อประชาธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามันในหลักการจริง ความมานะอดทนยอมตามมาเอง”..... “และในที่สุดแล้วความต้องการสองสิ่ง คือ หนึ่งเสรีภาพ เสรีภาพแบบธรรมดาคือ สิ่งหนึ่งคือ สิทธิที่จะได้มีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของสังคม สองสิ่งนี้จริง ๆ แล้วไม่ได้เป็นแนวคิดแบบของตะวันตกแต่ผู้เดียว ในคำสอนของพุทธศาสนามีแนวคิดที่เกี่ยวกับ สังคม เกี่ยวกับความเป็นปึกแผ่นและการมีตัวแทน แต่เราละเลยแนวคิดนี้ แล้วไปคิดว่าการประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีเยี่ยมไม่ถึง เราจึงมักคิดว่าเราต้องไปหาเสรีภาพโดยการมีระบบ เผด็จการ”

ในที่นี่เราจะศึกษาถึง “ป่วย อังภากรณ์ : ภาพสะท้อนปัญหาสิทธิมนุษยชนในเมืองไทย” ตามทัศนะของ อ.เสนห์ โดยอาศัยแนวคิดสันติประชาธรรมของ อ.ป่วย เป็นแกนกลางในการ ศึกษา ในอันที่จะสะท้อนรากฐานปัญหาสิทธิมนุษยชนในเมืองไทย

ณ.สุจิตกษณ์ ศิวรักษ์ ได้เขียนถึง อ.ป่วย ไว้ว่า “โดยที่คนป่วยเป็นคนสุภาพ อ่อนน้อมต่อมคน เก็บความรู้สึกไว้ได้ภายในอย่างเก่งมาก ทั้งยังมีกมลเมตตาดีแต่พรายในการพูดการเขียน.....ท่านจึงเป็นที่ยอมรับกันในแทบทุกวงการที่รู้จักท่าน ไม่ว่าจะวงการทหาร วงการค้า วงการวิชาการ..... และในนานาประเทศ”..... “ถ้าคนป่วยประทับประคองตนอยู่อย่างนี้ โดยที่สังคม ไทยมีทางกระตือรือร้นเรื่อย ๆ จากแนวทางการพัฒนาที่ท่านมีส่วนร่วมตัดสินใจชีวิตของเขาและของบ้านเมืองได้มากขึ้น โดยเขามีความกินดีอยู่ดีขึ้นเรื่อย ๆ..... ท่านก็เห็นจะยังคงเป็น ข้าราชการตัวอย่างอยู่ตลอดไป..... อย่างไม่กลัวเกรงอิทธิพลจากนักการเมือง.....”

แต่การไม่ได้เป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุที่ประเทศไทยปกครองภายใต้ระบอบที่ทหาร กุมอำนาจทางการเมืองมาโดยตลอด และกลไกระบบราชการก็ดูจะรับใช้ประชาชนน้อยกว่า กลุ่มพ่อค่านายทุนผลประโยชน์ ในขณะที่โครงสร้างอำนาจในสังคมไทยก็ยังคงมีลักษณะความสัมพันธ์แบบกลุ่มอุปถัมภ์ที่ค้ำจุนลดหลั่นตามลำดับลงมา พร้อมด้วยการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของประเทศอกิมาอำนาจและบริษัทข้าม

ชาติ ซึ่งถ้า อ.ปวย เป็นเพียงข้าราชการ พลเรือนที่ซื่อสัตย์ โดยทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นความเหลวแหลกเหล่านี้ สวัสดิภาพชีวิตของ อ.ปวย คงจะไม่ถูกคุกคาม แต่การที่ อ.ปวย กลับแสดงตัวไปในทางที่ขัดขวางการ แสวงผลประโยชน์ ของกลุ่มนี้ พร้อมกับทวงถามถึงความเป็นธรรมด้วยแล้ว การณ์จึงเป็นว่า อ.ปวย กำลัง ทำทนาย ระบบเกือบทั้งหมดทีเดียว ยังผลให้ความยอมรับจากวงการทหารลดน้อยถอยลง เปลี่ยนแปร มาเป็นความไม่ไว้วางใจมากขึ้นทุกที ๆ ในขณะที่ในกลุ่มพ่อค้า นักวิชาการและข้าราชการ ที่อิงผล ประโยชน์ร่วมกันอยู่ ก็เริ่มเห็นว่า อ.ปวย หาใช่พวกคนอีกต่อไปไม่ ดังนั้นถ้ายัง อ.ปวย มีบทบาทที่สูงเด่น ขึ้น ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องกำจัดให้ออกนอกเส้นทางของพวกเขา ให้ได้

อีกประการหนึ่งคือ สังคมไทยที่ อ.ปวย มีส่วนร่วมอยู่ในการพัฒนาด้วยนั้น ถ้ามันกระตือรือร้นจริงจนถึงจุดที่ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจชีวิตของพวกเขาและของบ้านเมืองได้อย่างจริงจังแล้ว อ.ปวย ก็คงจะไม่ใช่เป็นหนึ่งในคนกลุ่มน้อยที่ตื่นตัวในการเรียกร้องให้ ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและความ เป็นธรรมในสังคม ประชาชนส่วนใหญ่คงจะก้าวขึ้นมาเคียงข้างด้วยเป็นแน่ แต่ในกรณีการพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศไทยในช่วงนับแต่มีแผนพัฒนาที่ผ่านมามีได้ระบอบเผด็จการซึ่งสิทธิเสรีภาพทางการเมือง ของประชาชนชาวไทย ส่วนใหญ่ต้องถูกห้ามนำไปโดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนี้การที่จะให้ได้มาซึ่งสิทธิและผล ประโยชน์ อันพึงมีพึงได้ทางเศรษฐกิจย่อมไม่อาจจะเป็นไปได้ ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงต้องผจญ ต่อ ปัญหาความอดอยากขาดแคลน ปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับความอยู่รอดของชีวิต แล้วใครเล่า ที่จะหัน ได้คำนึงถึงการเรียกร้องทวงถามให้ได้มาซึ่งสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมือง อันสิ่งที่ถูกเรียกว่า ความสำเร็จหรือการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

โดยรากฐานแล้วเป็นเรื่องของการ อาศัยอำนาจรัฐกำราบคุกคามเสรีภาพของมวลชนส่วนใหญ่ให้ตกเป็นเบี้ยล่างของกลุ่มชนส่วนน้อย เมื่อมองออกเช่นนี้ก็พอจะประมวลได้ว่า ช่องว่างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอันปรากฏภาพออกมาเป็นปัญหา ความไม่ทัดเทียม การว่างงานและความยากจนนั้น โดยแท้จริง แล้วก็มิรากฐานมาจากปัญหาช่องว่าง ทางการเมืองนั่นเอง ภายใต้เผด็จการอันยาวนาน การรวมตัวและจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจการเงิน เป็นสิทธิอันชอบธรรม แต่การรวมตัวจัดตั้งของกลุ่มมวลชนผู้เสียเปรียบเป็นสิ่งพึงสักระกั้น และเวลาเพียง สามปีจาก 2516-2519 ก็เป็นเวลาอันแสนสั้นเกินกว่าจะทำให้กลุ่มมวลชนเหล่านี้ได้รับการศึกษาเรียนรู้ถึง คุณค่าและสิทธิอันพึงมีพึงปกป้องของตน ในอันที่จะได้รู้เท่าทันเล่ห์กลเม็ดของกลุ่มผู้มีอำนาจที่จะให้ร้าย บ้ายสีให้เห็นว่า กลุ่มผู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพนั้นคือ ผู้ประสงคร้ายต่อบ้านเมืองซึ่ง ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ ก็เป็นหนึ่งในคนกลุ่มน้อยนั้นด้วย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการแสดงตัวอย่างเด่นชัดของ อ.ปวย ทำให้ความยอมรับจากวงการ ทหาร-พ่อค้า-นักวิชาการและข้าราชการที่ลุ่มหลงในอำนาจและผลประโยชน์ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นความไม่ไว้วางใจ อันนำมาซึ่งการแสวงหาทางกำจัด อ.ปวย ตลอดจนมา ซึ่งแน่นอนถ้าเมื่อใดมีช่องทางที่จะให้ร้ายบาย สี อ.ปวย ให้ดูเลวร้ายปรากฏแก่สายตาของสาธารณชนได้ย่อมไม่มีการละเว้นแน่ อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เขียนถึง อ.ปวย ใน "ปวยอึ้งภากรณ์: ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน" ว่า ความผิดพลาดอันแรกของคุณ

ป่วย คือการไปเยี่ยมคุณหลวง ประดิษฐ์มนูธรรม (ท่านปรีดี พนมยงค์) เกือบจะเรียกได้ว่าในทันทีที่ท่านผู้นั้นออกมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน..... เราต้องไม่ลืมว่าเวลานั้นจีนแผ่นดินใหญ่มีสภาพน่าสะทึงกลัวขนาดไหน ในสายตาของผู้มีอำนาจไทย แม้จนในวงการผู้มีอำนาจของสหรัฐ ซึ่งเป็นผู้พิทักษ์รักษามลประโยชน์ร่วมอยู่อย่างใกล้ชิดกับผู้คุมบังเหียนฝ่ายไทย ยิ่งคุณหลวงประดิษฐ์ ด้วยแล้ว หลายคนเห็นเป็นตัวประกันต่อองค์พระประมุขโดยตรง โยงไปถึงกรณีสวรรคตโยงไปถึงความเป็นคอมมิวนิสต์และความเลวร้ายต่าง ๆ อันจะสรรหามาใส่โคลด์.....” และอีก ครั้งหนึ่งที่เขียนถึง อ.ป่วย อ.สุลักษณ์ก็ยังคงกล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “.....นี่สิ เป็นข้อกักขาใหญ่ อันใคร ๆ ต้องการคำตอบ โดยที่คุณป่วยเป็นคนแรกเสียด้วยที่ยกย่องและไปมาหาสู่กับท่าน ผู้นั้นถึงปารีส แล้วมีหน้า คุณป่วยยังมีที่ท้าวว่าจะยึดทฤษฎีทฤษฎีวิทยาศาสตร์เป็นเวทีต่อกรกับทหารและขบวนการศึกษินาเสียอีก รวากับว่าองค์การเสรีไทยจะฟื้นคืนชีพมาอีกหรืออย่างไรกัน”

และเมื่อ อ.ป่วย เข้ามารับตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2518 นั้นกำลังเป็นช่วงที่ฝ่ายขวาจัดกำลังรุกกระหน่ำขบวนการนิสิตนักศึกษา กรรมกร ชาวนาและ พลังประชาธิปไตยอย่างหนัก คงจะจำกันได้ว่าเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2518 นั้นถึงขนาดที่“กระทิงแดง” บุกร้างเผาทำลายจนถึงขั้นว่าปล้นทรัพย์ของธรรมศาสตร์เลยทีเดียวได้ ประกอบกับ สถานการณ์ภายนอกประเทศในช่วงระยะเวลานั้น อเมริกาเริ่มส่งอาวุธในสงครามเวียดนาม ดังนั้นการจะปลุกผีคอมมิวนิสต์ขึ้นมาข่มขวัญมวลชนส่วนใหญ่จึงไม่ใช่เรื่องยากเลย และใน ที่สุดกลุ่มผู้มีอำนาจก็กระทำการสำเร็จ มวลชนส่วนใหญ่ถูกชี้ชวนให้เห็นว่า นักศึกษาประชาชน ที่กำลังประท้วงการกลับมาของจอมพลถนอมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นคอมมิวนิสต์ด้วย การยกเอาสถาบันสูงสุดของประเทศเข้ามาเกี่ยวพันด้วย และ อ.ป่วย ก็ถูกกล่าวหาว่า เป็นบุคคล ผู้อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ถูกเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นบุคคลอันตรายต่อชาติ จนถึงที่สุดต้องลี้ภัยออกนอกประเทศที่เคยได้ทุ่มเทกำลัง ความสามารถสติปัญญาด้วยความซื่อสัตย์ให้แก่การพัฒนาประเทศ ด้วยความมุ่งหวังที่จะเห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชาติส่วนใหญ่ตลอดมา

กรณีของ ดร.ป่วย อังภากรณ์ ก็กับการเกิดขึ้นของเหตุการณ์รุนแรง 6 ตุลาคม 2519 สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างที่มีอยู่อย่างมากระหว่างผู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพกับมวลชนส่วนใหญ่ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการศึกษา การเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพของตนอุดมการณ์ประชาธิปไตยยังไม่ได้ฝังรากลึกลงในสังคมไทย ประชาชนเคยชินกับสภาพสังคม ที่ดูเหมือนว่ามีสิทธิเสรีภาพภายใต้เผด็จการมากกว่ากับสภาพสังคมที่ดูผันผวนวุ่นวายในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 โอกาสที่ประชาชนจะได้เรียนรู้ถึงวิถีทางการเมืองภายใต้ระบอบ ประชาธิปไตยมีน้อยเกินไป หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเพียงไม่กี่ชุด และแต่ละชุดก็อยู่ได้เพียงช่วงสั้น ๆ การปกครองส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ เผด็จการทหารมากกว่า สภาพสังคมการเมืองที่มีพัฒนาการมาเช่นนี้เองที่ทำให้กลุ่มผู้มีอำนาจ ในสังคมสามารถอาศัยช่องว่างดังกล่าว ย้ายผลักดันให้การเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพต้องกลับกลายเป็นความรุนแรง ถ้าปราศจากช่องว่างนี้ ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็น เช่น อ.ป่วย ที่ยึดมั่นในหลักการของประชาธิปไตยโดยสันติวิธี ที่ถึงแม้จะต้องใช้เวลานานต้องเสียสละและอาศัย

ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ยอมตกระกำลำบาก เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย โดยถาวรแล้ว สวัสดิภาพชีวิตของ อ.ป่วย ย่อมไม่ถูกคุกคามเป็นแน่

ถ้าหากคนเราเกิดมาเป็นเสรีและเสมอเท่าเทียมกันจริงดังปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่กำหนดโดยสหประชาชาติ อันประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ลงนามยอมรับในหลักการนี้ ที่ว่า "มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเป็นเสรีและเสมอเท่าเทียมกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างได้การประทานมาซึ่งเหตุผลและมโนธรรมและพึงปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ" แล้วปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนคงจะไม่เกิดขึ้น แต่ในความเป็นจริงสำหรับในสังคมอันเต็มไปด้วยช่องว่างห่างไกลระหว่างคนมีคณาคน คนเข้มแข็งคนอ่อนแอ และมนุษย์เองก็อาศัยช่องว่างนี้ในการชูตริคเอาต์เอาเปรียบแทนที่จะเกื้อกูลกัน ยิ่งในประเทศไทยอันได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธศาสนาด้วยแล้ว นับเป็นกาลสมควรที่จะทบทวนกันได้แล้วว่า พุทธศาสนาอันเป็นหลักธรรมอุดมการณ์ที่อยู่ในสังคมไทยมาช้านาน ได้ถูกละเลยไปแล้วใช่หรือไม่ ?

สำหรับก๊อแก อ.ป่วยแล้ว เราจะยังคงปล่อยให้บุคคลผู้เป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคมไทยต้องถูกทำลายไปอีกสักเท่าใด เราได้สูญเสียท่านสิทธิพร กฤดากร ท่านปรีดี พนมยงค์ และ อ.ป่วยที่ต้องลี้ภัยไปต่างแดน ถึงเวลาแล้วหรือยังที่เราจะต้องปกป้องทรัพยากรอันมีค่าเช่นนี้ของสังคม ซึ่งแน่นอนไม่ใช่หมายความว่าเรามีเพียงสามท่านที่กล่าวอ้างมาเท่านั้น ก้าวต่อไปในอนาคตย่อมมีบุคคลเช่นนี้ปรากฏแก่สังคมและถึงวันนี้เวลานี้เป็นกาลอันสมควรแล้วที่อนุชนรุ่นหลังจะเข้ามาสลับเปลี่ยนบทบาทของสังคมและมวลมนุษยชาติสืบแทนจาก อ.ป่วยซึ่งได้กระทำมาอย่างเต็มที่แล้ว

คณะผู้จัดงาน "คิดถึง อ.ป่วย : มีนาคม 2528"

โครงการจัดเก็บผลงานดร.ป่วย อึ้งภากรณ์

(โครงการ Puey's Collection)

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ

อาจารย์ ป่วย ไม่เพียงแต่มีชื่อเสียงในวงการเศรษฐศาสตร์เท่านั้น ท่านยังมีผลงานในสาขาวิชาการอื่น ๆ อีกมากมาย ผลงานและชีวิตของท่านเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษา ดังนั้น คณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงได้เริ่มโครงการ Puey's Collection ขึ้นเมื่อปี 2525 โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของโครงการห้องสมุดป่วย อึ้งภากรณ์

วัตถุประสงค์ของโครงการ Puey's Collection คือ เพื่อให้มีการรวบรวมงานเขียนของอาจารย์ป่วย งานที่ผู้อื่นเขียนเกี่ยวกับตัวท่าน ผลงานในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งของบางอย่างที่เป็นสมบัติส่วนตัวของท่าน งานเขียนและสิ่งของดังกล่าวจะเก็บรวบรวมไว้ในห้อง Puey's Collection ซึ่งจะอยู่ในห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ เพื่อเป็นการสะดวกแก่ผู้สนใจจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชีวิตและงานของท่าน ห้อง Puey's Collection นี้ จะเป็นอนุสรณ์แก่อาจารย์ป่วย ผู้ริเริ่มบุกเบิกให้แก่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ขอบเขต

ผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ หมายถึงสิ่งที่ ดร.ป่วย ได้คิดทำขึ้น หรือมีส่วนร่วมทำขึ้น รวมทั้งสิ่งที่บุคคลอื่น ๆ ได้จัดทำขึ้นที่เกี่ยวกับ ดร.ป่วย และผลงานของท่าน

- “ข้อเขียน” ได้แก่ จดหมายต้นฉบับ ร่างคำปราศรัย บันทึกข้อราชการที่มีได้จัดพิมพ์เผยแพร่
- “สิ่งพิมพ์” ได้แก่ บทความ เอกสาร หนังสือ ที่จัดพิมพ์เผยแพร่
- “สิ่งบันทึก” ได้แก่ ภาพถ่าย เทป สิ่งที่ระลึก
- “อื่น ๆ” ได้แก่สิ่งของที่ คร.ป่วย มอบให้และผู้อื่นมอบให้ เป็นต้น

การดำเนินงาน

ในช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2526 คณะเศรษฐศาสตร์ได้มอบหมายให้อาจารย์ทวี หมื่นนิกร รับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการโดยอาจารย์ทวีได้รวบรวมเอกสาร หนังสือ ภาพถ่าย และของที่ระลึกต่าง ๆ ที่เก็บอยู่ในห้องทำงานเดิมของอาจารย์ป่วย รวมทั้งจากที่ต่าง ๆ ภายในคณะเศรษฐศาสตร์ เช่น จาก เลขานุการคณะเศรษฐศาสตร์ อาจารย์ประจำคณะฯ บางท่าน ฝ่ายประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง เป็นต้น เอกสารและสิ่งของที่รวบรวมได้เก็บอยู่ ณ ห้องทำงานเดิมของอาจารย์ป่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ ชั้น 5

งานเขียนและสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ป่วย ที่มีอยู่และหาได้ในขณะนั้นแยกประเภทได้ดังนี้

1. ข้อเขียนของอาจารย์ป่วย เช่น หนังสือ บทความ คำนำ รายงาน จดหมาย บันทึกคำปราศรัยสุนทรพจน์
2. สิ่งพิมพ์ของหน่วยงานและองค์การทั้งของรัฐและของเอกชนที่อาจารย์ป่วยเกี่ยวข้องโดยตรงทั้งภายในและต่างประเทศ (เป็นประธาน กรรมการ ที่ปรึกษา) เช่น รายงาน บันทึก....
3. สิ่งพิมพ์ที่บุคคลอื่นเขียนเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย เช่น หนังสือ บทความ บทสัมภาษณ์ ฯลฯ
4. สิ่งพิมพ์ที่ไม่เกี่ยวกับชีวิตและงานของท่านโดยตรง เป็นสิ่งที่อาจารย์ซื้อหามาอ่าน และบุคคลอื่นมอบให้ เช่น ตำรา วารสาร นวนิยาย รายงาน ฯลฯ
5. อื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ของใช้ส่วนตัว สิ่งระลึกต่าง ๆ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 ทางสำนักหอสมุดได้แบ่งเนื้อที่ให้ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จำนวน 80 ตารางเมตร และทางมหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้เงินงบประมาณรายได้พิเศษประจำปี 2526 จำนวน 135,000 บาท เพื่อจัดทำห้องป่วย อึ้งภากรณ์ พร้อมครุภัณฑ์ภายในห้อง

หลังจากห้องป่วยฯ ได้จัดทำเสร็จประมาณต้นเดือนมกราคม 2527 ได้ขนย้ายเอกสาร หนังสือ ภาพถ่าย และสิ่งของที่ระลึกต่าง ๆ ที่เก็บอยู่ ณ ห้องทำงานเดิมของอาจารย์ป่วย ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ชั้น 5 มาเก็บที่ห้องป่วย อึ้งภากรณ์ และได้ทำพิธีเปิดห้องป่วย อึ้งภากรณ์ ในวันที่ 23 มกราคม 2527 ซึ่งตรงกับวันครบรอบ 35 ปีของคณะเศรษฐศาสตร์ ในโอกาสนี้ทางห้องสมุดได้จัดนิทรรศการ เอกสาร

จดหมาย ภาพถ่าย หนังสือ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ของอาจารย์ป่วยให้ผู้สนใจเข้าชม

ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2527 ถึงปัจจุบัน (มีนาคม 2528) ทางห้องสมุดได้จ้างบรรณารักษ์ประจำห้องป่วยฯ เพื่อดำเนินการจัดแยกประเภทเอกสาร และทำบัตรรายการเอกสาร ภาพถ่าย หนังสือ ตลอดจนการจัดทำคู่มือช่วยค้นเอกสารต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหาเอกสารในห้องป่วยฯ

การแยกประเภทเอกสารในห้องป่วย

ห้องสมุดได้แยกเอกสารที่เป็นงานเขียนของอาจารย์ทั้งหมด รวมทั้งต้นฉบับลายมือ ชีวประวัติ และข้อเขียนที่บุคคลอื่นเขียนถึงอาจารย์ป่วย โดยแบ่งแยกตามหัวเรื่องดังต่อไปนี้

- การคลัง (กค)
- การเงินและการธนาคาร (กธ)
- การพัฒนาชนบท (กช)
- ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (กต)
- การเมืองและการปกครอง (กป)
- การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (กพ)
- กฎหมาย (กม)
- การศึกษา (กศ)
- กวีนิพนธ์ (กว)
- ค่านาและค่าไว้อาลัย (คว)
- ศาสนาและจริยธรรม (ศน)
- เศรษฐกิจทั่วไป (ศก)
- เศรษฐกิจระหว่างประเทศ (ศป)
- สุนทรพจน์ (สห)
- เบ็ดเตล็ด (บต)

สำหรับเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ของหน่วยงานและองค์การทั้งของรัฐและของเอกชนที่อาจารย์ป่วยเกี่ยวข้องกับโดยตรงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น เป็นประธาน กรรมการ ที่ปรึกษา ฯลฯ ก็จักจัดแยกเอกสารตามชื่อของหน่วยงานนั้น ๆ เช่น อาจารย์ป่วยเคยเป็นนายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก็จักจัดแยกเอกสารเข้าแฟ้ม สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

เอกสารทุกชิ้นที่เก็บในห้องป่วยฯ จะมีคู่มือช่วยค้น คือบัตรบรรณนิเอกสาร

สำหรับหนังสือ ภาพถ่าย เทป วีดีโอเทป สไลด์ ก็จักดำเนินการจัดประเภทต่อไป นอกจากนี้ทางโครงการฯ ยังต้องจัดหาและติดตามเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ป่วยจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้รับ

หรือได้ไม่ครบ เช่น งานสารบรรณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานงบประมาณ ฯลฯ

การหารายได้เข้าโครงการ Puey's Collection

1. การจัดทำตราห้องปวย อึ้งภากรณ์

คณะกรรมการห้องสมุดได้ติดต่อกับ คุณสุนทร วิไล จากกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ให้ออกแบบตราห้องปวย อึ้งภากรณ์ ให้ หลังจากได้แบบตราห้องปวยแล้ว คณะกรรมการห้องสมุดได้จัดทำสติ๊กเกอร์ตราห้องปวย อึ้งภากรณ์ ออกจำหน่าย โดยจัดทำ 2 ขนาด ๆ ละ 1,000 แผ่น รายได้จากการจำหน่ายสติ๊กเกอร์นี้ นำเข้าโครงการ Puey's Collection

2. การจัดพิมพ์หนังสือ "คิดถึงอาจารย์ปวย"

คณะกรรมการห้องสมุดได้จัดพิมพ์หนังสือคิดถึงอาจารย์ปวยออกจำหน่าย จำนวน 2,000 เล่ม ราคาจำหน่ายเล่มละ 30 บาท รายได้จากการจำหน่ายหนังสือนี้ นำเข้าสมทบโครงการ Puey's Collection แต่เนื่องจากมีผู้สนใจซื้อหนังสือเล่มนี้มาก ทางคณะกรรมการห้องสมุดจึงได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่อีกจำนวน 3,000 เล่ม โดยให้ลิขสิทธิ์การจัดพิมพ์แก่สำนักงานพิมพ์ดอกหญ้า ทั้งนี้ทางสำนักพิมพ์ดอกหญ้าให้เงินเข้าโครงการ Puey's Collection เป็นเงิน 15,000 บาท

3. การประชาสัมพันธ์ให้ศิษย์เก่าและผู้สนใจบริจาคเงินเข้าโครงการ Puey's Collection

ขณะนี้โครงการ Puey's Collection มีเงินคงเหลือ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2527 จำนวน 478,121.82 บาท (สี่แสนเจ็ดหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยยี่สิบเอ็ดบาทแปดสิบสองสตางค์)

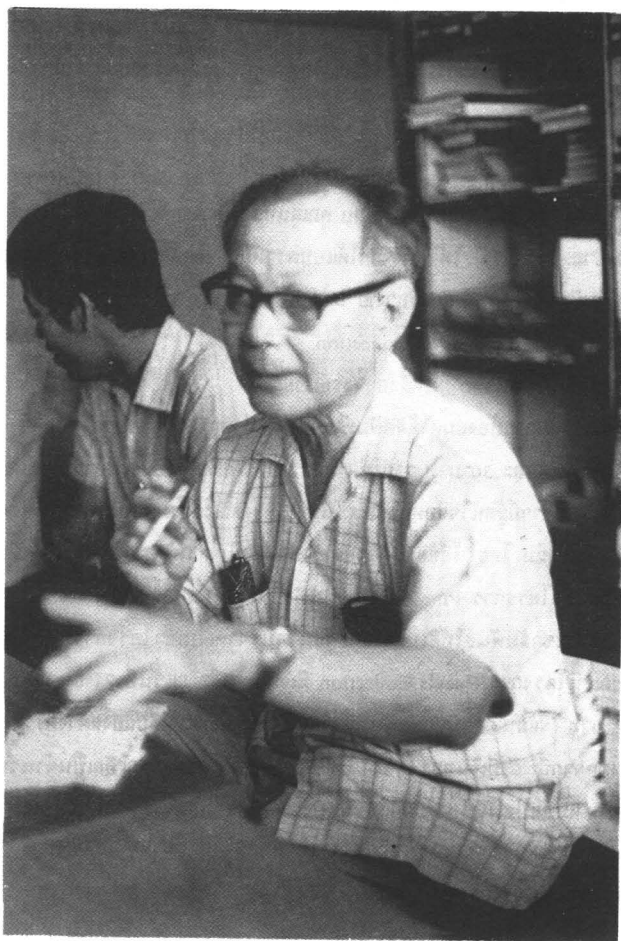
นอกจากนี้ ยังมีเงินของโครงการห้องสมุดปวย อึ้งภากรณ์ อีกเป็นจำนวน 458,228.63 บาท (สี่แสนห้าหมื่นแปดพันสองร้อยยี่สิบแปดบาทหกสิบสามสตางค์)

ผู้ที่สนใจจะบริจาคสมทบทุนโครงการนี้ ติดต่อได้ที่ ห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 223 - 9223

คณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์

ปีการศึกษา 2527

“เสรีภาพของประชาชนเป็นสิ่งที่แปลก ถ้าตัวเราเองไม่ได้ถูกลิตรอนเสรีภาพก็จะไม่รู้สึอะไร และจะพูดได้เสมอว่า คนอื่นยังสามารถอยู่ได้เลย ภายใต้การกดขี่ ปราบปราม ถ้าคุณเป็น ขาวนาและบุตรของคุณถูกตำรวจจะนำตัวไปโดยที่เขามีได้ก่อกวนแต่อย่างใด มิได้ทำอะไรทั้ง นั้น ถูกนำตัวไปโดยปราศจากข้อหา เมื่อนั้นแหละคุณจะรู้สึกขมขื่นมาก”

(คำให้การของ คร.ป่วย อังภากรณ์ กรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519)

† โศก ชินทร

ช่วงหนึ่งของกาลเวลา

ป่วยช่วงหนึ่งของกาลเวลา

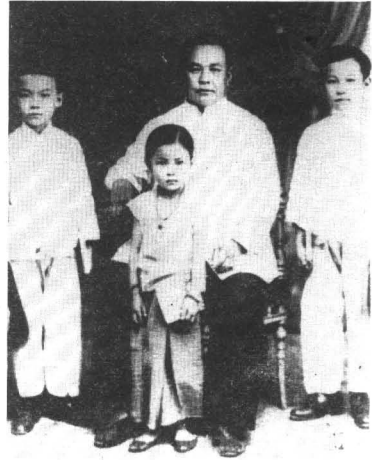
1. "ผมไม่ต้องการมีพี่น้องอย่างที่พ่อแม่ผมมีอยู่ และแม่จะต้องไม่มีลูกอีก"

① อ.ป่วย อีภากาศณ์ เกิดเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2459 ที่ตลาดน้อย ใจกลางย่านธุรกิจของกรุงเทพฯ บิดาชื่อ นายซา เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาเมืองไทย ทำอาชีพขายส่งปลา มารดาชื่อนางเซาะเซ็ง มีเชื้อสายไทย-จีน ท่านเป็นบุตรคนที่ 4 ในจำนวนพี่น้อง 7 คนเป็นชาย 5 และหญิง 2 คน

2. "พ่อกับแม่แต่งงานกันถูกกฎหมายหรือธรรมเนียมประเพณีหรือไม่ ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ทำความอบอุ่นให้ผมและพี่น้อง"

② บิดาของอ.ป่วยทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว เวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาจึงเป็นของมารดาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อ อ.ป่วยอายุได้ 10 ขวบ บิดาก็ถึงแก่กรรม หน้าที่การหาเลี้ยงครอบครัวจึงตกอยู่กับนางเซาะเซ็ง มารดาของท่านแต่เพียงผู้เดียว ท่านได้รับการอบรมสั่งสอนและความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างดีจากคามวิริยะอุตสาหะของมารดา

เมื่อยามที่ท่านได้แต่งงานกับสตรีต่างชาติ ท่านก็ได้วางแผนเกี่ยวกับการครองเรือนโดยอาศัยความรักความปรารถนาดีซึ่งกันและกัน ความรอบคอบที่จะไม่นำเรื่องวัฒนธรรมของครอบครัวซึ่งแตกต่างกันมาเป็นอุปสรรคของชีวิต กับอาศัยความดีความซื่อสัตย์ และความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ชีวิตครอบครัวของท่านจึงมีความอบอุ่น ลูกทั้ง 3 ของท่านได้รับการศึกษาอย่างดีและมีคุณธรรม รักสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย ฯลฯ ซึ่งการศึกษา ความประพฤติ และนิสัยของลูก ๆ ท่านยกให้เป็นความดีของภรรยาเป็นส่วนใหญ่ เพราะภรรยาของท่านเสียสละเวลาในการทำงาน เพื่อนำมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่างเต็มที่ ทั้ง ๆ ที่มีความรู้ความสามารถสอบได้ปริญญาตรีเกียรตินิยม

- อาจารย์ป๋วยกับครอบครัว

- นางเซะเซ็ง มรดา อจ.ป๋วย

๓. "ผมต้องการไปโรงเรียน พี่สาวผมหรือน้องสาวผมก็ต้องการไปโรงเรียน จะได้มีความรู้หากินได้ และจะได้รู้คุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ใหม่ว่าพ่อแม่ผมจะรวยหรือจะจน จะอยู่ในเมืองหรือในชนบท"

๓) ถึงแม้บิดาของท่านได้ถึงแก่กรรมเมื่อท่านมีอายุได้เพียง 10 ขวบ มารดาของท่านก็ผู้ถูกส่งท่านเข้าเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญซึ่งค่าเล่าเรียนแพงมากที่สุดในสมัยนั้น ถึงแม้จะต้องกู้ยืมเงินมานอกเหนือจากเงินจุนเจือจากลุงของอ.ป๋วย ซึ่งเป็นนายทุนเงินกู้แก่ชาวประมงไปลงทุนและรับซื้อปลา มารดาของท่านนั้นถูกอบรมมาแบบโบราณ คือลูกผู้หญิงไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ก็ถูกส่งให้เรียนหนังสือด้วยตัวเองจนสามารถอ่านหรือเขียนได้ดีพอใช้ พอที่จะช่วยดักกับยาของท่านทำบัญชีค้าขายได้ นับได้ว่าเป็นโชคคิของท่านอย่างสำคัญที่มีมารดาที่เห็นความสำคัญของการศึกษา

๔) ความรักในอิสราภาพและสิทธิเสรีภาพยิ่งกว่าชีวิตเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือไปจากความมีมานะเด็ดเดี่ยว ความซื่อสัตย์สุจริตและความมีเมตตากรุณา ที่ท่านได้รับ การซึมซาบถ่ายทอดจากมารดา ในความเห็นของท่านนั้น มนุษย์ทุกคนเสมอภาคกันทางด้านกฎหมายมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าปราศจากความเมตตากรุณาจากคนที่มีไปสู่มนุษย์อื่น ก็ย่อมทำให้สังคมไม่สมบูรณ์ เพราะบุคคลในสังคมนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามกำเนิด กรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนในเมืองหรือในชนบท ควรจะได้สิทธิในการเรียนเท่าเทียมกัน โดยอาศัยการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในสังคมนั้น ๆ

4. "เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ผมต้องการงานอาชีพที่มีความหมาย ทำให้ได้รับความพอใจว่า ตนได้ทำงานเป็นประโยชน์ต่อสังคม"

๕) อ.ป๋วยจบการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญในปี 2475 ในแผนกวิชาภาษาฝรั่งเศสและได้เป็นครูที่โรงเรียนอัสสัมชัญนั่นเอง โดยได้เงินเดือนเริ่มแรก 40 บาท ด้วยวัยเพียง 17 ปี ก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้ โดยแบ่งเงินเดือนให้มารดาเดือนละ 30 บาท ในปี 2477 ท่านได้เข้าเป็นนักเรียนรุ่นแรกของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ในสมัยนั้นเป็นตลาดวิชา เปิดโอกาสให้คนไทยอย่างกว้างขวาง เมื่อจบปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต ก็ได้ทำงานเป็นล่ามให้กับอาจารย์ฝรั่งเศสในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และต่อมาได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางเศรษฐศาสตร์และการคลังที่มหาวิทยาลัยลอนดอนประเทศอังกฤษ มารดาของท่านก็ถึงแก่กรรมในปีนั้น และในที่สุดท่านก็เรียนได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง นับเป็นนักเรียนไทยคนเดียวที่ได้รับเกียรตินิยมอันดับหนึ่งจากสถาบันแห่งนี้ ทำให้สามารถรับทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกทันที

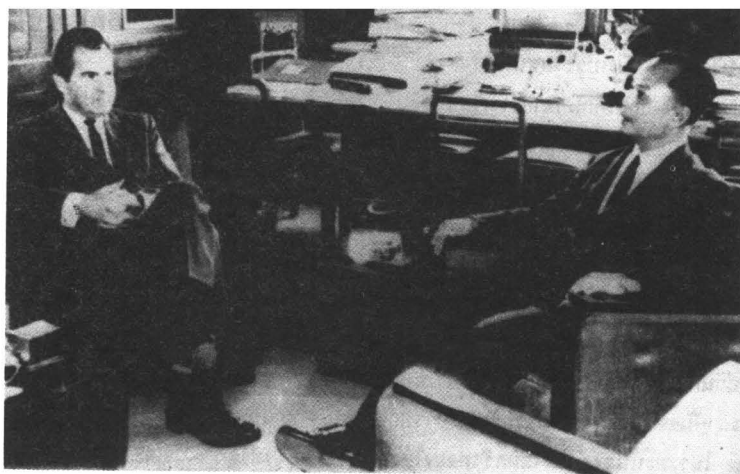
ในระบอบนั้นสงครามโลกครั้งที่สองได้ก่อตัวขึ้นในยุโรปแล้ว และได้ขยายตัวขึ้นในเอเชีย ประเทศไทยโดยรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามเข้าร่วมกับญี่ปุ่นตัวแทนฝ่ายอักษะประกาศสงครามกับสหรัฐและอังกฤษ และได้รับการคัดค้านอย่างกว้างขวาง เริ่มมีขบวนการต่อต้านทั้งภายในและภายนอกประเทศในนามของเสรีไทย ขบวนการเสรีไทยภายในประเทศมีนายปรีดี พนมยงค์เป็น

- เยี่ยมเขียนร้านสยามปริทัศน์ ทำพระจันทร์

- เมื่อครั้งเป็นเสรีไทย ต่อต้านญี่ปุ่น
ในสงครามโลกครั้งที่สอง

- ต้อนรับประธานาธิบดีนิกสัน เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ

ผู้นำและสหรัฐอเมริกา มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเป็นผู้นำ อ.ป่วยกับเพื่อน ๆ ได้ตัดสินใจรับใช้ชาติด้วยการสมัครเป็นเสรีไทยและอาสาสมัครเข้าทำงานในกองทัพอังกฤษ เพื่อจุดประสงค์ในการทำงานติดต่อกะหว่างไทยกับสัมพันธมิตรและมีชื่อรหัสว่า "เข้ม" ท่านได้เข้ามาติดต่อกับเสรีไทยในเมืองไทยเป็นรุ่นแรกด้วยเรือดำน้ำและด้วยการกระโดดร่มชูชีพจากเครื่องบิน ฝ่าฟันอันตรายต่าง ๆ เกือบถึงชีวิตและรอดชีวิตโดยสวัสดิภาพ ได้เลื่อนยศเป็นพันตรีแห่งกองทัพอังกฤษ

๑ อ.ป่วย สำเร็จการศึกษาปริญญาเอกในปี 2491 แต่ต้องเลื่อนเวลารับปริญญามาเป็นปี 2492 เพราะที่เมืองไทย มีข่าวลือว่าท่านโคตรร่มเข้ากรุงเทพฯ เพื่อร่วมปฏิวัติหรือปฏิวัติซ้อนท่านมีสิทธิที่จะไม่ต้องกลับมาทำงานใช้ทุนเพราะเป็นเสรีไทย บริษัทธุรกิจต่าง ๆ เสนองานให้ทำแต่ท่านตัดสินใจเข้ารับราชการดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

"...นอกจากจะเกิดเมืองไทย กินข้าวไทยแล้ว ยังได้ทุนเรียนจากรัฐบาลไทย ซึ่งคือเงินของชาวนา ชาวเมืองไทย ไปเมืองนอก แล้วผูกพันใจว่าจะรับราชการไทยด้วย..."

อ.ป่วยเข้าทำงานในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ได้เข้าร่วมอยู่ในคณะผู้แทนไทย เดินทางไปเจรจาขอกู้เงินจากธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ สำหรับการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม การกู้เงินครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ต่อมาได้เป็นรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลังสถานเอกอัครราชทูตลอนดอน ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นคนบังคับคณะเศรษฐศาสตร์และเป็นอธิการบดีในปี 2518

ในการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะตำแหน่งชั้นผู้น้อย หรือตำแหน่งสูงเพียงใด อ.ป่วยได้ให้ความเอาใจใส่ต่อภาระหน้าที่นั้น ๆ โดยความอุตสาหะ และซื่อสัตย์สุจริตอย่างสม่ำเสมอ ในบางครั้งต้องใช้ความกล้าหาญเมื่อสิ่งที่ท่านทำไปขัดกับผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การตัดสินใจทำการใด ๆ ท่านจะยึดเอาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โครงการพัฒนาชนบทและการจัดการศึกษาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นโดยมีท่านเป็นผู้ริเริ่มและมีบทบาทสำคัญ เช่น มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลอง โครงการพัฒนาอาชีวศึกษาแห่งประเทศไทย ฯลฯ

๕. "บ้านเมืองที่หมออาศัยอยู่ จะต้องมีย่อมมีแป่ ไม่มีการข่มขู่ กดขี่ หรือประทุษร้ายกัน"

เมื่อท่านดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย มรสุมทางการเมืองก็โหมกระหน่ำท่านอีกครั้งหนึ่ง เพราะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องการซื้อธนาคาร สหธนาคารกรุงเทพ จำกัด โดยให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ยกเลิกค่าปรับหลายล้านบาท ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนกฎระเบียบ อ.ป่วยไม่ยอม จึงต้องออกจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย แต่ต่อมามีท่านก็ยังเข้าขัดขวางผลประโยชน์ของผู้ทรงอิทธิพลทางการเมืองในเรื่องที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ บิบบังคับให้กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทย ว่าจ้างบริษัทที่ตนมีผลประโยชน์เป็นผู้พิมพ์ธนบัตรไทย ในช่วง

แห่งยุคหมิพนี้ ส่งผลเสียต่อสวัสดิภาพของท่านเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามในปี 2502 รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย โดยดำรงตำแหน่ง 12 ปีเศษ จึงได้ลาออก ระยะเวลาแรกที่ดำรงตำแหน่งท่านได้พยายามที่จะให้มหาชนเชื่อถือระบบการธนาคารพาณิชย์ เพราะในยุคนั้นนักการเมืองพยายามใช้อิทธิพลในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ พ่อค้าก็พยายามแสวงหาอำนาจทางการเมืองเพื่อผลทางเศรษฐกิจอีกต่อหนึ่ง “วิลาหิก อิทธิพล” ผุดขึ้นเป็นอย่างมาก โดยอาศัยธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งเงินทุนและแผ่ขยายสายใยของการผูกขาด อ.ป่วยใช้นโยบายบังคับต่าง ๆ หรือกระทั่งการชักจูงให้ปฏิบัติตาม โดยกล่าวสุนทรพจน์และป้องกันมิให้นักการเมืองเข้าไปใช้อิทธิพลในธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงแก่ระบบธนาคารพาณิชย์เป็นอย่างมาก

สังคมยุติธรรมในอุดมคติของอ.ป่วยนั้น ความสงบเรียบร้อยเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ข้าราชการมีสมรรถภาพ ทำงานด้วยความเอาใจใส่และเที่ยงธรรม ไม่มีการกล่าวหาโดยปราศจากหลักฐาน การยักยอก เช่นฆ่า ยัดเยียดความผิดแก่ประชาชนผู้บริสุทธิ์ หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 19 การใช้อาวุธ ประกอบกับความเห็นนั้นแทนที่จะช่วยแก้ปัญหา กลับเป็นการเสริมสร้างพลังให้กับศัตรู เช่น การกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาหวาดกลัว หนีเข้าป่าไป ต้องรับความช่วยเหลือทางอาวุธ อาหารและอื่น ๆ จากคอมมิวนิสต์ แม้ตัวท่านเองก็ถูกกล่าวหาว่ายุยง นศ.ให้ชุมนุมประท้วง และถูกข่มขู่จะเอาชีวิตขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิการบดี มธ. จนกระทั่งต้องไปพำนักอยู่ที่อังกฤษ จนถึงปัจจุบัน

๘. “ผมต้องการให้ชาติของผมได้ขายผลผลิตแก่ต่างประเทศด้วยราคาอันเป็นธรรม”

ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ควบคู่ไปกับเป็นกรรมการผู้หนึ่งในสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งช่วยให้ท่านอยู่ในฐานะสำคัญที่พร้อมจะให้การสนับสนุนปรับปรุงแก้ไขนโยบายด้านการค้าการปริวรรตเงินตราและการเงินและการคลังของประเทศ ดังเช่น การล้มเลิกกิจการผูกขาดสินค้าข้าวส่งออกของรัฐบาล โดยใช้วิธีเก็บค่าพรีเมียมข้าวแทน มีผลให้ราคาข้าวไทยสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ขณะเดียวกันราคาข้าวในประเทศก็อยู่ในระดับต่ำด้วย

7. “ในฐานะที่ผมเป็นชาวนาชาวไร่ ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กู้ยืมเงินมาขายงาน มีโอกาสรู้วิธีทำกินแบบใหม่ๆ มีตลาดดี และขายสินค้าได้ราคายุติธรรม”

การพัฒนาชนบท เป็นสิ่งที่อาจารย์ป่วยให้ความสำคัญและพูดถึงอยู่เสมอ ๆ ท่านเห็นว่าควรจะมีการปฏิรูปที่ดินเพื่อให้ราษฎรที่ยังไม่มีที่ทำกิน มีโอกาสได้มีที่ดินทำเกษตรกรรม โดยขั้นแรกรัฐบาลต้องเร่งให้ความช่วยเหลือก่อนแล้วค่อย ๆ ให้นำเหล่านั้นได้ช่วยเหลือตนเอง และได้รับรู้เทคโนโลยีใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตให้ดีขึ้น การพัฒนาชนบทได้มีขึ้นอย่างจริงจังโดยรัฐบาล มหาวิทยาลัย กลุ่มนิสิตนักศึกษาและเอกชน ตั้งแต่ตุลาคม 2519 เป็นต้นมา ราคาข้าว

เปลือกและสินค้าพีชไรต์ต่าง ๆ สูงขึ้น มีการประกันราคาสินค้าเกษตรมีให้ตกต่ำเป็นผลโดยอ้อมจากการเป็นปากเป็นเสียงของผู้แทนในสภา แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ในตุลาคม 2519 ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมต้องชะงักลง รายได้ของชาววนาชาวไร่กลับตกไปอยู่ในจ้อมมือของผู้เผด็จการ จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิก็ไม่ได้อีกแล้ว

8. "ในฐานะที่ผมเป็นกรรมกร ผมก็ควรจะมีหุ้นส่วน มีส่วนในโรงงานบริษัทห้างร้านที่ผมทำอยู่"

สิ่งนี้อ.ป่วยมีความแตกต่างจากนักเศรษฐศาสตร์ทั่ว ๆ ไป ทั้งในด้านความคิดและความประพฤติ คือท่านให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะความเป็นมนุษย์และจริยธรรม

ฉะนั้นกรรมกรที่มีส่วนสำคัญในการผลิต ควรจะได้รับสิทธิอันชอบธรรมของตนในเรื่องค่าจ้างและภาวะการทำงานโดยทั่วไป เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา กรรมกรในเมืองมีการรวมตัวกันเป็นสหภาพสหพันธ์ แต่แล้วก็ต้องถูกจำกัดสิทธิต่างๆ นับแต่เหตุการณ์ 6 ตุลา 19 โดยผู้เผด็จการ

9. "ผมจำเป็นต้องมีเวลาว่าง สำหรับผลิตผลิตกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถมีบทบาทและชมศิลปวรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี เทียวงานวัด งานลอยกระทง งานพุทธอะไรก็ได้พอสมควร"

อ.ป่วยเป็นแบบอย่างแห่งผู้ใช้ชีวิตเรียบง่าย มีอิสระเป็นแบบของตัวเองภายในครอบครัวของท่าน มีความเป็นเอกเทศ มีคนเพียงไม่กี่คนที่มีโอกาสเข้าไปในบ้านของท่าน เพราะท่านและสมาชิกในครอบครัวมีความเห็นว่า ที่อยู่อาศัยมีไว้เพื่อชีวิตของคนในครอบครัวสถานเดียว สภาพบ้านของท่านจึงไม่ใหญ่โต ทรูหรา เวลาว่างอันหาได้ยากมากท่านสงวนไว้เพื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับภรรยาและลูก ๆ บางครั้งก็พากันไปพักผ่อนในที่ต่าง ๆ โดยมีได้จัดเตรียมการให้เป็นความยากลำบากแก่ผู้อื่น และก็ไม่ต้องการให้ผู้ใดเข้ามาแทรกแซงในชีวิตส่วนตัวของท่าน

10. "ผมต้องการโอกาสที่มีส่วนในสังคมรอบตัวผม ต้องการมีส่วนในการวินิจฉัยโชคชะตาทางการเมืองเศรษฐกิจของสังคมของชาติ"

ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 19 อ.ป่วยเป็นผู้มีบทบาททั้งในประเทศและนอกประเทศ แม้จะถูกคุกคามข่มขู่ใส่ร้ายก็ตาม ถ้าท่านจำกัดตัวเองอยู่เพียงแวดวงวิชาการหรือด้านการเป็นนักบริหารที่ซื่อสัตย์ โดยปล่อยให้เหตุการณ์ทางการเมืองเป็นไปตามใจปรารถนาของผู้มีอำนาจทางการเมือง การทหารและทางเศรษฐกิจ โดยทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นตามแบบฉบับของคนส่วนใหญ่ที่เป็นใหญ่เป็นโต ท่านก็คงไม่ต้องโดนชะตากรรมอันเลวร้าย แม้ไม่ถูกประหาร จองจำ ทรมาน ดังลูกศิษย์คนคราวลูกคราวหลานที่ไม่มีชื่อเสียง เกียรติยศเช่นท่าน ต้องเผชิญกันมาเป็นหลายสิบหลายพันคน ท่านต้องไปพำนักอยู่ต่างประเทศ อย่างไรก็ตามท่านก็ยังทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติและราษฎรผู้มีความรักชีวิต เสรีภาพ

และความชอบธรรม เท่าที่สติปัญญาของท่านจะมี ท่านรับเขียน รับพูด รับหาเงินช่วยผู้ตกยากโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

สังคมในอุดมคติของ ดร.ป๊วยเกิดขึ้นได้โดยการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีสันติไปสู่สังคมที่มีความชอบธรรมมากขึ้น และไปสู่สังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ การอุทิศตัวทำงานเพื่อส่วนรวมตลอดชีวิตที่ผ่านมาแม้ในขณะยามเฝ้าขราและสังขารร่วงโรยก็เพียงเพื่อให้ถึงสังคมอุดมคตินั้น

ท่านต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนจากมิตรสหาย และผู้ที่มีความเคารพรักความศรัทธา แม้ปัจจุบันท่านดำรงชีวิตในดินแดนห่างไกล ไร้ตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ก็ยังมีผู้ให้ความเคารพรัก ความศรัทธา และความระลึกถึงอยู่เป็นเนืองนิจ

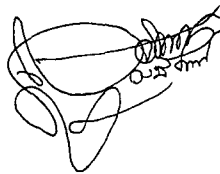

ศาสตราจารย์

เสภาตำนานสันติประชาธรรม

○ ดวงมณีมีค่าคู่ธานี
 กลกบเกิดกายอยู่ในกะลา
 ○ แสนวิตกกอกไอ้อณาธา
 เมื่อครุผู้เป็นปราชญ์ฉกาจไกร
 เพราะขุนนางต่างเกิดมาเป็นกบ
 เห็นกะลาคิดว่าฟ้าเบ้งตาตุ
 กบไม่รู้นอกกะลามีฟ้าลิบ
 จักรวาลแวดล้อมอ้อมกะลา
 ไม่มีใครในโลกจะรู้จบ
 มีดาวดวงสว่างโชติฉับโกฏิด้าน
 ดวงตาคูรูรู้ลึกจึงศึกษา
 จากดวงนี้มีแกใจไปดวงนั้น
 เมื่อขุนนางต่างเกิดเป็นกบกัก-
 สร้างนิยายร้ายระยำตำบอน
 กระทั่งไฟในจิตร้อนริษยา
 มั่นไร่เรือนแต่มีไร่ในแนววาง
 ไม่วอกแวกพยาบาทอาฆาตแค้น
 นี่คือครุผู้เป็นปราชญ์ชาติที่แท้
 ○ ดึงท่อนรู้คู่ค่าแวมณี
 สันติธรรมถูกทำลายวายชีวา

ฝูงกระบี่ถืออยู่ถำรู้ค่า
 จะเห็นฟ้ากว้างได้อย่างไร
 คิดขึ้นมาอวรณ์อยู่อ่อนไหว
 ถูกขุนนางสร้างไฟไหม้บ้านครุ
 กุมชนบกะลาครอบขอบใจอยู่
 คิดว่ารู้เห็นมากทั้งฟากฟ้า
 ไร้เขตรอบขอบทิพย์จะเห็นหา
 เป็นมทิมทิมามหาพาร
 ไม่มีใครเคยพบขอบสถาน
 ส่งสัญญาณส่งวิชาปรึกษากัน
 แลกวิชาดาวดวงห้วงสวรรค์
 แสงสันติประชาธรรมถาวร
 ชะนะนักเลงออกหลอกกะล่อน
 บั่นทอนครุทุกวิถีทาง
 ก็นลาญเนาเคหาครุทุกอย่าง
 ผู้เป็นปราชญ์จิตว่างไม่วอแวน
 ยกเมตตาแทนทวนกระแสร
 ยกแต่สันติธรรมกลืนน้ำตา
 กบท่อนมีโลกกว้างอย่างรู้ค่า
 ป่วย ยิ่งภากรณ์-นี้มีตำนาน ฯ

บันทึกคำบอกเล่าเรื่อง “อาจารย์ป่วยกับศาสนธรรม”

“ท่านไม่สนใจศาสนา
เฉพาะด้านพิธีกรรมและอา
จะไม่สนใจสถาบันด้วย เพราะ
สถาบันเป็นเรื่องที่มีปัญหามาก”

แต่เดิมมาอาตมาก็ไม่ค่อยได้มีโอกาสใกล้ชิดกับอาจารย์ป่วย เพียงแต่ได้ยินชื่อเสียงของท่านมานานแล้วว่าเป็นคนซื่อสัตย์ ซื่อตรง แต่ไม่ได้รู้จักใกล้ชิด มารู้จักค่อนข้างเป็นทางการหน่อยเมื่อท่านเป็นประธานโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ท่านให้จัดพิมพ์หนังสือถวายเสด็จในกรมฯ(พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกประพันธ์) ในโอกาสที่มีพระชนม์ครบ 80 พรรษา ในปี 2514 ทางโครงการตำราได้นิมนต์ให้อาตมาเขียนบทความทางวิชาการสาขาปรัชญา อาตมาก็เลยเขียนพุทธธรรมขึ้น แล้วยาวมากไป ก็เลยแยกเป็นเล่มต่างหากและตั้งชื่อเฉพาะไม่ขึ้นต่อเรื่องปรัชญา เรียกกันมาว่า หนังสือพุทธธรรม ต่อมาได้นิมนต์อาตมาให้เป็นผู้พูดโดยย่อเกี่ยวกับพุทธธรรม ในวันที่จัดพิธีถวายเสด็จในกรมฯที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยอาจารย์ป่วยเป็นเจ้าการในพิธี นี่แหละความรู้จักก็เป็นแบบทางการและอยู่ในวงการหนังสือ

ต่อมาเมื่อท่านไปอังกฤษหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาที่นี้ใหม่ ๆ ท่านได้เดินทางไปอเมริกาเพื่อแสดงปาฐกถา ตอนนั้นท่านยังไม่ป่วย อาตมาพอดีไปพักอยู่ที่อเมริกาได้รับนิมนต์ไปที่สวาร์ธมอร์ หลังจากเสร็จที่นั่นได้รับนิมนต์ไปพักที่วัดในนิวยอร์กพอดีอาจารย์ป่วยก็ไปแวะซึ่งก็เป็นการพบครั้งสุดท้ายก่อนที่ท่านจะป่วย จะไปเยี่ยมวัดเดียวกับอาตมาหรือเยี่ยมอาตมาก็แล้วแต่ แต่พบกันที่นั่น แล้วก็ม็อกอันหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกันกับอาจารย์ป่วยที่อาตมายังเป็นหนี้มาเรื่อย คือว่าทางโครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์จะจัดงานแบบเดียวกันกับที่อาจารย์ป่วยจัดถวายเสด็จในกรมฯ ตอนนั้นอาจารย์ป่วยอายุได้ 60 ก็จะมีจัดพิมพ์หนังสือรวมเรื่องทางวิชาการต่าง ๆ แบบเดียวกัน ก็นิมนต์อาตมาเขียนอีก อาตมาก็รับว่าจะ

เขียนเรื่องพุทธศาสนากับสังคมหรือพุทธศาสนากับสังคมไทย แล้วก็ไม่มีเวลาและยังไม่มีเวลาเขียนมาจนบัดนี้ ตอนหลังอาจารย์สุลักษณ์ก็นิมนต์ให้ไปพูดวันโกมลคิมทอง เรื่องชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม โดยให้ถือเป็นการแทนงานเขียนที่ค้างอยู่นั้น แต่อาตมาก็ยังไม่ถือว่าเป็นการแทนที่แท้จริง ก็ยังถือว่าติดหน้อยๆ ยังไม่ได้เขียนสักที ยิ่งนานวันเข้า เรื่องราวต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น โอกาสที่จะเขียนก็น้อยลง แต่ความคิดที่จะเขียนก็ยังมียู่ จะมองในแง่คิดหนักก็ได้ มองในแง่เป็นเรื่องที่ควรจะต้องเขียนก็ได้ นี่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับรู้จักเท่าที่นึกออก นอกจากนี้ก็มีเหตุการณ์บางครั้งที่ทำให้พบกัน อย่างในงานธรรมศาสตร์ครบรอบสถาปนา 41 ปี ทางชุมนุมพุทธนิมนต์อาตมาไปพูดวันสถาปนาธรรมศาสตร์ อาจารย์ป่วยเป็นอภิวรรณอยู่ ก็ได้พบได้พูดจากกันซึ่งก็เป็นทางการอีก

ที่นี้ในแง่ของความรู้จักทางนามธรรม ก็มีข้อหนึ่งที่ว่านี่เป็นจุดสนใจหรือสะอึดใจ แต่ก่อนอาตมารู้จักอาจารย์ป่วยในฐานะอภิวรรณของมหาวิทยาลัยทางโลกแห่งหนึ่ง แล้วก็มิชื่อเสียงทางชื่อเสียงและอะไรต่าง ๆ แต่ก็ไม่นึกว่าท่านจะสนใจในธรรมอะไร ที่นี้ไปเจอในหนังสือสันติประชาธรรม พิมพ์ครั้งแรกในปี 2516 เรื่องเศรษฐศาสตร์บัณฑิตจงเจริญ หน้า 145 ท่านอ้าง "พุทธพจน์" ที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้เรื่อง พลละ 4 ประการ ท่านเขียนบอกว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพลละ 4 ประการ เพื่ออุททมนก้าลังใจของผู้ปฏิบัติไว้ดังนี้ ปัญญาพลละก้าลังคือปัญญาหนึ่ง วิริยะพลละก้าลังคือความเพียรหนึ่ง อนวัชพลละก้าลังคือกิจการที่ไม่มีโทษหนึ่ง สังคหพลละก้าลังคือความสงเคราะห์หนึ่ง แล้วก็ยังมีข้อความต่อไปอีกเนื่องด้วยธรรมะข้อนี้ อาตมาก็สะอึดใจว่า อาจารย์ป่วยรู้เรื่องธรรมะมากอยู่ เพราะธรรมะหมวดนี้อาตมาก็ยังไม่ได้สังเกตเห็นด้วยซ้ำ คือโดยทั่วไปไม่ค่อยมีใครกล่าวถึงทั้ง ๆ ที่เป็นธรรมะที่สำคัญ เป็นเรื่องที่ทำให้คนเกิดมีก้าลังหรือมีพลังในตัวที่จะทำให้มีความมั่นใจในตัวเองมากไม่ต้องหวั่นกลัวอะไร คือ มีก้าลังปัญญา ก้าลังความเพียร ก้าลังความสุจริต ก้าลังการที่ได้สงเคราะห์ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ อันนี้ทำให้อาตมาารู้สึกว่าอาจารย์ป่วยได้มีความสนใจธรรมะ ได้คิดค้นหรือได้แสวงหาในเรื่องนี้อยู่ ก็ถือว่าเป็นความประทับใจอันหนึ่งซึ่งจำติดมา น่าเสียดายที่ไม่ได้มีโอกาสคุยกันมาก มีแต่สังเกตในข้อเขียน ซึ่งก็ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีกที่เกี่ยวกับธรรมะ แต่ก็เป็นเรื่องที่รู้กันทั่ว ๆ ไป เช่น อ้างพุทธภาษิตอย่าง อุตคา หิ อุตคโน นาโถ คนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน ธมฺโม หเว รุกขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งการที่ท่านชอบเอาข้อธรรมและพุทธภาษิตอย่างนี้มาเขียนก็แสดงว่าจิตใจท่านมีความสนใจในเรื่องเหล่านี้

นอกจากชื่อเสียงเกียรติคุณที่ว่าท่านเป็นคนชื่อเสียงแล้ว อีกแห่งหนึ่งก็คือ ความสนใจต่อประโยชน์ส่วนรวม ต่อเรื่องประชาชน รวมไปถึงการช่วยเหลือชนบท ก็เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวม การช่วยเหลือยกฐานะคน สมัยนั้นมิโครงการบัณฑิตศึกษาเกี่ยวกับชนบทซึ่งจัดอบรมและได้นิมนต์อาตมาไปพูด ตัวท่านนิมนต์หรือใครนิมนต์ก็แล้วแต่ แต่ได้ไปพูด รวมแล้วอาตมาโดยมากรู้เรื่องท่านจากเสียงที่มาถึง ไม่ใช่เกิดจากได้ไปอยู่ใกล้ชิดกันมาก

ส่วนเหตุผลที่อาตมาจะเขียนเรื่องพุทธศาสนากับสังคม ก็ไม่มีอะไรมาก คือว่าผู้ที่นิมนต์ให้เขียน

เรื่องเหล่านี้ เขาเชิญผู้ที่อยู่ในแวดวงวิชาการต่าง ๆ มาเขียนเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม อาตมาอยู่ฝ่ายพุทธศาสนา ก็เขียนพุทธศาสนากับสังคม ถ้ามองในแง่วิชาการก็เป็นการทำให้อาจารย์เรารู้ทั่วหน้ายิ่งขึ้น ก็เป็นความประสงค์ร่วมกัน แล้วอาจารย์ป่วยก็อยู่ในฝ่ายของผู้สนใจสังคมมาก ซึ่งถ้าเขียนเรื่องนี้ก็เข้ากัน

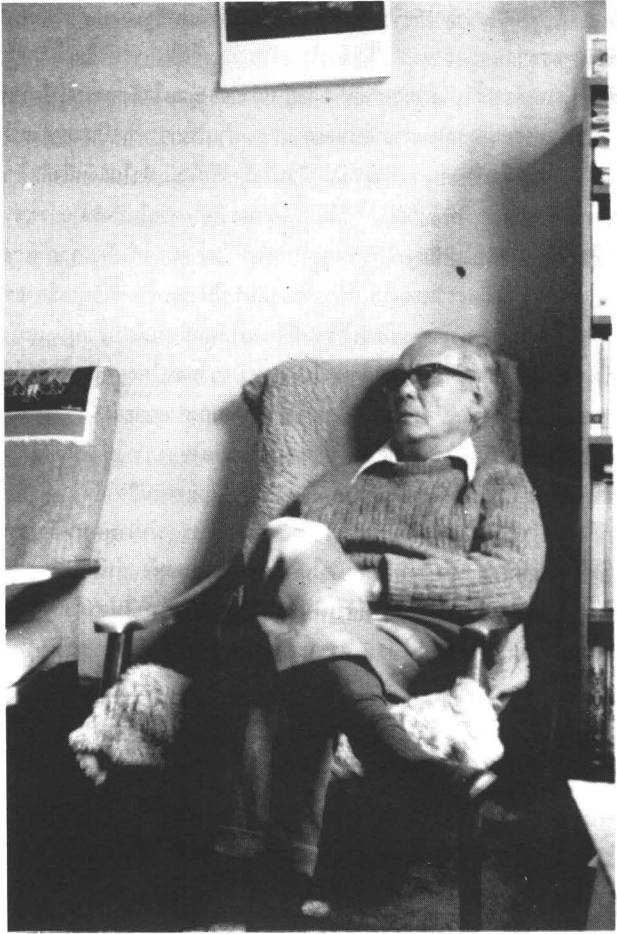
ในด้านศาสนา ดูเหมือนว่าอาตมาเคยอ่านเจอ ท่านบอกว่าท่านเป็น แอนคลอสติก ซึ่งหมายถึงว่าไม่สนใจพระเจ้า ตลอดคนเรื่องอื่น ๆ ที่พิสูจน์ไม่ได้ว่ามีจริงหรือไม่ ซึ่งในแง่หนึ่งก็คล้ายกับพระพุทธเจ้าที่ไม่สนใจว่า พระเจ้ามีไม่มีเรื่องที่พันวิสัยท่านก็ไม่สนใจว่าจะมีจริงหรือไม่จริง อย่างเช่น มีคนมาถามพระพุทธเจ้าว่า โลกนี้เที่ยงหรือไม่เที่ยง มีที่สุดหรือไม่มีที่สุด โลกหมายถึงจักรวาล พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าไม่ตอบหรอก ไม่เกี่ยวกับเรื่องชีวิตของมนุษย์ว่าจะอยู่ดีหรือไม่ แต่ท่านชอบพูดเรื่องธรรมะ เห็นอาตมาไปพูดบ่อย ๆ ก็ไปสะดุดที่ว่า แม้หลักธรรมที่คนไม่ได้พูดถึงกันไม่ปรากฏในหนังสือทั่วไปท่านก็ยังหยิบยกเอาขึ้นมากล่าว แสดงว่าท่านต้องศึกษาลึกซึ้งและมีความสนใจอยู่ เสียดยังไม่มีโอกาสได้คุยกับท่านในเรื่องเหล่านี้อย่างจริงจัง ที่จริงก็น่าสนใจอยู่นะว่าท่านมองศาสนาอย่างไร จึงมีความสนใจในเรื่องธรรมะ ถ้ามองในแง่การที่พูดว่าไม่มีศาสนา ก็อาจจะเป็นเรื่องของการไม่สนใจในเรื่องของสถาบันหรือเรื่องพิธีกรรม ตกกลางเรื่องนั้นก็กลายเป็นเรื่องคลุมเคลือไป แต่ที่เราแน่ใจได้อันหนึ่งคือท่านสนใจเนื้อหาธรรมะ การที่ท่านพูดถึงหลักธรรมหุดหะหรือกำลัง 4 ประการ นำมาพูดมาอธิบายขอให้พวกเศรษฐศาสตร์บัณฑิตประพาศิตาม แสดงว่าท่านพอใจในหลักความประพาศิตเหล่านี้ และพระรัตนทั้งสามสนใจธรรมะคือตัวจริยธรรมแท้ ๆ จึงชวนให้สันนิษฐานได้ว่า ท่านไม่สนใจศาสนาเฉพาะด้านพิธีกรรม และอาจจะไม่สนใจสถาบันด้วย เพราะสถาบันเป็นเรื่องที่มีปัญหา

พ. ธรรมะ

(ประสูติ ปศุโต ป.๙)

พระราชวรมณี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมาท่านเดินทางมาศึกษาในกรุงเทพฯ โดยมาจบชั้นมัธยมปีที่ 3 จากโรงเรียนวัดปทุมคงคา อำเภอพระโขนง หลังจากนั้นจึงกลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิมและบรรพชาเป็นสามเณรที่นั่น ท่านเริ่มเรียนพระบาลีตั้งแต่เริ่มเป็นสามเณร ต่อมาก็เข้าเรียนในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วยไปด้วย จนกระทั่งได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต และเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยคตั้งแต่ยังเป็นสามเณร อันทำให้ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอุปสมบทพระราชทานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชวรมณีเป็นพระสงฆ์ผู้คงแก่เรียนเป็นปัญญาชนของพุทธศาสนาที่ทำงานทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันท่านเป็นเจ้าอาวาสแห่งวัดพระพิเรนทร์

“ผู้ที่ใช้อารุบังคับผู้อื่น เขานั้นย่อมได้ชัยชนะบางเวลา แต่อารุจะชนะใจ
คนหมู่มากได้อย่างไร...” (เสียชีวิตอย่างเสียสละ)

ป่วย อีจิงภากรณ์-บทเรียนสำหรับอนุชน

“แต่การที่คุณป่วยยังคง
 สวามีภักดี อยู่กับท่าน
 ปรีดี พนมยงค์ นีลเป็นข้อ
 กังขาใหญ่อันใคร ๆ ต้อง
 การคำตอบ”

เมื่อสมัยข้าพเจ้าเป็นนักเรียนอัสสัมชัญ เขาลือกันถึงความเก่งกาจมหัศจรรย์ของ มัสเซอร์ป่วยว่า เรียนเป็นเลิศ ความประพฤติเป็นเยี่ยม ทั้ง ๆ ที่เป็นครูอยู่ที่โรงเรียน ก็มีครเรียนวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพร้อม ๆ ไปด้วยในตัว ทั้ง ๆ ที่เป็นนักเรียนฝรั่งเศส แต่ก็สอบชิงทุนได้ไปเรียนเมืองอังกฤษ โดยที่คุณป่วยมาจากครอบครัวที่ยากจน แต่ก็ไม่กระโดดเข้าหาเงินทองด้วยความกระหาย ทั้ง ๆ ที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำ และมีผู้เสนอให้ไปทำงานด้วยเงินเดือนแพง ๆ อย่างมากมาย แต่ก็พอใจรับใช้ราชการ โดยไม่ยอมแสวงหาเศษหาเลยที่ไหน นอกไปจากนี้แล้ว การที่ท่านเป็นเสรีไทย กระโดดร่มลงมาแล้วถูกจับได้ ยิ่งกลายเป็นวีรบุรุษสำหรับพวกเราเด็ก ๆ อีกด้วย

ครั้นต่อมาท่านได้รับตำแหน่งสูงส่งถึงเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยแล้ว ย่อมเป็นที่เคารพนับถือในอัครฐานดังกล่าวกันเป็นพิเศษ โดยที่บ้านท่านก็ยังเป็นเรือนไม้หลังเล็กอยู่อย่างเดิมนั่นเอง ไม่ว่าท่านจะรับงานราษฎร์ งานหลวงมาทำเพื่อสังคมเพียงใด ก็มีเวลาเล่นกับลูก ๆ อย่างเป็นกันเอง มีชีวิตที่ซื่อสัตย์และกักต้อกรรยาอังกฤษ ซึ่งก็ไม่เคยก้าวก่างานนอกบ้านของสามี

สำหรับผู้ที่เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นศิษย์ และผู้ร่วมงานกับคุณป่วย คงมองเห็นท่านต่าง ๆ กันออกไปหลากหลายทัศนะ แต่ตลอดเวลา 12 ปี ที่ท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่นั้น ทุกคนเห็นตรงกันว่าคุณป่วยเป็นคนสามารถ ซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มในการรับใช้รัฐและราษฎร์ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง สมแล้วที่ได้รับรางวัลแมกชาชายชายในฐานะข้าราชการตัวอย่าง เพราะถึงอย่างไร

คุณป่วยก็มีจิตใจเป็นข้าราชการอย่างแท้จริง แม้นักการเมือง นักการทหาร เป็นทนายทนายทนายรับใช้เขา เพราะนั่นคือจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน แต่ท่านเป็นนักประชาธิปไตย และเป็นนักสันติวิธี คุณธรรมขั้นพื้นฐานดังกล่าวย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน นอกไปจากนี้แล้วคุณป่วยยังมีแนวโน้มไปทางสังคมนิยมอีกด้วย เป็นแต่ท่านเกลียดเผด็จการโดยรัฐ ยิ่งรัฐที่ยังว่าเป็นสังคมนิยมด้วยแล้ว นอกจากจะเป็นเผด็จการแล้วยังเป็นระบบทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐอีกด้วย ท่านจึงทนระบบการปกครองดังกล่าวไม่ได้เอาเลย

โดยที่คนป่วยเป็นคนสุภาพ อ่อนน้อม ถ่อมตน เก็บความรู้สึกไว้ได้ภายในอย่างเก่งมาก ทั้งยังมีกลเม็ดเด็ดพรายในการพูดการเขียน โดยเฉพาะก็ในการประชุม นอกเหนือไปจากการที่ท่านมักมองบุคคลต่าง ๆ ในแง่ดีเป็นที่ตั้ง ท่านจึงเป็นที่ยอมรับกันในแทบทุกวงการที่รู้จักท่าน ไม่ว่าจะเป็นวงการทหาร วงการค้า วงการวิชาการ ตลอดจนวงการเจ้า และในนานาประเทศ

ถ้าคุณป่วยประทับประคองคนอยู่อย่างนี้ โดยที่สังคมไทยมีทางกระตือรือร้นเรื่อย ๆ จากแนวทางพัฒนาที่ท่านมีส่วนร่วมอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ในขณะที่รูปแบบการปกครองมีที่ท้าวามีเสรีภาพมากขึ้น ราษฎรมีส่วนร่วมตัดสินใจชีวิตของเขาและของบ้านเมืองได้มากขึ้น โดยเขามีความกินดีอยู่ดีขึ้นเรื่อย ๆ และเยาวชนมีความหวังในทางสร้างสรรค์คุณธรรมยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ด้วย ท่านก็เห็นจะยังคงเป็นข้าราชการตัวอย่างอยู่ตลอดไป ที่รักษาตำแหน่งบาทไว้ได้ อย่างไม่กลัวเกรงอิทธิพลจากนักการเมืองหรือจากธนาคราโลก

ข้อเสียของคุณป่วย ก็คือท่านเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่าสำคัญยิ่งกว่าความเป็นข้าราชการ และท่านฉลาดเกินไป จนมองทะลุมายากการต่าง ๆ ว่าการพัฒนาที่ท่านมีส่วนร่วมมานั้น มีประโยชน์ต่อคนรวยและคนมีอำนาจ ยิ่งกว่าแก่คนจนและคนส่วนใหญ่ในประเทศ ท่านไม่ต้องการคำสรรเสริญเยินยอเพื่อตัวเองในเมื่อท่านปฏิเสธเงินและอำนาจแล้วท่านจะพอใจกับเกียรติยศต่างๆทำไมกัน สิ่งที่ท่านต้องการคือคุณภาพของชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุก ๆ คน ท่านมองไม่เห็นวาระบรรณาการจะช่วยให้ แม้ว่าในทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเอื้ออำนวยยิ่งกว่าระบอบเผด็จการ แต่นั่นก็ไม่ใช่ประเด็นหลัก

ประเด็นหลักสำหรับท่าน อันต้องแก้ไขและอุ้มชูอย่างเร่งด่วน คือการศึกษาและเยาวชน ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชน ด้วยเหตุฉะฉาน ท่านจึงพร้อมที่จะละทิ้งการควบคุมหัวใจการเงินของประเทศ เดินเข้าหามหาวิทยาลัย สภาการศึกษา บัณฑิตอาสาพัฒนา การบูรณะชนบท โครงการแม่กลอง ฯลฯ

นี่คือหัวใจที่สำคัญของชีวิตคุณป่วย เพราะเราต้องไม่ลืมว่าประเทศนี้ปกครองโดยระบอบเสนาอำมาตยาธิปไตย อำมาตย์อย่างคุณป่วยมีประโยชน์ สำหรับระบอบข้าราชการซึ่งเอื้ออาทรต่อราษฎรด้วยบ้าง แต่ข้าราชการทหารและพลเรือนต้องสำคัญเหนืออื่นใด โดยต้องเสพล้างวาสนายกใกล้ชิดกับพ่อค้าวานิชและระบบศักดินาโบราณอันสืบทอดมาจนปัจจุบัน พร้อมด้วยการร่วมมือกับอภิชนอำมาตย์ และบรรษัทเงินทุนข้ามชาติต่าง ๆ ยิ่งขุนนางที่สามารถ และซื้อสัตย์อย่างคุณป่วยด้วยแล้ว ทุกคนในระ

บอบเสนา อำมาตยาธิปไตยย่อมต้องการเพราะไม่ขัดผลประโยชน์เขา และเป็นหุ้นแห่งความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้เขาด้วย

ครั้นคุณป่วยถามถึงความชอบธรรมแห่งระบอบดังกล่าวขึ้นเท่านั้น นั่นเท่ากับเป็นการท้าทายระบบทั้งหมดเลยทีเดียว เมื่อคุณป่วยหันไปหาทางออกอย่างอื่น นอกเหนือระบอบออกไป แม้จะอิงระบอบผู้ก็ตาม ความมั่งคั่งของระบบเดิมย่อมทนไม่ได้เอาเลย

ลำพังคุณป่วยจะยกย่อง ม.จ.สิทธิพร กฤดากรบ้าง นายโกมล คิมทอง บ้าง ก็ไม่เห็นเป็นสิ่งที่น่าวิพากษ์ เพราะบุคคลเหล่านั้นล้วนตายจากไปแล้ว ถึงคุณป่วยจะร่วมมือกับพระสงฆ์องค์เจ้าบ้าง นั่นก็เป็นการทำทลายอำนาจของรัฐแต่ประการใด แต่การที่คุณป่วยยังคงสวมมิกค์คืออยู่กับท่านปรีดี พนมยงค์ นี่สิเป็นข้อกังขาใหญ่อันใคร ๆ ต้องการคำตอบ โดยที่คุณป่วยเป็นคนแรกเสียด้วยที่ยกย่องและไปมาหาสู่กับท่านผู้นั้นถึงปารีส แล้วมีหน้าคุณป่วยยังมีที่ท้าวว่าจะยึดหัวหาดธรรมศาสตร์เป็นเวที ที่ต้องการกับทหารและขบวนการคัดค้านเสียอีก รวากับว่าองค์กรเสรีไทยจะฟื้นคืนชีพมาอีกหรืออย่างไรกัน

ไม่แต่ฝ่ายขวาที่ต้องการทำลายคุณป่วย แม้ผู้ที่ตั้งตนอยู่ฝ่ายซ้ายก็ต้องการทำลายท่าน ทว่าท่านใกล้ชิดกับมูลนิธิรอกก์ เฟลเลอร์ มูลนิธิเอเชีย...ซีไอเอ ฯลฯ แต่ทองชมพูนุหม่อมทนต่อการพิสูจน์ซึ่งแตกต่างไปจากทองบรอนซ์และของผสมอย่างอื่น ๆ อันเห็นได้ชัดจากนักการเมือง นักการทหารและปัญญาชนโสภณทั้งหลาย มิใช่หรือ

ตลอดระยะเวลาจนอายุ 60 ปี ที่คุณป่วยอุทิศตนรับใช้ชาติบ้านเมือง การศึกษา ประชาชนและเยาวชนมา ย่อมประจักษ์ชัดแล้วใช่ไหมว่าคุณป่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่าง และพร้อมที่จะให้แม้ชีวิต โดยคุณป่วยได้รับเพียงอย่างเดียวคือเงินเดือน และบัดนี้ ก็มีแต่เบี้ยบำนาญ บ้านที่อังกฤษหรือที่เมืองไทย ก็ยังคงเป็นเรือนหลังเล็ก ๆ เท่าเดิม ลานหน้าบ้านไม่พอให้แมววิ่งตาย แต่ก็ปลูกดอกไม้อย่างงดงาม อาคารบ้านเรือนจัดอย่างเรียบ ๆ สะอาดสะอ้าน แสดงว่าเจ้าของบ้านเป็นมนุษย์ ผู้มีสันคุษริธรรม ซึ่งพระบรมศาสดาทรงยกย่องว่านั่นคั้งมีทรัพย์ใหญ่ ยากที่จะหาเศรษฐีและผู้มีอำนาจใด ๆ จะหาความสุขได้เท่าคุณป่วย ในยามชราเช่นนี้ แม้จะพูดแทบไม่ได้ เขียนได้แต่ละคำก็ยากเย็น แต่สมองยังเป็นปกติ ยังเดินออกกำลังได้ทุกวัน ยังพอใจกับกุหลาบไม่กี่ต้นที่หน้าบ้าน ยังอ่านส.ค.ส.และจดหมายจากศิษย์และมิตรสหายอย่างพอใจ นับว่าคุณป่วยมองไปข้างหลังได้อย่างมีความสุข แม้อากาศของประเทศชาติและมนุษยชาติ จะยังไม่ใสสะอาด สำหรับเยาวชน นั้นควรเป็นบทบาทสำหรับคนอื่น ๆ ที่มัลลต์เปลี่ยนกันเข้ามาแบกภาระบ้าง อย่างน้อยคุณป่วยได้ทำมาอย่างเต็มที่แล้ว อย่างใช้สติ ใช้ปัญญา และอย่างเห็นแก่ตัวน้อยที่สุด

ถ้าคนรุ่นใหม่เข้าใจคนอย่างคุณป่วย บ้านเมืองของเราก็ยังพอมีหวัง เราไม่ต้องการคนดั่ง เราไม่ต้องการคนเด่น เราไม่ต้องการสังขเงิน หรือสังขทอง เราไม่ต้องการนักเศรษฐศาสตร์ นักการเมือง

นักการทหารที่วิเศษมหัศจรรย์ หรือข้าราชการที่สามารถ แม้บุคคลเหล่านี้จะจำเป็นด้วยเหมือนกัน ก็ตาม หากเราต้องการมนุษย์ที่มีคุณภาพ ที่ต้องการอยู่เคียงข้างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อย่างรู้เท่าทันตนเองเพื่อรวมพลังอันเป็นศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน มาประมวลเข้าในทางสร้างสรรค์เพื่อส่วนรวม

ขออนุชนของเราสืบทอดคุณค่าเช่นนี้ไว้ได้เรื่อย ๆ อย่าให้ขาดช่วง อย่าให้หยุดขงักอยู่เพียงแก่คุณป๊วยเท่านั้นเลย

ศ. ศ. ๒๓๓๖

16 มกราคม 2528

คุณป่วยที่ข้าพเจ้ารู้จัก

“คุณป่วยเป็นผู้บังคับบัญชาที่เปี่ยมไปด้วยพรหมวิหาร 4”

ผมกลับจากการศึกษา ที่นครเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลียในต้นปี พ.ศ. 2496 มีความตั้งใจจะไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อกลับมาได้ 2-3 อาทิตย์ คนที่บ้านบอกว่า คุณป่วยโทรศัพท์ขอให้ไปพบที่กระทรวงการคลัง ก่อนไปพบ ผมมีความรู้สึกว่าคุณ ๆ นี้ชื่อแปลก ได้ยินคนพูดถึงบ่อย ๆ ทำไม่ชื่อถึงไม่เอาไหน จะเป็นชื่อไทยก็ไม่ใช่ ชื่อจีนก็ไม่เชิง แต่เมื่อได้พบครั้งแรก ก็มีความรู้สึกประทับใจในคำพูดและอัธยาศัย ตลอดจนบุคลิกลักษณะ คุณป่วยชวนผมเข้าทำงานที่กระทรวงการคลัง โดยให้สัญญาว่าจะพยายามหาทุนให้ไปศึกษาต่อที่สหรัฐฯ ผมก็ได้สนใจนัก จึงตอบแบ่งรับแบ่งสู้ว่า ขอคิดและปรึกษาหารือกันก่อน แล้วก็เฉยไป เพราะใจของผมคิดแต่จะไปศึกษาต่อโดยเร็ว และได้ติดต่อมหาวิทยาลัยไว้บ้างแล้ว จึงไม่กระตือรือร้น อีกประการหนึ่ง คงจะเห็นว่างานการสมัยนั้นหาง่าย หรือว่ายังพอใจอาศัยพ่อแม่อยู่ก็ไม่ทราบ 2-3 อาทิตย์ต่อมา คุณป่วยได้โทรศัพท์มาที่บ้านและพูดกับผมเองว่า คิดว่าจะเป็นประโยชน์กับผมมากกว่า ถ้าจะเข้าทำงานหาประสบการณ์และได้อายุราชการอีกด้วยก่อนไปศึกษาต่อ วิธีการพูดของคุณป่วยนั้นเต็มไปด้วยเหตุด้วยผล และเป็นທີ່ประจักษ์ต่อมว่าบุคคลผู้นี้มีวิจาและทำการกระทำที่จริงจังและจริงใจ และมีความปรารถนาดีกับทุกคนเมื่อผมจำนนต่อเหตุผล จึงเริ่มเป็นข้าราชการสำนักงานปลัดกระทรวงการคลังเมื่อต้นเดือน มีนาคม 2496

ในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี คุณพระบริภัณฑ์ยุทธกิจ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คุณหลวงเสถียรโชติสาธิตเป็นปลัดกระทรวงการคลัง คุณป่วยมีตำแหน่งเป็นผู้

เชี่ยวชาญการคลัง ซึ่งต้องทำงานเกี่ยวกับด้านนโยบาย การงบประมาณ การต่างประเทศ และให้คำปรึกษา แก่รัฐมนตรีและปลัดกระทรวง พวกเราทำหน้าที่เป็น Staff ให้กับปลัดกระทรวงและรัฐมนตรี ที่ว่าพวกเราหมายถึง นักเรียนต่างประเทศรุ่นหลังสงคราม ประกอบด้วยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุยามาภินันท์ ซึ่งมาเริ่มงานก่อนผมประมาณ 6 เดือน คุณชายชัย ลีถาวร เริ่มงานก่อนผมประมาณ 1 สัปดาห์ รวมเป็น 3 คน การจัดองค์กรแบ่งเป็น 2 กอง คือกองสถิติทำหน้าที่เก็บรวบรวมสถิติต่าง ๆ ซึ่งหน่วยงานอื่นจัดทำขึ้น และกองของพวกเรา คือกองเศรษฐกิจการคลังซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสำนักงานเศรษฐกิจการคลังในปัจจุบัน มีหม่อมหลวงสาย สนิทวงศ์ เป็นหัวหน้ากอง นอกเหนือจากหน้าที่ในกระทรวงการคลังแล้วคุณป่วยยังทำงานพิเศษ ช่วยทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและมีตำแหน่งเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ หลายแห่ง

เนื่องจากคุณป่วยต้องทำงานหลายแห่ง โอกาสที่พวกเราจะได้พบระหว่างเวลาที่ทำงานร่วมกัน จึงมีไม่มากนัก แต่หนังสือต่าง ๆ ที่ทางกองเสนอไปทุกฉบับจะผ่านไปถึงปลัดกระทรวง หรือรัฐมนตรีอย่างรวดเร็ว หรือไม่ก็ถูกแก้ไขให้ถูกต้องและรัดกุมดียิ่งขึ้น แล้วส่งกลับลงมาโดยเร็วเช่นกัน จะไม่มีเรื่องงานค้างอยู่บนโต๊ะของคุณป่วยเลย หนังสือทุกฉบับที่ผ่านการแก้ไขแล้วไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรืออังกฤษ จะเป็นหนังสือที่มีข้อความละเอียดรัดกุม ครอบคลุมเนื้อหาทุกแห่งทุกมุม

ผมมีโอกาสทำงานภายใต้บังคับบัญชาของคุณป่วยอยู่พิเศษ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2498 ผมก็ได้รับทุนจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เพื่อไปฝึกงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา 1 ปีเต็ม หลังจากนั้น ก็ได้อยู่เรียนจนจบปริญญาโทตามที่ได้ตั้งใจไว้ เมื่อผมกลับมา พอดีคุณป่วยเดินทางไปรับตำแหน่งที่ปรึกษาเศรษฐกิจ ณ กรุงลอนดอน ในปี พ.ศ. 2503 ผมก็ต้องไปรับราชการ ณ สถานทูตไทยกรุงวอชิงตัน จนถึงปลายปี พ.ศ. 2507 เมื่อผมกลับมา คุณป่วยมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลังพร้อม ๆ กับตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอีกด้วย ต่อมาไม่นานนัก ผมก็ย้ายไปรับราชการที่กรมทางหลวง เมื่อผมย้ายกลับกระทรวงการคลังในตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการคลังในปี พ.ศ. 2517 ก็ปรากฏว่า คุณป่วยพ้นจากหน้าที่ในกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า ระยะเวลาที่ผมทำงานค่อนข้างใกล้ชิดกับคุณป่วยมีเวลาเพียงปีเศษเท่านั้น การที่ผมย้ายไปรับราชการในตำแหน่งรองอธิบดีกรมทางหลวงนั้น ก็มีมูลเหตุส่วนหนึ่งมาจากคุณป่วย เพราะในขณะนั้น คุณป่วยเป็นประธานกรรมการวางแผนพัฒนาทางหลวงของประเทศอยู่ แต่ผมจะไม่กล่าวรายละเอียดในที่นี้

ถึงแม้จะมีโอกาสทำงานใกล้ชิดกับคุณป่วยในระยะเวลาสั้นๆ แต่ผมมีความรู้สึกว่าคุณป่วยเป็นผู้บังคับบัญชาที่เปี่ยมไปด้วยพรหวิหาร 4 อันประกอบด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แต่ไม่เย่อหยิ่งดูถูกผู้อื่นที่มีสติปัญญาน้อยกว่า เป็นผู้ที่มีความหนักแน่น และเยือกเย็นไม่ว่าจะอยู่ในภาวะการณ์ใด ๆ คุณป่วยเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีความจริงใจกับผู้ที่ได้บังคับบัญชาทุกคน ข้าราชการที่มีโอกาสทำงานด้วยจะรู้สึกว่ามีแต่ความร่มเย็นได้รับทั้งวิชาความรู้การช่วยเหลือและการยกย่องในทุก ๆ ด้าน เวลาคุณป่วยจะคุยได้บังคับบัญชาก็จะพูดไปในลักษณะนัย ๆ ทำให้ผู้ถูกคุยไม่

มีความรู้สึกว่าคุณกำลังถูกคุกคาม พร้อม ๆ กันนั้นคุณป่วยก็จะแนะนำหรือสอนงาน เพื่อไม่ให้เกิดความบกพร่องผิดพลาดอีก

ระหว่างที่ผมรับราชการอยู่ที่กรมทางหลวง ได้มีโอกาสพบปะคุณป่วยเป็นครั้งคราว ว่างวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ก็นัดเล่นไพ่บริดจ์กันที่บ้านคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร บ้าง หรือบ้านคุณสว่าง สามโกเศศ หรือบ้านเพื่อนคนอื่น ๆ ทั้งสองคนที่กล่าวมานั้น เป็นเพื่อนนักเรียนรุ่นเดียวกับคุณป่วยที่อังกฤษ คุณป่วยเล่นไพ่เก่งเพราะมีความจำดี ใครได้คุณป่วยเป็น partner มักจะชนะเสมอ เวลาเล่นไพ่ คุณป่วยจะชวนคุยถึงเรื่องต่าง ๆ อย่างอารมณ์ดี เมื่อคุณป่วยจะวิจารณ์ผู้ใหญ่หรือนักการเมืองผู้ใด ก็มักจะเป็นไปในลักษณะขำขัน และพยายามมองคนในแง่ดีไว้ก่อนเสมอ โดยไม่ได้กล่าววาจาให้ร้ายใครเลย

ตลอดเวลาที่คุณป่วยรับราชการ ไม่ว่าจะเป็นที่กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือที่สำนักงานงบประมาณ คุณป่วยจะมุ่งสร้างและพัฒนาคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ โดยการให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ และสนับสนุนคุณป่วยมักจะกล่าวเสมอ ๆ ว่าอีกหน่อยพวกคุณป่วยก็จะพ้นหน้าทีไปแล้ว พวกคุณก็จะต้องรับภาระช่วยทำงานให้ชาติบ้านเมืองต่อไป การกล่าวเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการมองการณ์ไกลอย่างไม่หลงตัวเอง บรรดาพนักงานในธนาคารแห่งประเทศไทยก็ดี ข้าราชการกระทรวงการคลัง และสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจก็ดี จำนวนไม่น้อยซึ่งในขณะนี้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญ ๆ เป็นผู้ที่คุณป่วยเคยให้ความสนับสนุนโดยตรงหรือทางอ้อมมาแล้วทั้งสิ้น

คุณป่วยเป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ บรรดาผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ถึงแม้จะมีความบกพร่อง หรือแม้แต่ขาดสมรรถภาพการทำงานไปบ้างในบางด้าน ถ้าเป็นผู้บังคับบัญชาคนอื่นอาจเลิกใช้แน่ แต่คุณป่วยจะพยายามใช้ประโยชน์บุคคลเหล่านี้ ในทางหนึ่งทางใดตามที่บุคคลนั้น ๆ จะทำประโยชน์ได้คุณป่วยจะแนะนำและพูดจาให้กำลังใจแก่บุคคลดังกล่าว ด้วยความอดทนและด้วยความเข้าใจในปัญหาของแต่ละคน ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านี้ บังเกิดความกระตือรือร้นขึ้นมาได้อย่างประหลาด เมื่อพูดถึงความกระตือรือร้นในการทำงานแล้ว ผมเชื่อว่าผู้ที่เคยทำงานกับคุณป่วย คงจะเห็นพ้องกับผมว่า คุณป่วยมีความสามารถพิเศษ ทำให้ผู้ที่อยู่รอบตัวบังเกิดความกระตือรือร้นที่จะทำงาน โดยที่มิจุดมุ่งหมายแน่วแน่ที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมและประเทศชาติ

คุณป่วยมีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหา ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาชีวิตหรือปัญหาเกี่ยวกับงานผู้ใดก็ตาม เมื่อได้พบพูดคุยถึงปัญหาของตนกับคุณป่วยแล้ว จะรู้สึกโล่งใจคล้ายกับว่า ตนสามารถแก้ปัญหาไป ได้กว่าครึ่งแล้ว ใครมีทุกข์มีร้อนอะไร เมื่อมาพบคุณป่วยก็มักจะไม่ผิดหวัง ทั้ง ๆ ที่ฐานะของคุณป่วยมิใช่ว่าจะดีมากมายนัก เพราะมีรายได้เฉพาะเงินเดือนเท่านั้น ครั้งสุดท้ายที่คุณป่วยชวนผมไปบ้านที่ซอยอารี เพื่อเล่นไพ่บริดจ์กันหลังอาหารเย็น มี ดร.วิระพงษ์ งามานุกูร อยู่ด้วย บ้านชั้นเดียวหลังเก่า ๆ ของคุณป่วยมีเก้าอี้หวายเก่า ๆ อยู่ชุดหนึ่ง สิ่งที่พอจะมีค่าอยู่บ้าง มีอยู่เพียงชิ้นเดียวคือนาฬิกาตั้งโต๊ะ ซึ่งพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทยได้มอบให้คุณป่วยในวันที่พ้นจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

บุคคลผู้รู้จักแต่คำว่าให้ และไม่เคยขออะไรจากใครแม้ในขณะนี้

ตลอดชีวิตการทำงานของคุณป๊วย ได้ใช้สติปัญญาความสามารถกว่าสามสิบปีในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจการเงินของประเทศชาติ ให้ผ่านวิกฤติการณ์และมรสุมต่าง ๆ หลายครั้ง ได้ให้ความรู้เป็นวิทยาทานแก่นักศึกษาจำนวนมากมาย ได้เป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนาชนบท ซึ่งช่วยชาวไร่ชาวนาที่ยากจนให้มีชีวิต และความเป็นอยู่ดีขึ้นได้มีความสุข ความสบายใจผู้ที่คบหากัน ด้วยการพูดคุยที่สนุกสนานและมีกันสารได้ให้ทรัพย์สินที่หามาได้เจือจานแก่บุคคลที่ต้องการความอนุเคราะห์ หลาย ๆ สิ่งที่คุณป๊วยได้กระทำบังเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและประเทศอย่างมากมาย แต่ไม่เป็นที่ทราบกันแพร่หลาย เพราะคุณป๊วยมิได้ทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อหาชื่อเสียงและประโยชน์ใส่ตน เปรียบเสมือนคนที่ปิดทองหลังพระอยู่ตลอดเวลา บุคคลเช่นนี้หาได้ยากนักในสังคมที่มนุษย์เต็มไปด้วยกิเลสและความทะยานอยาก

By ๖:๐๐ มท.

กราบคนจริง

ผูกใจเอาไว้ที่
ผูกไว้ขึ้นกล่าววอน
เป่าขลุ่ยเป็นเพลงกลอน
ลอยข้ามฟ้าคั่นนายาว
แจ้งในใจประจักษ์
ด้วยความรักเคารพราว
ญาติชิดสนิทนาว
น้ำใจไทยได้สำนึก
เรียบเรียบและง่ายง่าย
สบายสบายแต่รู้สึก
เป็นตัวอยู่ลึกลึก
และฟังได้ในตัวเอง
กล้าคิดและกล้าพูด
กล้าพิสูจน์ไม่ยำเยง
กล้าทำไปตามเพรง
ตามที่เห็นที่เป็นธรรม
ตรงมาและตรงไป
ไม่หน้าไหว้หลังหลอกว่า
เป็นมิตรแห่งมิตรซ้ำ
ทั้งเป็นครูแห่งครูคน
รู้จริงและรู้แจ้ง
ไม่เสแสร้งไม่ลับสน
เสียสละประโยชน์ตน
เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม
ต้องรอดต่อร้อยปี
คนเช่นนี้จึงเกิดร่วม
ยุคสมัยอันกำกวม
จึงคนกล้าต้องปราศัย

เส้นทางแห่งสันติ
 น้ำคเคี้ยวและยาวไกล
 เป็นธรรมและเป็นไทย
 ประชาธรรมยังยั่งยืน
 ยั่งยืนและยังเข้ม
 เหมือนเกลือเค็มในแผ่นดิน
 ดึกว่าน้ำปลาริน
 อันปรุงรสละลายหาย
 ผูกไถเอาไว้ที่
 ผูกกวิมาเกร็นกราย
 ขลุ่ยผิวผจงพราย
 เพลงประทับ กราบคนจริง

Sirachon Kongsri

ระลึกถึงอาจารย์ป่วย

“แต่ในที่สุด วิถีการ
เมืองก็ได้แปรสถานะมาเป็น
ผลกระทบ ทำให้คนที่มีความ
ตั้งใจอย่างถึงพื้นฐาน ต้อง
ซัดเซพเนจรออกไปจากบ้าน
เมืองอย่างน่าเสียดาย”

ในราวเดือนมิถุนายน พ.ศ.2526 ผมได้รับหมายศาลจากเมืองบังกาลอร์ ประเทศอินเดีย นัดหมาย
วันเวลาให้ไปให้การ นับเป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายเท่าที่ชีวิตได้ผ่านมาแล้ว ในการรับหมายจากศาลต่าง
ประเทศ ผมคิดวิเคราะห์ว่า เหตุใดที่ทำให้ผมต้องตกไปอยู่ในสถานะผูกพันกับศาลที่นั่น

มันมีประเด็นเดียวเท่านั้นที่พอจะคาดได้ นั่นก็คือ ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมาแล้วนี้ ผมได้รับเลือกให้เข้า
ไปมีตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารสถาบันพัฒนาชนบทแห่งเอเชีย ที่เมืองบังกาลอร์ ประเทศอินเดีย
ผมได้โทรเลขไปยังศาลที่นั่นว่ามีเหตุบางประการที่ผมไม่อาจไปได้ แต่แล้วโทรเลขฉบับนั้นก็เสียเงินเปล่า
ไปหลายบาท เพราะมันไปไม่ถึงที่หมายปลายทาง แต่ถูกส่งกลับมาหาผมอีก นั่นคือเรื่องของประเทศอินเดีย
ที่ผมเคยไปรับการฝึกอบรมทางด้านสถิติจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติมาแล้วเมื่อประ-
มาณกว่า 40 ปีมาแล้ว.

ต่อมาจนถึงต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ.2526 เช่นเดียวกัน โดยไม่ได้คาดหมายมาก่อนเลย ผมเปิด
จดหมายฉบับหนึ่งซึ่งไปรษณีย์นำมาส่งที่บ้าน โดยมิได้คาดฝันมาก่อน ได้พบกับลายมือสุภาพสตรีคนหนึ่ง
เขียนมาจากประเทศอังกฤษ ใจความพอสรุปได้ว่า

“เราได้คิดหลายตลบแล้ว นึกถึงคุณระพี จึงได้เขียนจดหมายมาหา เนื่องจากป่วยได้รับ
หมายจากศาลที่เมืองบังกาลอร์ ประเทศอินเดีย. ให้ไปให้การแก่ศาลที่นั่นโดยไม่บอกสาเหตุว่า มันเรื่อง

อะไรกัน ขณะนี้ ป่วยไม่อาจทำได้กัณฑ์ แม้แต่การจะเขียนหนังสือ"

ผมได้รับจดหมายฉบับนี้ อ่านแล้วขุ่นลุก ขณะนั้นผมกำลังจะเดินทางไปประชุมและร่วมงานแสดงดอกไม้ที่สิงคโปร์พอดี จึงติดจดหมายฉบับนั้นไปด้วย แล้วผมก็ไปใช้เวลาว่างที่นั่น ตอบจดหมายของภรรยาอาจารย์ป่วย.

อาจารย์ป่วยเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งเป็นแรงสำคัญในการก่อตั้ง สถาบันพัฒนาชนบทแห่งเอเชีย ที่เมืองบังกาลอร์ประเทศอินเดีย ผมวิเคราะห์สภาพการณ์ในการได้รับหมายศาลจากที่นั่นว่าน่าจะเป็นเรื่องธรรมดา เพราะอาจมีปัญหาประจำวันซึ่งศาลก็จะต้องดำเนินการไปตามกระบวนการ ในฐานะที่เราเป็นคนหนึ่งในคณะกรรมการบริหาร ก็คงจะต้องได้รับสายสัมพันธ์ไปด้วย แต่สถาบันดังกล่าวก็มีผู้อำนวยการซึ่งเป็นตำแหน่งบริหารโดยตรง.

อย่างไรก็ตาม จดหมายฉบับดังกล่าว มาจากภรรยาอาจารย์ป่วย มันทำให้ผมทวนกลับไปคิดถึงเรื่องเก่า ๆ เกี่ยวกับอาจารย์ป่วยอีก

ในสมัยนั้น อาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผมก็เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คุณหมอกษานต์ จาคิดกานิช เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดลเราได้ทำโครงการร่วม 3 มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาชนบท ซึ่งเรียกติดปากกันว่า "โครงการลุ่มน้ำแม่กลอง"

เจตนารมณ์หลักของเรานั้น อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการศึกษา กล่าวคือ การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่คิดว่าน่าจะเข้าถึงชีวิตประชาชนส่วนใหญ่ เนื่องจากการศึกษาด้วยการลงสัมผัสกับปัญหาจริง และในมุมมองก็ถือเป็นโครงการวิจัย ที่จะตอบสนองข้อมูลจริงของปัญหาประชาชน รวมทั้งการใช้โครงการเป็นสื่อการวิจัยถึงรูปแบบการศึกษาและการวิจัยที่น่าจะมีพื้นฐานเป็นของตัวเองด้วย

เราได้ลงไปใช้ชีวิตในห้องที่โครงการ เช่นที่เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และที่จังหวัดสมุทรสงคราม มีบริเวณวัดยกระบัตร์ ซึ่งในสมัยนั้น ยังไม่มีถนนรถยนต์ พวกเราต้องนั่งเรือไป มีกลุ่มอาจารย์และนิสิตไปทำงาน และกินนอนกันศาลาวัดด้วย อาจารย์ของเรานคนหนึ่ง ฟังกลับจากการศึกษาสหรัฐอเมริกาใหม่ ๆ แต่อาศัยใจถึง ไปกินไปนอน และเป็นที่ปรึกษาชาวบ้านและพระพัฒนา ไปนอนจับไข้มาเรียอยู่ร่วมหนึ่งสัปดาห์โดยที่ แววดาทั้งคู่ ไม่ได้แสดงการปฏิเสธสภาวะเช่นนั้น แต่สู้ และสู้ จนเขาสามารถปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมที่นั่นได้สบายมาก

ที่อำเภอเขาย้อย ห่างจากถนนใหญ่เข้าไปหลายกิโลเมตร พวกเราไปตั้งคณะทำงานชั่วคราวกันที่นั่น ปกติงานของพวกเราก็คือ มนุษยธรรม เราพยายามพัฒนาจิตสำนึกของเราเอง เพื่อที่จะได้เห็นความเป็นตัวของตัวเอง ของคนไทยจำนวนมากที่ยังคงอยู่ในสภาพที่น่าจะดีกว่านั้น

เราได้คำตอบในภายหลังว่า การที่เราจะช่วยพัฒนาเขาทั้งหลายให้ขึ้นมาบนฐานของความเป็นตัวของตัวเองได้นั้น เราเองจะต้องเป็นฝ่ายที่เคารพในสิทธิของเขาที่พื้นฐาน ไม่ไปกระทำการ

ใด ๆ โดยพลการ และไม่อยู่บนฐานของความไม่พึงพอใจของเรา ในสิ่งซึ่งเราอาจไม่สละอารมณ์กับสิ่งที่เขามีเขาทำ แต่ควรนำมาคิดพิจารณาทบทวนความรู้สึกนึกคิดของเราเองว่า ในเมื่อพื้นฐานท้องถิ่น เป็นถิ่นฐานของเขาโดยกำเนิด เราน่าจะได้ใช้พื้นฐานของเขา และที่ตัวเขา เป็นสื่อถ่ายทอดวิชาการจากเรา หาใช่การให้เขาไปทิ้งพื้นฐานของเราไม่.

เนื่องจากอาจารย์ป๋วยเป็นหัวหน้าโครงการนี้ แน่หนอนที่สุด ในเมื่อทัศนคติดังกล่าวมีผลขัดกันกับสิ่งซึ่งเป็นมาแล้วในอดีต ย่อมจะถูกเพ่งเล็งจากกลุ่มจากภายนอกซึ่งเป็นพื้นฐานเดิม แต่อาจารย์ป๋วยก็ได้พยายามแก้ปัญหาด้วยความใจเย็นและมีเหตุมีผลมาตลอด ยิ่งกว่านั้น บนความมั่นใจอยู่กับความปรารถนาดี อาจารย์ป๋วยมิได้แสดงความรู้สึกหวั่นไหวต่อสิ่งเหล่านี้แม้แต่น้อย เพราะยังมีผู้ร่วมงานอีกเป็นจำนวนมากไม่น้อยซึ่งเป็นความหวัง ถ้าหากผู้นำแสดงการหวั่นวิตกแล้ว จะมีผลกระทบทำให้ขวัญและกำลังใจของบุคคลดังกล่าวสูญเสียไปด้วย

แต่ในที่สุด วิกฤตการเมืองก็ได้แปรสภาพมาเป็นผลกระทบ ทำให้คนที่มีความตั้งใจอย่างถึงพื้นฐานต้องซัดเซพเนจรออกไปจากบ้านเมืองอย่างน่าเสียดาย ผมไม่ได้ถือว่าเป็นความสูญเสียสำหรับผมเท่านั้น เพราะมันเป็นเพียงส่วนปลีกย่อย แต่เป็นการสูญเสียความหวังของคนไทยส่วนใหญ่ที่ยังตกอยู่ในสภาวะยากจนแร้นแค้น ซึ่งเขาประสงค์อย่างยิ่งที่จะได้เห็น คนดี ไม่ใช่มีแต่วิชา แต่ชอกกล่าวว่า เป็นคนดีมีปัญญาเพื่อการร่วมกันแก้ปัญหาบ้านเมืองอย่างจริงจัง

ในเมื่อชีวิตอันน่าแสดงคุณค่าของอาจารย์ป๋วย ได้กลายเป็นอดีต และแปรสภาพมาเป็นความรู้และบทเรียนแก่คนไทย เราไม่อาจเรียกอดีตให้กลับมาได้อีกด้วยรูปแบบเดิม แต่เจตนารมณ์ที่ดีงามนั้น ยังคงอยู่เพื่อการรอให้คนไทยทั้งหลายได้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต

ดิ.พ. วา.ร.ค.

“เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพ ชนิดที่ไม่ต้องฟังหวาดหวั่น
จะเป็นความคิดนอกกลุ่มนอกทาง นั่นแหละจึงจะเป็นการสนับสนุนอุดมคติให้ถือกำเนิดได้ แม้
นำลำห้วยยัง เปลี่ยนแนวเดินได้ สมองมนุษย์อันประเสริฐจะแหวกแนวบ้างมิได้หรือ”

(อุดมคติ, 2517)

อาจารย์ป่วยกับการศึกษาไทย

“บางทีหากท่านไม่เลือกทางนี้
คงจะเจริญหน้าที่ราชการที่คุม
ธนาคารกลางของประเทศไว้ผู้
มีอำนาจทางการเมืองคงเกรง
ใจ ไม่ถูกรังแก ไม่ถูกใส่ความ”

“ใบไม้ที่นี้กำลังสงบเพราะกำลังเปลี่ยนสี แต่คงไม่นานก็ร่วง
หมด นำเสรำบ้างเมื่อนึกถึงฤดูหนาวที่กำลังจะมา”

คุณ “ศุภรเลิศ” เจ้าหน้าที่ธนาคารชาติผู้เคยใกล้ชิดอาจารย์ป่วยได้รำพึงถึงคนดีที่เหลืออยู่ที่เราต่างกำลังคิดถึงท่านขณะนี้ ทันทีที่ได้รับจดหมายจากบุคคลอันเป็นที่เคารพรักเจ้าของข้อความนั้นเมื่อปี 2516 คุณศุภรเลิศไม่ลังเลใจเลยที่จะเขียน “ด้วยความรักและระลึกถึง” ผ่านหนังสือของธนาคารแห่งประเทศไทย

แต่หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านไปแล้ว นายเข้ม เย็นยิ่งซึ่งเนรเทศตนเองไกลหมู่บ้านของผู้ใหญ่บ้านท่านุ เกียรติก้องได้มีโอกาสเดินทางกลับมา

เป็นใบไม้ร่วงที่สลัดใบเพื่อให้ผลิดอกออกใบในอีกช่วงที่ไม่ไม่นานนัก

เป็นฤดูหนาวที่จะผ่านไปถึงฤดูกาลที่น่ารื่นรมย์

ต่างกันแต่วันนี้ “ใบไม้ร่วง” และ “ฤดูหนาว” ดูเหมือนจะเป็นสัญลักษณ์แห่งความคิดถึงความ “เศร้า” เยี่ยงความรู้สึกในบทกวีนิพนธ์ของตะวันตก ที่อ้อยอิ่งไหลรินอยู่ในความคิดคำนึงนานแสนนาน

เราคิดถึงอาจารย์ป่วยด้วยแง่มุมต่าง ๆ กัน สำหรับผม
คิดถึงท่านในความเป็นครู เป็นนักการศึกษา (แม้ท่านจะเป็นผู้เรียน
มาในทางเศรษฐศาสตร์ก็ตาม) และในแง่ที่ท่านควรได้รับเกียรติไม่
ยิ่งหย่อนไปกว่าท่านอื่น ๆ เลย

อาจารย์ปิวยเป็นครูโรงเรียนอัสสัมชัญเมื่ออายุ 18 ปี อันเป็นเวลาเดียวกับที่ท่านรับภาระเป็น
หัวหน้าครอบครัวแทนมารดาซึ่งแบกภาระหนักมาหลายปี นับตั้งแต่ “เตี้ย” เสียเมื่ออาจารย์ปิวยอายุ
เพียง 9 ขวบ

อาจารย์ปิวยเป็นครูที่นี่ประมาณ 3-4 ปี ครั้นได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตแล้วจึงย้ายมาเป็น
อาจารย์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กระนั้นยังมีศิษย์หาที่อัสสัมชัญมิใช่น้อย
และต่อมาหลายคนเจริญขึ้นในชีวิตการงาน หากเมื่อมีโอกาสพบ “มิสเซอร์ปิวย” ของเขา พวกเขาอดไม่ได้
จะพรรณนาพระคุณของท่าน และแม้อาจารย์ปิวยจะปิติก็ไม่ยอมรับเป็นเครดิตของคนเสียทั้งหมด มีหน้าซ้ำ
ยังสรุปบทเรียนจากความเป็นครูไว้เตือนสติคนอีกด้วยว่า “เพราะผมรู้ตัวว่าเวลาที่ผมเป็นครูอัสสัมชัญนั้น
ผมยังเด็กมากทำอะไรผิดพลาดบ่อย”

หลังจากที่มาประจำที่มธก.ไม่นานนักท่านสอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ จากนั้นท่านได้
เป็นได้ทำอะไรต่อมิอะไรอีกหลายอย่าง เป็นเสรีไทย เป็นข้าราชการประจำที่เจริญในราชการจนมาเป็นผู้ว่า
การธนาคารชาติ เป็นผู้ที่ต้องเผชิญมรสุมทางการเมืองในแต่ละยุคที่แตกต่างกัน แต่แล้วในที่สุดก็ตระหนักรู้
หลังก่อนเกษียณจากราชการอาจารย์ปิวยได้หวนกลับมาให้ความสำคัญแก่การศึกษาและ “จับ” เอาการศึกษา
เป็นงานสำคัญ ชนิดที่ยอมลดตำแหน่งและเงินเดือนที่สูงกว่า (ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย)
เพื่อรับเงินเดือนในฐานะคณบดีของมหาวิทยาลัยจน ๆ อย่างธรรมดาเพียงตำแหน่งเดียว

เมื่อต้นปี 2528 นี้เอง ผมได้ร่วมประชุมปฏิบัติการพิจารณาบทรายงานประวัติศาสตร์ มหา
วิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากที่ประชุมนั้นมีอาจารย์ระดับผู้ใหญ่ท่านหนึ่งได้กล่าวถึงอาจารย์ปิวย หลังจากได้
มีพวกเราบางคนพูดถึงบทบาทของศิษย์เก่าธรรมศาสตร์บางคนต่อมาเป็นอาจารย์และเป็นผู้บริหารสำคัญ
ระยะหนึ่งว่า “สงสัยทำไมท่านผู้นั้นจึงเปลี่ยนแปลงจากความเป็นปัญญาชน ถ้าอดีตผู้เป็นนักศึกษาที่ก้าว
หน้ามาเป็นกบฏไกรฐและปรับตัวเข้ากับระบบอย่างกลมกลืน” อาจารย์ผู้อาวุโสดังกล่าวจึงตั้งข้อสังเกตให้เห็น
ว่านี่เป็นกรณีที่เกิดขึ้นของอาจารย์ที่เคยเป็นนักศึกษา “ก้าวหน้า” กับอาจารย์ปิวย คือ อาจารย์ท่านนั้นมี
ลักษณะเป็นปัญญาชนมาก่อนแล้วภายหลังกลายเป็นเทคนิคเขียน ขณะที่อาจารย์ปิวยเป็นเทคนิคเขียนแล้ว
พัฒนามาเป็นปัญญาชน

พัฒนาการเช่นเดียวกันนี้ของอาจารย์ปิวยที่นำตั้งคำถามไม่น้อยว่า *อะไรคือเหตุหรือแรงบันดาลใจ*
ใจที่อาจารย์ปิวยเลือกมาทำงานด้านการศึกษา มาเป็นคนบด, อธิการบดีของธรรมศาสตร์ ซึ่งบางทีหาก

ท่านไม่เลือกทางนี้ คงเจริญหน้าที่ราชการที่ศูนย์กลางของประเทศไว้ ผู้มีอำนาจทางการเมืองคงเกรงใจ ไม่ถูกรังแก ไม่ถูกใส่ความ ดังที่อาจารย์สุกิจ นิมมานหมื่นที่เคยปรารภว่า “คุณป่วยไม่น่าลาออกจากผู้ว่า รมต.การชาติ อย่างน้อยการรั้งตำแหน่งนั้นก็จะมีใครกล้าทำอะไรคุณป่วย”

อะไรและทำไมจึงทำให้ท่านมีชีวิตหักเหถึงเพียงนั้น

จากปาฐกถา จากบทความของอาจารย์ป่วย เท่าที่ผมได้อ่านบ้างนั้น (โดยเข้าใจว่ายังมีอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้ติดตาม) ไม่พบการให้เหตุผลเพื่อความเข้าใจเรื่องนี้อย่างเพียงพอ แต่จำได้ว่าเมื่อผมมีภาระหน้าที่ทำนิตยสาร ปาจารย์สาร ซึ่งในยุคแรกถือเป็นนิตยสารทางการศึกษาโดยตรง เมื่อมีโอกาสดพบอาจารย์ป่วยจึงได้เรียนถามท่านเหมือนกันว่าเหตุใดอาจารย์ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์กลับมาให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่ง คำตอบที่ได้รับคือ ท่านเริ่มมีความสงสัยภาระในหน้าที่สำคัญของท่านขณะนั้นว่า การเป็นนักการธนาคารที่ซื่อสัตย์ คอยระวังไม่ให้เขาโกงในภาวะสังคมอย่างนี้เป็นการทำถูกต้องหรือไม่ จะเป็นการเหมือนกับเที่ยวประทุษร้ายที่ขาอยู่ร่ำไป หรือว่าควรที่จะเลือกทอดผ้าฝันใหม่ สร้างคนที่มีคุณภาพคุณธรรมขึ้นมา และนี่คือการก้าวมาสู่งานด้านการศึกษา

และถ้าจะพิจารณาหาเหตุผลจากที่อาจารย์ป่วยเขียนหรือพูดไว้เอง แม้จะไม่เป็นการตอบคำถามข้างต้นโดยตรงเหมือนกับที่ท่านเคยกรุณาให้ความเห็นเป็นการเฉพาะตัวกับผมแล้วคำพูดจากเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้าเมื่ออายุ 60” บางตอน คงเป็นการสะท้อนความฉงนใจได้คิดต่อการรับหน้าที่และบทบาทนั้นทีเดียว ท่านกล่าวว่า

“ผมเสียค่ายที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ คือ ดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ไม่ได้เหลียวใจถึงความยุติธรรมในสังคม”

เมื่ออาจารย์ป่วยก้าวมาสู่การเป็น “นักการศึกษา” แล้วผลเป็นอย่างไร

ถ้าดูในขอบเขตที่ขยายกว้างไกลออกไปนอกเหนือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมเห็นว่าท่านได้มีคุณูปการต่อการศึกษาไทยอย่างลึกซึ้งและยาวไกล ต่อความคิด, ทัศนคติและปรัชญาทางการศึกษา ท่านได้เสนอไว้ว่าพิจารณามิใช่น้อย ต่อระบบบริหารการศึกษา ท่านได้ทำคุณประโยชน์ทั้งในฐานะกรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ และทั้งเป็นหลักฟังกฟังแก่อาจารย์มหาวิทยาลัยอื่น ๆ แห่งระยณะนั้นที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการบริหารมหาวิทยาลัยที่มีการล้มมนาถกเถียงกันเรื่องมหาวิทยาลัย “ในกำกับรัฐบาล” ต่อแบบอย่างชีวิตของความเป็นครู ท่านคือแบบฉบับของครูที่มีคุณธรรมมีความคิดจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย ต่อการพัฒนาประเทศ ท่านคือผู้คิดคำนึงถึงการประสานการศึกษาเข้ากับความป็นจริง ศึกษาในท่ามกลางการปฏิบัติจึงจะเห็นจากโครงการบูรณะชนบท โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ดังนี้เป็นอาทิ

ในปริมณฑลอันจำกัดลง คือ ต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่านได้กระทำหน้าที่ต่อประชาคมทางวิชาการแห่งนี้ดีที่สุดเท่าที่ฐานะของศิษย์เก่า, ฐานะแห่งความเป็นครูอาจารย์, ฐานะของผู้

บริหารมหาวิทยาลัย จะเอื้ออำนวยภายใต้เงื่อนไขของระยะประวัติศาสตร์ที่แน่นอนแห่งระยะนั้น สมัยที่ท่านเป็นคนบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ท่านได้เสนอความคิดต่อศิษย์หาที่จะเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิตของท่านว่า

“ถ้าเราจะเป็นนักเศรษฐกิจจะเรียนแต่เศรษฐศาสตร์ก็คงจะพอ แต่ถ้าเราจะเรียนเป็นบัณฑิตเพื่อให้ได้ปริญญาเศรษฐศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยย่อมต้องพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ในกรอบแห่งความเป็นจริง และความเป็นจริงแห่งสังคมศาสตร์นั้นย่อมสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ จะพิจารณาเศรษฐกิจโดด ๆ หาได้ไม่”

เมื่อท่านคิดเช่นนั้นแล้ว การผลักดันเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพจึงเกิดขึ้นในหลาย ๆ ทางหลายวิธีการ ซึ่งต่อมาเมื่อท่านเป็นอธิการบดีก็ได้ขยายหลักการและแนวปฏิบัติเช่นนี้ทั่วทั้งมหาวิทยาลัย เราต้องไม่ลืมว่ามหาวิทยาลัยในช่วงก่อนที่อาจารย์ป่วยจะเข้ารับตำแหน่งคนบดีเศรษฐศาสตร์นั้น ยังเป็น “สถานอุดมศึกษา” ที่ “ขาดความอุดม” อยู่มีไข่น้อย โทนจะขาดอาจารย์ประจำ ขาดงบประมาณ ขาดตำรา ขาดการกวาดล้างคุณภาพตลอดจนขาดการให้ความสนับสนุนแก่ผู้เข้ารับการศึกษา ดังนั้นเมื่ออาจารย์ป่วยเข้าแบกรับภาระหน้าที่นั้นแล้ว ก็ถึงความบริบูรณ์ให้เพิ่มขึ้นโดยท่านถือเป็นนโยบายคณะเศรษฐศาสตร์ทีเดียว (โปรดดูบทความของท่านเรื่อง “เศรษฐศาสตร์จริงจัง”) คือ ท่านมีนโยบายเริ่มสะสมอาจารย์ประจำทั้งบรรจุคัดเลือก ยกระดับฐานะสวัสดิการและให้ทุนศึกษาต่อ, ปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรี, ส่งเสริมตำรา และการให้บริการห้องสมุด ให้ความสำคัญต่อคุณภาพทางการศึกษา

ผมเข้าใจว่าท่านปฏิบัติการทั้งหลายนี้ด้วยความเหน็ดเหนื่อยแต่ก็เป็นสุข ที่ว่าเหนื่อยนั้นเพราะนอกจากงานบริหารที่คณะเศรษฐศาสตร์ที่ท่านอุทิศชีวิตและเวลาให้แล้วโดยมาทำตามแต่เวลาจะอำนวยและทุกเย็นค่ำ เนื่องจากระยะแรก ท่านยังต้องรับภาระสำคัญที่ธนาคารชาติซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญด้วย และทั้งนี้ก็เป็นความสมัครใจ ความพึงใจของอาจารย์ป่วยมาแต่แรก ซึ่งท่านทั้งหลายคงจะเห็นได้ชัดถ้ามีโอกาสทราบรับสั่งของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ องค์กรบดียคนั้นดังที่รับสั่งว่า

“เห็นว่า ดร.ป่วย อังภากรณ์ เป็นผู้เหมาะสมที่สุด แต่ไม่แน่ใจว่าท่านจะตกลงรับตำแหน่งนั้นหรือไม่ เพราะท่านมีหน้าที่ราชการมากมายซึ่งล้วนแต่เป็นหน้าที่สำคัญทั้งนั้น ข้าพเจ้านึกว่า จะต้องขอร้องท่านสักสามหน เพื่อชี้แจงความสำคัญแห่งตำแหน่งคนบดี ตามความเห็นของข้าพเจ้าก่อนที่ท่านจะยอมรับตำแหน่ง แต่ที่ไหนได้ข้าพเจ้าขอร้องท่านครั้งแรก ท่านก็ยอมตกลงด้วย ท่านแสดงตนว่าเป็นนักการศึกษาเห็นความสำคัญของการ

ศึกษาและสนใจในการศึกษา เป็นที่สับสนใจข้าพเจ้ามาก”

แต่ในฐานะผู้บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แม้จะเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความอุทิศตน ด้วยความเสียสละและเป็นที่เคารพยกยอรับนับถือของประชาคมทางวิชาการนั้น ก็มีได้หมายความว่า อาจารย์ป่วยจะบริหารงานไปได้ด้วยความราบรื่น ปราศจากอุปสรรคขวากหนาม

ยิ่งท่านเป็นที่รักและเชื่อถือของนักศึกษามากเพียงใด ดูเหมือนยิ่งเป็นอุปสรรคแก่การก้าวขึ้นเป็นอธิการบดีเพียงนั้น เพราะคนที่มีอำนาจวาสนาชี้ชะตาบ้านเมืองขณะนั้นระแวงเคลงใจว่าท่านจะมีบทบาททางการเมืองระยะต่อไปมากขึ้น ดังนั้นแม้จะมีการแสดงประชามติจากประชากรชาวธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2513 เพื่อสรรหาอธิการบดี ผลปรากฏว่าอาจารย์ป่วยคะแนนนำมาอันดับหนึ่ง 1,823 คะแนน ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ได้ 1,383 คะแนน และดร.อดุล วิเชียรเจริญได้ 819 คะแนน กลับกลายเป็นต้องให้ ฯพณฯ สัญญา รับหน้าที่นั้นและคงชะลอเรื่อยมา ทั้งที่ ฯพณฯ สัญญาพยายามกรุยทางให้อาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดีต่อจากท่านก็ตาม ลิ่งเหล่านี้มาสำเร็จเมื่อผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ที่ยิ่งใหญ่แล้ว และ ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี

อาจารย์ป่วยปฏิบัติตำแหน่งหนทางการเมือง ไม่ว่าตำแหน่งรมต.คลังสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือสมัยต่อมาที่แม้แต่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จะได้พยายามทาบตามให้เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย เป็นที่เลื่องลือแห่งความสันโดษมีกนน้อย แต่สำหรับการเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว กลับเป็นความใฝ่ฝันทีเดียว ดังท่านได้เอ่ยขึ้น ณ ที่ประชุมโครงการตำรามหาวิทยาลัยหลังจากรับการทาบตามให้เป็นอธิการบดีว่า

“ใคร ๆ เขาหาว่าผมไม่มีความมักใหญ่ใฝ่สูง ที่จริงผมมี เป้าหมายในชีวิตผมคือการทำเป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์”

และภารกิจที่ท่านรับ ณ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้เอง น่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ราท่านทั้งหลายควรระลึกถึงผู้กล้าหาญทางจริยธรรมท่านนี้ให้มาก โดยเฉพาะชาวธรรมศาสตร์ พูดยังตรงไปตรงมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระยะนั้นเหมาะเหลือเกินที่จะมีอาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดี แต่ในทางตรงกันข้ามธรรมศาสตร์ระยะนั้นเห็นจะไม่เหมาะแก่ท่านนัก

ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น

เพราะว่าเป็นยุคสมัยที่คอกไม้ประชาธิปไตยแบ่งบานระยะแรก อากาณ “สำคัญประชาธิปไตย” มีอยู่ทั่วไป รวมทั้งในประชาคมธรรมศาสตร์โดยเฉพาะต่อบรรดานักศึกษา ซึ่งควรถือเป็นสมัยแห่งการเรียนรู้ การปรับในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เธอและเขาไม่เคยมีบทเรียนมาก่อน และด้วยความเป็นผู้เยาว์ซึ่งมีผลให้บางส่วนมีความโน้มเอียง “สู่มเสี่ยงเอียงซ้าย สู่มล้ำเอียงขวา” มีอากัปกริยาแห่งความเคลื่อนไหวที่จะต้องมีคนยื่นดูแล้วเห็นแตกต่างกันไปตามทัศนนะ, จุดยืนและวิธีการ บ้างก็ว่าแม่เต็มที บ้างก็ว่าดีเหลือเกิน ความเฉยเกิดเฉยตรงเหาะเกินลงกาเช่นนี้ไม่อาจปฏิเสธได้

จึงเป็นธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การจะมีอิทธิกรบตัวอย่างอาจารย์ป่วยเพราะท่านมีความคิดจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย ที่จะรับฟังความคิดเห็นในบรรยากาศเช่นนั้นได้ และด้วยความเป็นคนดีนั่นเอง หากจะยับยั้งหรือเสนอสิ่งใด ๆ ในทางที่ขัด "กระแสมวลชน" แล้ว ย่อมจะมีน้ำหนักพอสมควรแม้ "มวลชน" เหล่านั้นจะถูกแทรกแซงจากหลายฝ่าย มองในแง่นี้ควรเห็นว่าอาจารย์ป่วยทำคุณแก่ราชการ

แต่ในทางตรงกันข้ามนั้นแล้ว อาการที่แสดงออกของส่วนราชการและบุคคลในวงราชการบางส่วนกลับใส่ร้ายป้ายสีอาจารย์ป่วยอย่างน่าละอาย ตรงนี้แหละจึงเห็นว่าเป็นธรรมชาติในระยะเวลาที่เหมาะสมแก่อาจารย์ป่วย ไม่เหมาะแก่ผู้ซึ่งเป็น "ของแสดอง" สำหรับอาการใช้ทางการเมืองของไทย ท่านเป็นของแสดองของฝ่ายซ้ายที่เห็นว่าท่านเป็นนักประชาธิปไตยแบบอังกฤษ เป็นคนที่หักทวนความเคลื่อนไหวของพวกซ้ายสุดกู่ ขณะเดียวกันกลับเป็นของแสดองของฝ่ายขวา (ระยะนั้นเป็นระยะที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเกิดอาการแบ่งออกเป็นปีกซ้ายขวาที่ชัดเจน และแต่ละปีกยังมีทศนะและท่าที่แยกย่อยต่างกันไปอีก) เพราะฝ่ายนี้บางคนวิตกว่าอาจารย์ป่วยจะเป็นคู่แข่งทางการเมืองที่น่ากลัวของตน บางส่วนเกรงว่าปล่อยไปจะเกิดอำนาจทำลายระบอบ "เสมอภาคย์" ที่เคยมีและผดุงไว้เรื่อยมา จึงหยิบประเด็นต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยตัวอาจารย์ป่วยเป็นเครื่องโจมตี ไม่ว่าความเป็นลูกจีนหรือการมีภรรยาเป็นฝรั่ง การเป็นลูกศิษย์ "ปรีดี" และเคยไปเยี่ยมท่านปรีดีที่ปารีส โดยพวกเขาจะเลยเถิดคิดคุณที่อาจารย์ป่วยเองได้บำเพ็ญแก่ประเทศชาติและราษฎรไม่ยิ่งหย่อนกว่าผู้รักชาติท่านใด ๆ

เรื่องลูกจีนนั้นเห็นจะเป็นเพทุบายแฝงเร้นด้านลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่คงจะลืมกันไปว่าเป็นสิ่งที่เลือกเกิดไม่ได้และท่านเองถึงอย่างไรก็เป็นไทย เกิดในไทย มีชีวิตจิตใจรักชาติบ้านเมือง ยามศึกสงครามก็เป็นทหาร ยามสงบก็เป็นผู้พยายามคุมระบบการเงินการธนาคารงบประมาณแผ่นดิน เพื่อให้ท่านที่รักชาติอีกประเภทหนึ่ง มีช่องทางคอร์รัปชันแต่น้อย (คือในส่วนที่สุดท้ายอาจารย์ป่วยจะคุมได้)

เรื่องเมียหม่อมนั้น ถ้าจะสรุปลัทธิธรรมในสังคมไทยว่าเป็นอุปสรรคทางการเมืองและนำมาเป็นข้ออ้างกีดกันหรือไม่นั้น เห็นจะต้องดูเป็นคน ๆ เพราะรัฐบาลหลัง 6 ตุลาคมสมัยแรกนั้นไม่มีใครเสนอความคิดต่อต้านเช่นที่เคยกระทำแก่อาจารย์ป่วยในเรื่องนี้แก่ พทณฯ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร

เรื่องท่านปรีดีและการไปเยี่ยมท่านปรีดี เราต้องไม่ลืมว่าท่านปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์จากความจงใจกล่าวหาด้วยข้อหากรรณในสมัยหนึ่ง และการที่อาจารย์ป่วยจะไปเยี่ยมท่านในฐานะ "ลูกศิษย์กตัญญู" ก็ควรสรรเสริญอาจารย์ป่วยในแง่ธรรมะที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูในทิศกแห่งสังคาโลวาสุตตรของพระพุทธศาสนา หากจะว่าไปอาจารย์ป่วยท่านเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายเช่นนั้นเอง มิใช่ใครมีบุญได้กินสำหรับจึงรีบป้อนบิณฑบาตไปเสนอหน้า พอหมดบุญก็ตีจากอย่างปราศจากเยื่อใย กรณีเช่นนี้จะเห็นได้ว่าอาจารย์ป่วยได้ปฏิบัติธรรมอันควร ตั้งในกรณีของจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอมซึ่งมิใช่ไม่เคยเกลียดกันระหว่างการเมืองที่อาจารย์ป่วยไปขัดผลประโยชน์ ต่อกรณีจอมพลสฤษดิ์เมื่อต้องยึดทรัพย์ในภายหลัง อาจารย์ป่วยซึ่งเป็นกรมการก็ได้วางตนในการสอบสวนด้วยความเป็นธรรมที่สุด ต่อกรณีจอมพลถนอมเมื่อต้องไปเรียนรู้สิ่งทั้งรู้ในยามยากที่บอสตันที่ลิ่งคโบริ ท่านผู้นั้นก็คงจะรู้ว่าคนอย่างป่วยซึ่งไปเยี่ยมถึง

สิงคโปร์นั้น มีความสมานัตตามากกว่าไพร่พลที่เคยแวดล้อมท่านในจำนวนไม่น้อย

ในที่สุดอาจารย์ป่วยได้พ้นจากตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ้นจากงานการศึกษาที่ท่านรักและให้ความสนใจ จากที่เคยตั้งปณิธานด้วยความหวังที่จะให้การศึกษาเป็นทั้งมรรคและผล ดังที่ท่านเขียนในเรื่อง “คุณภาพแห่งชีวิต : ปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ว่า

“ผมต้องการไปโรงเรียน พี่สาวหรือน้องสาวก็ต้องการไปโรงเรียนจะได้มีความรู้ทำมาหากิน และจะได้มีคุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ ไม่ว่าพ่อแม่จะรวยหรือจน จะอยู่ในเมืองหรือชนบทแร้นแค้น”

ถ้าจะตั้งคำถามว่าทำไมบ้านปลายชีวิตของอาจารย์ป่วยจึงต้องเป็นเช่นนี้ เหมือนกับที่ผมตั้งคำถามมาเป็นระยะ ๆ บางทีอาจตอบได้ด้วยคำตอบเดียวกันจากศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ตามที่ท่านเคยตอบคนรุ่นใหม่ว่าจะอะไรเป็นเหตุให้ท่านดำรงตนความ “เป็น” ท่านไว้ได้ ท่านว่าเป็นเพราะท่านพบมิตรในที่เหมาะแล้วก็พบศัตรูในที่เหมาะนั่นเอง

และตราบม้วยดินสิ้นฟ้า คนดีที่เหลืออยู่อย่างอาจารย์ป่วยก็ยังเป็นบุคคลอันควรค่าแก่ความคิดถึง ไม่ว่าจะโดยสถานะใดที่ท่านบำเพ็ญกรณี ด้วยไมตรีจิตต่อผู้คนที่ทั้งหลายและแสดงวิทยาคมของท่านให้ปรากฏและตราไว้ในแผ่นดินนี้แล้ว.

ธรรมโกศล กนอร์

ระดกรรณ อังภากรณ์

๑ โอโประเทศไทยในยุคนี้
อำนาจอำมหิตทุจริตนานา

คุณธรรมความดีไปป่าช้า
คลังบ้านเพื่อเจ้าอำเภोज ๑

๒ อาณานิคมใหม่ไร้ศาสนา
ทหารตำรวจคือเจ้าเมืองไทย

ถืออัคตาคิเลสสามเป็นใหญ่
เผด็จการไพร่ฟ้าหน้าจมนดิน ๑

๓ ยุติธรรมขึ้นนำล้มคมถ้อย
อาวุธความเท็จหาผลลุลหมีพ

ต่ำต้อยสันติสุขทุกสิ่งสิ้น
รุมกินทวยราษฎร์ทั้งชาติมลาย ๑

๔ ปีศาจเศรษฐกิจคิดแต่โลภมาก
กระดุกเจ็ดโคตรเรียรายขจาย

ต้นหญอยากอำนาจบ่ขาดหาย
ยังเห็นกระหายหิวฉิวดิน ๑

๕ อเนจอนาถเสียชาติชื่ออธิปไตย
เลือดน้ำตาจะบ่าไหลริน

ทวยราษฎร์เป็นใหญ่จบสูญสิ้น
อาบกินทุกโคตรประชาธิปไตย ๑

๖ หิวหิววู่วู่มากกลางอากาศ
ลละซีฟเพื่อชาติสุดหัวใจ

เพื่อเอกราชโลกรู้ร่วมสมัย
ใคร อาจารย์ป๋วย อังภากรณ์ ๑

๘ ห่วงบ้านห่วงเมืองเรื่องชนบท
เพื่อแผ่นดินทั่วฟ้าสถาวร

บูรณะหมดจะวิเศษสุขสมโมสร
พรของอภิชาติบุตรอุตม์ ฯ

๙ สันคชฐีธรรมนำชีวิต
ราษฎร์เพื่อทวยราษฎร์วิริยะพลัง

ชื่อสัตย์สุจริตจิตรวิจิตรกล้าขลัง
หวังกู้ค่าแท้ทุกมนุษย์จริง ฯ

๑๐ ปราชญ์เป็รื่องลือเลื่องเรื่องเศรษฐศาสตร์
ธรรมคืออำนาจธรรมศาสตร์พึงพิง

สติปัญญาสามารถลึกซึ้งยิ่ง
อหิงสาเพื่อชนะอธรรมมาร ฯ

๑๑ อนิจจายากจะหาได้อีกแล้ว
หกศุลาฯ ระห่ำบ้าอันธพาล

ซึ่งหลักแก้วญาณปัญญากล้าหาญ
ประหารล้างจะคุณงามความดี ฯ

๑๒ เมตตากรณาแต่เพื่อนมนุษย์
จะมีหน้าไหนในปฐพี

ก็สิ้นสุดลงด้วยชีวิตนี้
กตัญญูกตเวทียราชฎไทย ฯ

๑๓ เข้ม เย็นยิ่งต้องหังสยามหาย
จะพูดคิดอิสระเสรีใด

เป็นเมืองตายซากจากใจสมัย
เลือดก็ไหลบ่าพรวาลมปราณ ฯ

๑๔ ใส่ร้ายป้ายสีมิซาสร่าง
ชาติจะฉิบหายแตกแยกแกลกกลาก

อย่างลัทธิวันรอกอำมหิตวิถิตาร
สามานย์ทุกประการจันทาลนักร ฯ

๑๔ เกียรติยศยิ่งใหญ่ในดวงจิต
สิทธิมิติพิภพแห่งความรัก

นฤมิตเกียรติยศใหม่สูงศักดิ์
ประจักษ์ค่าแห่งวิลทุกวิญญาณ ๖

๑๕ ท่านเยี่ยงอย่างปูชนียบุคคล
น้ำใจประชาธิปไตยตลอดกาล

เปี่ยมล้ำค่าคู่หล้ามหาสถาน
สฤดมารไม่ก้อยโหลกรรม ๖

๑๖ โอมสรวมพระศรีรัตนไตร
ชำระนรกหมกไหม้มีดงำ

บุญฤทธิ์ใหญ่ยิ่งประเสริฐเลิศล้ำ
เจ็บช้ำอยู่ทุกดวงใจเทอญ ๖

พฤษภดับตีที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๖

หมายเหตุ บทกวีชิ้นนี้ อังคาร กัลยาณพงศ์ ปรับปรุงแก้ไขจากฉบับที่เขียนให้เมืองในงาน “คิดถึงอาจารย์ป๊วย: คนดีที่
เหลืออยู่” เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ หอประชุมเด็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต้นฉบับลายมือเขียน
อังคาร กัลยาณพงศ์ มอบให้อาจารย์ป๊วย ณ ประเทศอังกฤษ

ดร.ป๋วยรักษาคำสัญญา

“ทุกวันนี้ดิฉันบอกพวก
ศิลปินสมัยใหม่ว่าควรคำนึง
ถึง ดร.ป๋วย ถ้าไม่มีท่านเรา
จะไม่มีหอศิลป์ พีระศรี”

อาจารย์ศิลป์ พีระศรีผู้ให้กำเนิด Modern Art ในประเทศไทยได้ปรารถนาในบทความเกี่ยวกับเรื่องที่มีมหาวิทยาลัยศิลปากรไม่มีหอแสดงศิลปะ! เวลาที่มีแขกต่างประเทศมาขอดูงานของศิลปินไทยต้องไปเที่ยวหาสถานที่ได้รางวัลเหรียญเงินเหรียญทอง อันเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัย เพราะไม่ได้เก็บเป็นหลักเป็นแหล่งเลยต้องไปขนมาปัดขี้ฝุ่น แลโยแมงมุมออก อาจารย์ท่านรู้สึกอายมาก

ถัดไปจากที่ทำงานของท่าน มีที่จอดรถปลูกหลังคาสังกะสีไว้ให้รถของผู้ใหญ่มาจอด 5-6 คัน ท่านบอกจะขอเขาตรงนั้น ดูเหมือน

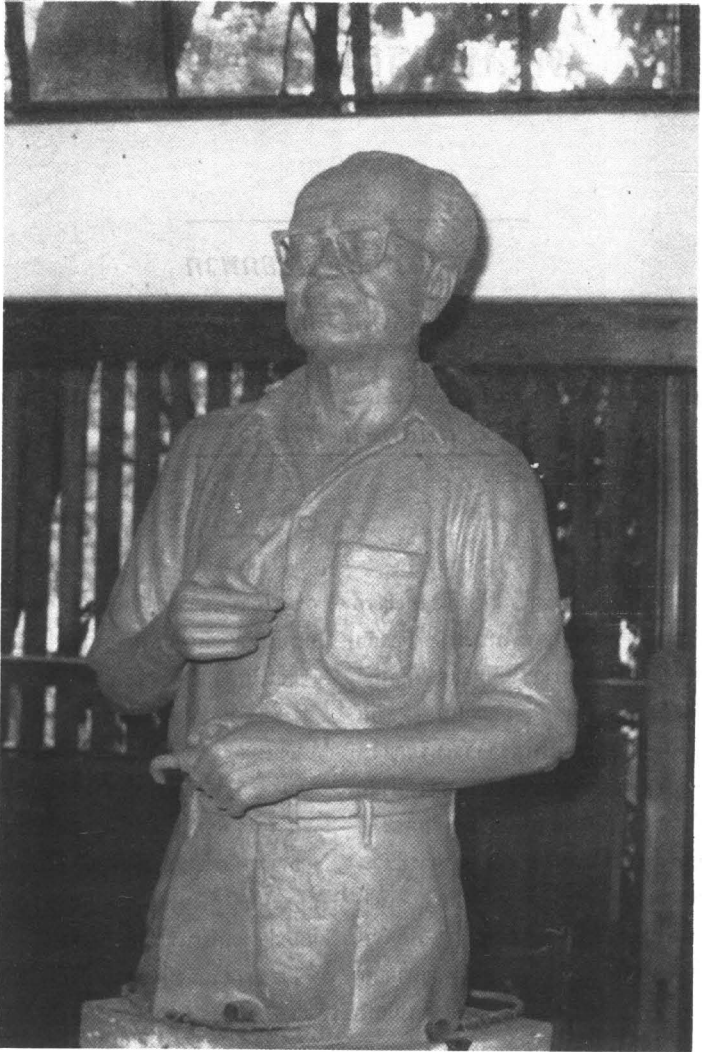
ว่าจะเอาชั้นล่างไว้จอดรถอย่างเก่า แล้วเอาชั้นบนไว้แขวนรูปที่ได้รางวัล เขกมาจะได้ฟ้าเขาขึ้นไปดู

ท่านเคยบันทึกดิฉันว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เงินมา ของบประมาณก็ไม่ได้ท่านกลุ่มใจมาก ถึงได้เขียนบทความลงในหนังสือศิลปะเล่ม 1 ดร.ป๋วยได้ไปอ่านบทความนั้นเข้า ก็ตรงมาหาอาจารย์ศิลป์ ถามว่ามี plan แล้วหรือยัง และต้องใช้เงินเท่าใด อาจารย์ศิลป์ท่านก็บอกว่า ดันมีในหัวฉัน ดันคิดว่าอยากจะขยายห้องทำงานไปถึงที่จอดรถ ถ้ามี 1 แสนก็จะพอ

ดร.ป๋วย ด้วยความเห็นใจ แลสนใจทาง

---

1. ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อดีตคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากรได้เขียนบทความและปรารภบ่อยครั้งถึงเรื่องนี้ มีใจความว่า “ศิลปะไทยแบบประเพณีนั้นมีความสำคัญเป็นมรดกของชาติควรบำรุงหวงแหนรักษาไว้ เราจะหาคุณและศึกษาได้จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระที่นั่ง โบสถ์ วัดวาอารามต่าง ๆ แต่ศิลปะไทยร่วมสมัยซึ่งมีค่าในการสร้างสรรค์และเป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรมทางศิลปะปัจจุบันของเรานั้นยังไม่มีหอศิลป์สมัยใหม่เป็นที่รวบรวมจัดตั้งแสดงไว้เพื่อการศึกษาและให้ประชาชนชม”

มีผู้มาดูรูปปั้นแล้วบอกว่าท่านหอมไป ดิฉันก็ได้บอกว่า ดิฉันปั้นรูปคร.ปวยในสมัยที่รู้จักท่าน เป็นสมัยเมื่อท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ไมใช่สมัยที่ท่านเป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์ และเสียที่ท่านใส่ดิฉันก็ไม่ได้ปั้นให้ใส่เนื่อนอก เพราะว่าโดยปกติแล้วท่านเป็นคนเรียบง่าย อาทิเช่น เมื่อเวลาที่ท่านขับรถไปประชุมท่านก็ขับรถหอมซ้อ Austin เก่า ๆ และสวมเสื้อเชิตธรรมดา

มีเชี่ยม ยิบอินซอย

ด้านศิลปะ ก็แนะนำอาจารย์ศิลปะ ให้ลูกศิษย์ของท่านแสดง Exhibition เพื่อขายงานศิลปะเอาเงินมาทำ project นี้ โดยขายให้ได้ครึ่งของเงินที่ต้องการ แล้วอีกครึ่งหนึ่งท่านจะออกให้เอง บังเอิญอาจารย์ศิลปะก็ลืมนก่อนที่จะลงมือทำอะไรทั้งหมด²

ในราวหนึ่งปีต่อมา ดร.ปวยได้ส่งลูกศิษย์ของอาจารย์ศิลปะ มาหาดิฉันบอกว่าเตี้ยวนี้ ดร.ปวยรู้สึกไม่สบายใจเพราะได้ให้คำสัญญาแก่อาจารย์ศิลปะแล้ว ถ้าไม่ทำก็จะรู้สึกผิดสัญญา ถึงแม้ว่าท่านจะตายแล้วก็ตาม ทั้งยังเห็นว่า หอศิลป์จะเป็นประโยชน์มากเพราะประเทศไทยยังไม่มี

เลยและก็ได้ชักชวนดิฉันร่วมกันแสดงงานเพื่อหาเงินทำ project นี้ ดิฉันก็บอกยินดีที่จะช่วย โดยให้ Sculpture ไป 3 ชิ้น ขายได้ชิ้นละ 20,000 บาท แล้วก็ซื้อของคนอื่นด้วยเพื่อจะได้เป็นหอศิลป์ได้

และแล้วก็สามารถหาทุนดำเนินการได้สำเร็จ โดยมีการจัดแสดงที่โรงละครแห่งชาติ³ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานในพิธีผู้มาชมการแสดงศิลป์ได้แก่ พวกพ่อค้า นายธนาคาร นักธุรกิจ มากันทุกแห่งและช่วยซื้องานศิลปะด้วย เพราะว่า ดร.ปวย ได้อธิบายให้เห็นว่าอะไรสำคัญเท่าไร

2. ก่อนที่อาจารย์ศิลปะ พระศรี จะถึงแก่กรรมในปี 2505 ท่านได้เริ่มจัดทำโครงการหอศิลป์สมัยใหม่เพื่อเสนอต่อสำนักงบประมาณ ซึ่ง ดร.ปวย เป็นผู้อำนวยความสะดวกอยู่ในขณะนั้น และเป็นผู้เห็นความสำคัญ ยินดีให้ความสนับสนุนจะจัดตั้งงบประมาณเสนอขออนุมัติต่อรัฐบาลเป็นเงินอุดหนุนให้ครั้งหนึ่งสำหรับโครงการนี้

3. มูลนิธิ "หอศิลป์ พระศรี" ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เมื่อเดือนมีนาคม 2507 โดย ดร.ปวย ได้เป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งมูลนิธิฯ และในวันที่ 11-25 กุมภาพันธ์ 2508 มูลนิธิฯ ได้จัดแสดงศิลปนานาชาติขึ้น ณ โรงละครแห่งชาติเพื่อหาทุนเข้ามูลนิธิฯ

อจ.ป่วย อังภากรณ์ ในฐานะรองประธานกรรมการมูลนิธิฯ ได้เป็นประธานในพิธีเปิดงานแสดงศิลปภาพพิมพ์ของศิลปินอเมริกันผู้มีชื่อเสียง 2 ท่าน คือ Jenkins & Anuskiewicz ซึ่งเปิดแสดงตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม-8 กันยายน 2517

นอกจากนั้นแล้วคุณบุญชู โรจนเสถียร ก็ได้ช่วยหาเงินให้มากที่สุด

ดร.ป่วยบอกว่า ตอนที่อาจารย์ศิลป์ยังมีชีวิตอยู่ ที่จตุรดาอาจจะพอแต่เดี๋ยวนี้ผ่านไปหลายปีแล้ว งานที่ได้รางวัลเหรียญเงินเหรียญทองก็มีมากขึ้น เราจะต้องมีหอศิลป์โดยเฉพาะและที่ดินภายในมหาวิทยาลัยก็ไม่มีแล้ว ต่อจากนั้นก็มีการสรรหาขอที่ดินจากพระคลังข้างที่ ก็ไม่มีใครเขาอยากให้ ไม่มีใครเห็นความสำคัญได้ แต่พวกศิลปินเท่านั้นเองที่เห็นความสำคัญ ต่อมาในปี 2516 ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร (ประธานกรรมการมูลนิธิ) ได้แจ้งให้ที่ประชุมกรรมการทราบที่ดินของท่านในซอยอรุณการประสิทธิ์มีเนื้อที่ ไร่เศษยินดีให้ใช้ที่ดินเพื่อทำการก่อสร้างหอศิลป์ คณะกรรมการมูลนิธิ

△

ได้ไปดูสถานที่และได้มีการประชุมพิจารณาลงมติเป็นเอกฉันท์เห็นสมควรเช่าที่ดิน เพื่อทำการก่อสร้างหอศิลป์ในที่ดินแห่งนี้

ทุกวันนี้ดิฉันบอกพวกศิลปินสมัยใหม่ ว่า ควรคำนึงถึง ดร.ป่วย ถ้าไม่มีท่านเราจะไม่มี หอศิลป์ พีระศรี และหอศิลป์ พีระศรี เป็น Gallery แห่งแรกในประเทศไทย เมื่อมีหอศิลป์ พีระศรีแล้ว หอศิลป์แห่งชาติ ก็ตั้งขึ้น และต่อมา มหาวิทยาลัยศิลปากรก็ได้ซื้อวัง แล้วตั้งได้ตั้งเป็นหอศิลป์ของมหาวิทยาลัย

ความใจกำลังใจ

บังเอิญผู้ที่จะมาเป็นผู้อำนวยการหอศิลป์ พีระศรี ได้ขอลาออกก่อนที่จะเปิดไม่กี่วัน ดร.ป่วย

ท่านก็ได้ขอร้องให้ดิฉันทำหน้าที่แทน เนื่องจากท่านได้พูดในที่ประชุมว่า ทุกคนต่างมีงานเต็มมือ เป็นข้าราชการทั้งนั้น มิคุณมิเทียมคนเดียวที่ไม่ได้รับราชการและไม่ได้ทำงานอะไร คุณคงต้องทำ สำหรับดิฉันเองตอนนั้นอายุ 68 ปีแล้วไม่เคยนึกว่าจะต้องรับงานแบบนี้ เพราะไม่เคยมีความรู้ทางนี้ก็กลัวมากว่าจะทำไม่ได้ แต่นึกถึงความจำเป็นเวลาที่ฉุกเฉิน เราจะไปหาใครที่ไหน ดร.ป๋วยก็ปลอบใจว่า คุณทำไปเถอะ เมื่อไหร่เราหาคนได้ เราจะส่งคนไปให้คุณ มีอะไรต้องการให้ช่วยเหลือผมก็จะช่วย แล้วท่านก็ส่งอาจารย์คนหนึ่งมาช่วยงานภาษาไทย ชื่ออะไรดิฉันจำไม่ได้ เพราะระยะเวลา 10 ปีผ่านมาแล้ว เมื่อมีเรื่องติดขัดสิ่งใด ก็โทรศัพท์หา ดร.ป๋วย โดยท่านไม่นึกว่าเราควนท่านเลยยินดีที่จะช่วยทุก ๆ ด้าน เช่น ช่วยทางด้านจิตใจ กำลังใจ ความคิด จนกระทั่งงานดำเนินไปได้ 4 ปีด้วยดี แลทางหอศิลป์ก็ได้ผู้อำนวยการมาดำเนินงานแทน จนกระทั่งทุกวันนี้.

เหตุที่คิดปั้นรูป ดร.ป๋วย

เมื่อดิฉันปั้นรูปให้ทางจุฬาเป็นรูปคนเป่าแคน ทางธรรมศาสตร์ก็มาขอให้ปั้นรูปให้บ้าง เนื่องในโอกาสฉลอง 50 ปี ดิฉันได้เสนอจะปั้นรูปดร.ป๋วยให้ ท่านอธิการบดีก็จดหมายมาบอกว่ายินดี

แล้วดิฉันก็ไปที่ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ เพื่อดูเนื้อหาของห้องสมุด และดูว่าจะทำสัดส่วนอย่างไร ซึ่งพอดูแล้วก็เห็นว่า เล็กนิดเดียว ดิฉันก็คิดว่าคงจะทำรูปใหญ่ไม่ได้ เมื่อไปเจออาจารย์นวลฉวี (บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์) ท่านได้บอกว่าการปั้นนี้จะ

เอาไปตั้งที่รังสิต ซึ่งมีเนื้อที่ใหญ่กว่าที่นี้อยู่มาก ทั้งยังเสนอให้ปั้นรูปยืน แต่ดิฉันก็คิดว่าจะเป็นให้ใหญ่กว่าตัวจริงเท่าครึ่งแต่จะไม่ยืนทั้งตัว เพราะดิฉันคิดว่าเหมาะกับดร.ป๋วยมากกว่า

กว่าดิฉันจะปั้นรูปดร.ป๋วย ดิฉันได้อ่านหนังสือของท่านทุกเล่มก่อนเพราะชอบปั้นรูปให้มีชีวิต มากกว่าจะให้เป็นตุ๊กตา และเมื่อดิฉันนึกถึงความหลังครั้งที่ ดร.ป๋วยให้กำลังใจ และทำให้ดิฉันมีกำลังใจทำงานอื่นต่อไป จึงปั้นรูป ดร.ป๋วย ออกมาในลักษณะที่แสดงถึงความเป็นคนมีเมตตา

มีผู้มาดูรูปปั้นแล้วบอกว่าท่านผมมไปดิฉันก็ได้บอกว่าดิฉันปั้นรูป ดร.ป๋วยในสมัยที่รู้จักท่าน เป็นสมัยเมื่อท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ใช่สมัยที่ท่านเป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์ และเรื่องที่ท่านใส่ดิฉันก็ได้ปั้นให้ใส่เสื้อนอกเพราะว่าโดยปกติแล้วท่านเป็นคนเรียบร้อย อาทิเช่น เมื่อเวลาที่ท่านขับรถไปประชุม ท่านก็ขับรถขอมข่อ Austin เก๋า ๆ และสวนเสื้อเชิ้ตธรรมดา

ดร.ป๋วยในสายตาของดิฉัน

ดิฉันรู้สึกชื่นชมในความอดทนของดร.ป๋วยมาก ตอนที่ท่านเป็นผู้ว่าการฯ ท่านก็ได้สร้างคนและเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลโดยส่งคนหนุ่ม ๆ ไปในต่างประเทศจำนวนมาก ดิฉันไม่ทราบว่าคุณวันนี้ คนที่ท่านสร้างขึ้นมาจะยังมีถึงท่านอยู่หรือไม่

เขียนปิ่นฉวี ๕๐๐

ปรัชญา อังคาร

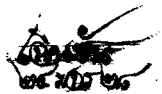
อกษฐ์ตัญญา
 ทวยทัญญาทวยทัญญา
 ทวยทัญญาทวยทัญญา
 มังมัญญาทวยทัญญา

รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา

รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา

รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา
 รัชชัญญาทวยทัญญา

อกษฐ์ตัญญา อังคาร
 อกษฐ์ตัญญา อังคาร
 อกษฐ์ตัญญา อังคาร
 อกษฐ์ตัญญา อังคาร

ธรรมคืออำนาจ : แนวทางสำหรับ ประเทศไทย ในความคิดของอาจารย์ป๋วย

9 มีนาคม, วันคล้ายวันเกิดของ ศจ.ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ท่ามกลางเหตุวิกฤตนานับประการที่ล้อมรอบตัวเรา ในแต่ละวันของชีวิต คนบางคนอาจคิดว่า วันเกิดของใครคนหนึ่งไม่ใช่สิ่งที่มีความสำคัญ สำคัญ ที่จะพูดหรือคิดถึง ประเทศชาติมีเรื่องเร่งด่วนอื่น ๆ ที่จะต้องเป็นห่วงเป็นใยมากกว่า และบุคคลผู้มีอำนาจทั้งหลาย ก็ยังคงดำเนินแนวทางของตน ในอันที่จะแสวงหาอำนาจและความมั่งคั่งให้มากขึ้นอย่างจริงจัง มากกว่าที่จะมาให้ความสนใจกับคนคนหนึ่ง, อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

แต่สำหรับลูกศิษย์ลูกหา ประชาชนผู้มีความศรัทธาเคารพต่ออาจารย์ป๋วย ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของประเทศหรือของโลก วันที่ 9 มีนาคม, หมายถึงโอกาสอันพิเศษ มิใช่เพื่อจะระลึกถึงเพียงแค่มนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งมีเกียรติ มีความรู้ และเพียบพร้อมด้วยคุณงามความดี แต่เพื่อที่จะระลึกถึงแนวความคิด อุดมคติต่าง ๆ ที่ท่านได้ถ่ายทอดให้พวกเรา ไม่ว่าจะเป็นจากการสอน หรือการกระทำ ซึ่งถือเป็นเยี่ยงอย่างที่ดียิ่ง

ในขณะนี้ อาจารย์ป๋วย ฟานักอยู่อย่างคนลึกภัยด้วยความสมัครใจ ณ ซานกรุงลอนดอน ไกลออกไปจากมวลปัญหาต่าง ๆ ในประเทศอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ท่านเดินทางออกจากประเทศไทย เมื่อครั้งเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 วันแห่งการปะทะนองเลือด ระหว่างเหล่านิสิต นักศึกษา กับกองกำลังเจ้าหน้าที่ในเครื่องบินบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของช่วงเวลาแห่งการปกครองที่นับว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเท่าที่ประเทศไทยเคยมีมา

อาจารย์ป๋วยถูกกล่าวหาว่า เป็นบุคคลผู้อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ถูกเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นบุคคลอันตรายศต่อประเทศชาติ ในฐานะอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรม

ศาสตร์ในขณะนั้น ท่านต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

ท่านเคยเล่าเรื่อง ๆ หนึ่งแก่กลุ่มนักศึกษาที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับท่าน ด้วยการเริ่มด้วยภาษิตอังกฤษบทหนึ่งว่า “เมื่อคุณต้องการทำลายคู่ต่อสู้ของคุณ สิ่งแรกที่คุณต้องทำก็คือให้ร้ายป้ายสีคนคนนั้นให้ดูเลวร้ายปรากฏแก่สายตาของสาธารณชน ประณามด้วยถ้อยคำเสียดสีประชดประชันต่าง ๆ นานา” คร. ป๊วย หรือ “อาจารย์” ของลูกศิษย์ ก็ต้องถูกปฏิบัติในลักษณะเช่นเดียวกัน

ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านได้บริหารสถาบันการเงินซึ่งมีความสำคัญมาต่อบ้านเมืองแห่งนี้ มิให้ตกเป็นที่แสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งแข่งขันกันแสวงหาอำนาจอยู่ในขณะนั้น นอกจากนี้ ท่านยังได้เป็นผู้ริเริ่มปรับปรุงระบบการเงินของประเทศ ด้วยบุคลิกลักษณะและความสามารถของท่านเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโดยไม่ใช้การบังคับ อาจารย์ป๊วยสามารถสนับสนุนให้มีการตั้งธนาคารเอกชนและสถาบันการเงินต่าง ๆ ที่ใหม่ ๆ เพื่อให้มีการแข่งขันกันดำเนินงาน โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของแบงก์ชาติ ในช่วงนั้นระบบเศรษฐกิจของไทยมีทั้งเสถียรภาพและความมั่นคงทางเงินควบคู่กันไป ซึ่งทำให้หลาย ๆ คนมีความพอใจ แต่... จะมีใครสักกี่คนที่จะสำนึกบ้างถึงความพยายามอย่างแรงกล้า ซึ่งคน ๆ หนึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญา ให้กับงานนั้นอย่างปราศจากการเห็นแก่ตัว

อาจารย์ป๊วยยังเป็นผู้หนึ่งที่ริเริ่มและมีบทบาทสำคัญต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและยังสามารถชักชวนเหล่าสมาชิกรัฐสภา ให้เห็นชอบต่อโครงการสร้างถนนในชนบทและแผนการศึกษาแห่งชาติ

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า ทำไมอาจารย์ป๊วยจึงเป็นศัตรูตัวร้ายของพวกทุจริตฉ้อโกงในวงราชการทั้งหลายและตัวท่านเองต้องเผชิญภาวะวิกฤตต่าง ๆ เพราะท่านปฏิเสธที่จะร่วมในการคอร์รัปชันด้วย ท่านมีความเชื่อว่า อำนาจนั้นควรจะถูกใช้ควบคู่ไปกับการรัก ความเอาใจใส่และความเมตตา แต่สิ่งหนึ่งที่ท่านตระหนักเป็นอย่างมาก ดังที่ท่านเคยกล่าว อ้างถึงคำกล่าวของลอร์ดแอกตันอย่างเห็นพ้องด้วยว่า “อำนาจนั้นย่อมนำไปสู่ความผิดพลาด และอำนาจที่เบ็ดเสร็จย่อมนำไปสู่ความผิดพลาดที่ฉกาจฉกรรจ์”

การที่ได้รู้จักเกี่ยวข้องกับบุคคลระดับสูงและได้เข้าร่วมในระบบบริหารของสถาบันการเงินที่มีความสำคัญเช่นแบงก์ชาติ ทำให้อาจารย์ป๊วยมีโอกาสดำเนินชีวิตถึงช่องว่างของความแตกต่างซึ่งแบ่งแยกคนรวย คนมีอำนาจ ออกจากคนยากคนจนและไร้ศรัทธาบรรดาคัดค้านต่าง ๆ มากขึ้น

กว่า 20 ปี นับแต่ต้นปี 2503 จนกระทั่งท่านต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างถิ่น นับได้ว่า อาจารย์ป๊วยเป็นบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความรับผิดชอบต่อการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก ภาระหน้าที่ที่ท่านมุ่งหน้ากระทำ ล้วนแล้วแต่เพื่อยกระดับสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มคนส่วนใหญ่ผู้ซึ่งไม่ได้รับโอกาสหรือสิทธิพิเศษใด ๆ ท่านให้ความเคารพต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเชื่อในการรวมกำลังสติปัญญา อันจะนำไปสู่ความปรารถนา ร่วมกันที่จะยกระดับสภาพชีวิตของตัวเอง ดังที่ท่านได้ยกถ้อยคำที่

แสดงถึงความศรัทธาที่มีต่อหมู่ประชาชน : “สันติประชาธรรม” ประชาธรรมซึ่งที่แท้จริงหมายถึงธรรมคืออำนาจ มิใช่อำนาจคือธรรม สังคมใดก็ตาม ซึ่งมีประชาธรรม ประชาชนจะต้องรักษากฎหมายและระเบียบวินัย สังคมนั้นมิได้ถูกปกครองโดยบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยปราศจากความสนใจ ความเอาใจใส่ที่จะให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ

อาจารย์ป๋วย เชื่อมั่นว่าประชาธรรมนั้นเป็นทั้งแนวทางและจุดหมายปลายทางอันเป็นที่ปรารถนาของระบบการเมืองของประเทศ จุดเริ่มต้นและจุดหมายที่สำคัญก็อยู่ที่ ประชาชนไทย ที่จะได้รับสิทธิและเสรีภาพ ในสังคมที่มีประชาธรรม ผู้มีควรจะมีช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชน. เจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎร, ชายและหญิง, คนรวยกับคนจน รวมทั้งท้องที่ที่เจริญกับท้องที่ที่ยังทุรกันดาร ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับโอกาสในการศึกษาอบรม และการพัฒนาตัวเองในด้านอื่น ๆ ทั้งยังได้รับบริการทางสาธารณสุข เพื่อให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มิใช่ต้องเกิดจากอุดมคติทางการเมือง แต่เป็นสิทธิอย่างแท้จริงของประชาชนที่พึงมีพึงได้

ไม่มีหนทางใดเลยที่จะบรรลุสังคมแห่งประชาธรรมนอกจากแนวทางสันติ และความสงบสุข ความรุนแรง หรือการใช้อาวุธขู่เข็ญประหัตประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ ก็อาจจะได้ผลเพียงชั่วคราวช่วยยาม เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้ความรุนแรง อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ นำไปสู่ความรุนแรงที่มากขึ้น สังคมประชาธรรมที่แท้จริงนั้นต้องมาจากการใช้แนวทางสันติและก่อปรไปด้วย ความมานะ พยายาม ความรัก ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในหมู่ประชาชน

ความถูกต้องและสันติสุขนั้นอาจจะพ่ายแพ้แก่ความรุนแรง ความฉ้อฉลทั้งหลายในบางขณะ แต่ความถูกต้องก็ยังคงเป็นสัจธรรมที่ไม่สูญหายไปจากโลก ที่เราควรยึดมั่นในใจ พยายามที่จะรักษาความถูกต้องและความมีสันติสุขนั้นไว้ “ถึงแม้ว่าเราอาจจะไม่ได้มีความหวังต่อความสำเร็จ ก็ควรทำในสิ่งที่คิดว่าควรจะทำด้วยความเชื่อมั่น นั่นหมายถึงว่าเรามีเสรีภาพในการที่จะทำสิ่งนั้นแล้ว ซึ่งสำหรับข้าพเจ้านั้นก็คงจะเขียนหนังสือและพูดถึงในสิ่งที่ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง”

อาจารย์ป๋วย สุภาพบุรุษไทยคนหนึ่ง ปัจจุบันยังคงทำหน้าที่อยู่ห่างไกลจากแผ่นดินบ้านเกิด ณ กรุงลอนดอนแต่ในวันที่ ๒ มีนาคม นี้ บรรดาลูกศิษย์ของท่านและบุคคลทั้งในวงราชการ หน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ได้ร่วมกันรำลึกถึงความสัตย์จริงและแนวคิดอุดมการณ์ ซึ่งคนที่มีวิญญานแห่งความแห่งความเป็นธรรมฝังแน่นในจิตใจท่านนี้ได้พยายามถ่ายทอด เสนอแนะแก่พวกเราตลอดมา

จาก “RIGHT IS MIGHT : PUEY'S FORMULA FOR THAILAND”

by Surin Pitsuwan THE NATION 9/3/81

ผู้แปล : พรสุข อมรวดีกุล

(อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ : อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518 - 19)

“คำว่ายุติธรรม หมายถึงถึงศีลธรรมและความชอบธรรม มิใช่ความหมายอย่าง
แคบที่บ่งว่า อะไรถูกกฎหมายแล้วก็พอยุติธรรมได้”

จอห์น อิงภากรณ์ พูดถึงพ่อ

“ความคิดหลายอย่างของ
คุณพ่อนี้แม่อีกมีส่วนด้วย...
โดยเฉพาะตอนที่คุณพ่อมี
ฐานะอะไรดีขึ้น คุณแม่ค่อนข้าง
ข้างจะปฏิเสธในสภาพสังคม
ต่าง ๆ”

ชีวิตในครอบครัว “อิงภากรณ์”

ไม่ทราบว่าคุณพ่อกับคุณแม่เคยเล่าให้ฟังบ้างหรือเปล่าคะว่าพวกเรากันยังใจข้าง

ผมไม่รู้ คือเห็นแต่รูปถ่าย ตอนสมัยอยู่แคมบริจ ที่จริงเค้าไปเรียนที่ London School of Economics ทั้งคู่พบกันที่นั่น แต่ว่าช่วงนั้นเป็นช่วงสงคราม ก็ย้ายไปอยู่ที่เมืองแคมบริจซึ่งอยู่นอกกรุงลอนดอนประมาณ 100 กว่ากิโล คือเห็นแต่ในรูปว่าจับกันตอนเวลาไปต่อเรือ เรือแบน ๆ ที่แล่นตามแม่น้ำ บางทีก็มีรูปคุณพ่อนอนอยู่ในเรือแล้วคุณแม่เป็นคนต่อเรือ

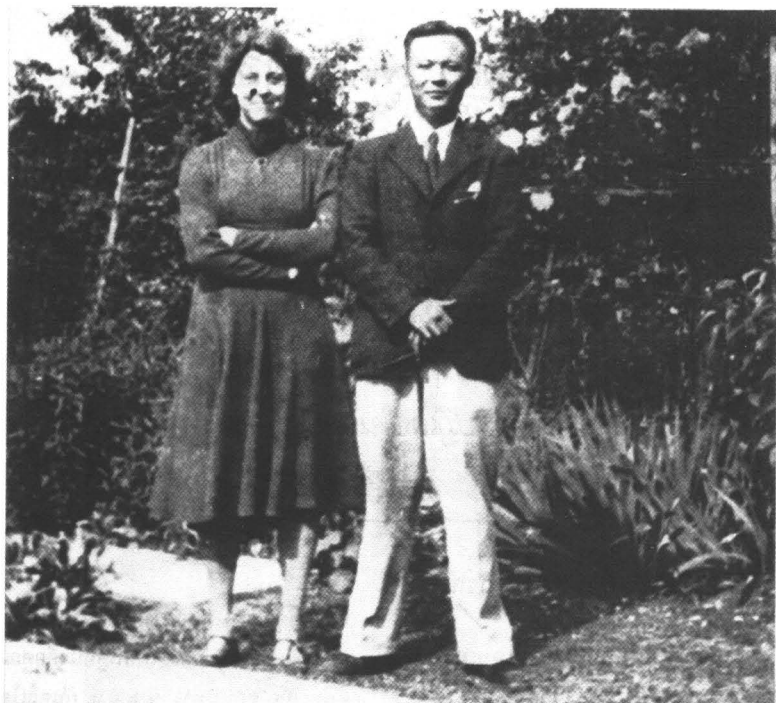
บางทีก็คุณแม่นอนอยู่ในเรือแล้วคุณพ่อเป็นคนต่อเรือ แล้วในรูปก็จะมีเพื่อนคู่หนึ่งคือคุณแสนะตันบุญยืน ตอนนี้ทำงาน บี.บี.ซี. กันคุณไอรินซึ่งตอนนี้เป็นการขายของคุณแสนะ แล้วรู้สึกสองคุณนี้จะสนิทกันดี

ทราบว่าเรื่องภายในบ้านนี่อ.จ.ป่วยให้ภรรยาเป็นใหญ่จริงมั๊ยคะ

จริงครับ ความเป็นอยู่ กฎระเบียบต่าง ๆ การเลี้ยงลูกนี่ขึ้นอยู่กับคุณแม่ แล้วก็พูดตามจริงก็คือจะเลี้ยงลูกแบบฝรั่งมากกว่าเลี้ยงแบบไทย

ถอดความจากการเสวนาสัมภาษณ์หนังสือของมูลนิธิโกมล คีมทอง ในหัวข้อ “ป้าออิงภากรณ์: ผู้ใหญ่ที่ไม่กะด่อน” โดย จอห์น อิงภากรณ์ วันเสาร์ที่ 22 ธันวาคม 2527 เวลา 13.30- 15.30 น. ณ มูลนิธิโกมลคีมทอง จัดโดยฝ่ายเผยแพร่ มูลนิธิโกมลคีมทอง

“ผมว่าคุณพ่อเป็นคนมอง
อะไรในทางบวกตลอด ตอน
นั้นตอนที่จอมพลสฤษดิ์
เข้ามา คุณพ่อมีความหวัง
กับสังคมไทยค่อนข้างมาก”

มีการตีบ้างมั๊ยคะ

มีบ้าง คุณพ่อจะไม่ตีถ้าท่านไม่โมโห
ปกติคุณพ่อจะเป็นคนที่ใจเย็นที่สุดในครอบครัว
แต่ถ้าโมโหเมื่อไรก็ร้ายเมื่อนั้น ไม่ใช่ตีธรรมดา
ด้วยคือคว่ำไม้ได้ทีไหนก็เอาเลย คุณพ่อจะไม่โห
มากก็ตอนที่ถูกก่อกวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผม
คือผมเป็นคนที่ชอบเถียงกับคุณแม่มากที่สุด
คุณพ่อเห็นเถียงกันไปกันมาไม่สิ้นสุด ก็ทนไม่ได้
คว่ำไม้ ผมก็เลยต้องวิ่ง ถ้าวิ่งแล้วคุณพ่อใจเย็น
ก็ไม่โดนตี

คุณพ่อก็มีเวลาให้กับครอบครัวบ้างหรือเปล่านั้น

ก็มี...เวลากินข้าวก็กินด้วยกัน เสาร์อาทิตย์

ก็อยู่บ้านก็มีเวลาอยู่ด้วยกันมากพอสมควร เวลา กินข้าวมักจะคุยกันเรื่องการเมือง คุณแม่จะเป็น คนคุยแล้วก็ชวนคุณพ่อมาคุยตั้งคุณพ่อมาแล้ว เรื่องราวต่าง ๆ

คุณแม่สนใจการเมืองด้วยหรือคะ

สนใจ ทั่ว ๆ ไป ไม่เป็นพิเศษเฉพาะเมือง ไทย คือความคิดหลายอย่างของคุณพ่อนี้แม่ก็มี ส่วนด้วย เช่นคุณแม่อยู่เมืองไทยไม่ค่อยจะมีความสุขเท่าไรหรอก คือชีวิตในเมืองไทยหลาย อย่างคุณแม่ค่อนข้างจะปฏิเสธ โดยเฉพาะตอนที่ คุณพ่อมีฐานะอะไรดีขึ้น คุณแม่ค่อนข้างจะ ปฏิเสธในสภาพสังคมต่าง ๆ อย่างเช่นจะต้องไป งานเลี้ยงอันนี้ อันนั้น สังสรรค์ของเพื่อน คุณแม่ ก็จะรู้สึกทำไมสังสรรค์จะต้องแยกผู้ชายเป็นส่วน ของผู้ชาย ภรรยาแยกเป็นส่วนของภรรยา คุยกันคนละเรื่องอะไรแบบนี้หรือคุณแม่ไม่อยากจะ ให้มีคนไข้อยู่ในบ้านไม่อยากจะให้ใช้ชีวิตอย่าง ฟุ่มเฟือย...คือคุณแม่ถือว่าตัวเองเป็นคนที่มีความ คิดในแนวสังคมนิยม

อยากให้อ.จ.เล่าถึงความรู้สึกของอ.จ. ป๊อช ที่มีต่อภรรยาสักหน่อยว่าเป็นอย่างไร อย่าง เช่นว่ารักมาก หรือยกย่องอะไรทำนองนี้

คุณพ่อเป็นคนที่มีชื่อเสียงที่สุด แล้วก็รักมาก และอดทนมากด้วย คือในสภาพความคิดที่แตกต่าง กัน วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่แตกต่างกันระหว่าง ความเป็นคนอังกฤษกับเป็นคนไทย ความชอบ ที่ไม่ตรงกัน คือทั้งคู่ก็มีความอดทน มันไม่ใช่ เรื่องง่ายเหมือนกับการแต่งงานของคนทั่วไป ที่มี อะไรเหมือนกัน ที่จริงความคิดก็ไม่ได้ต่างกัน ในเรื่องการเมืองหรืออะไรแต่ต่างกันในเรื่อง วิถีชีวิต

ในครอบครัวซึ่งมีคุณแม่เป็นคนอังกฤษ คุณ พ่อเป็นคนไทย อย่างเรื่องวัฒนธรรมหรือ ศาสนาอะไรต่าง ๆ ที่เป็นกลาง ๆ นี้จะถือ สายไหน

เค้าไม่เคยบังคับ ก็แล้วแต่เรา แล้วทั้งสอง คนก็ไม่ค่อยเคร่งครัดกับศาสนา คุณแม่เองก็ ไม่ไปคริสต์ด้วยซ้ำไป คุณแม่ก็เคยพาไปโบสถ์บ้าง ไปฟังเค้าร้องเพลงคริสต์มาส แต่แม่เองไม่ได้ยึด ถือศาสนาคริสต์ ส่วนคุณพ่อก็พาไปวัด ไปดูวัด คือเหมือนกับไปเที่ยว ไปอยุธยาไปดูวัดหรือไม่ ก็งานศพอะไรพวกนี้

เอ...แปลกนะคะ เพราะศาสนานั้นมักจะมีส่วน ในการกลม่อกลาให้คนเป็นคนดี เลยแปลก ใจว่า แล้วที่อ.จ.ป๊อชเป็นคนดีนี้ ได้รับอิทธิพล มาจากส่วนไหน

ผมไม่ได้บอกว่าคุณพ่อไม่มีความคิดทาง ศาสนานะ มี...แต่ไม่ยึดติดกับพิธีกรรมอะไร มากนัก ก็อยู่ที่ความเชื่อถือคำสั่งสอนต่าง ๆ อะไรมากกว่า ส่วนคุณแม่ก็นั้นไม่ค่อยยึดถือคำสั่ง สอนในศาสนา คุณแม่มีความคิดในทำนองว่า คนเราเป็นคนดี หรือเชื่อในความดีได้โดยไม่ต้อง เชื่อศาสนาอะไรก็ได้

การที่คุณพ่อไม่ค่อยเล่าเรื่องเกี่ยวกับอะไร คิดว่าอาจเป็นเพราะคุณพ่อไม่ต้องการครอบงำ ความคิดของลูก ๆ หรือเปล่า

เป็นครับ ทั้งคู่ต้องการให้ลูกเป็นอิสระมาก แม้แต่ตอนเด็ก ๆ ก็ยังให้ลูกเลือกโรงเรียนเอง ตอนผม 8 ขวบ เขาก็ให้เลือกโรงเรียนเอง ให้ เลือกโรงเรียนที่ไม่เหมือนกันมีสองแบบ โรงเรียน หนึ่งอยู่ในลอนดอน เป็นโรงเรียนค่อนข้างธรรมดา เป็นโรงเรียนที่เป็นแบบปกติ มีชื่อเสียงบ้างใน

เรื่องการสอน อีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนแปลก ๆ อยู่นอกเมือง ไม่กินอาหารสัตว์ มีแนวการสอนแบบไม่ค่อยบังคับ ไม่มีการตี ผมก็เลยบอกว่าเอาโรงเรียนแบบที่ไม่มีการตี เมื่อเลือกแล้ว เขาก็ให้ไปอยู่โรงเรียนนั้นจริง แล้วโรงเรียนนั้นก็อยู่นอกเมืองประมาณ 80 กม. คุณพ่อก็ต้องไปซื้อบ้านแถวนั้น แสดงว่าคุณพ่อต้องนั่งรถไฟไปทำงานในลอนดอนประมาณ 2 ชม. ตอนเย็นกลับมาอีก 2 ชั่วโมงกว่าจะถึงบ้าน เรียกว่าค่อนข้างจะเสียผลประโยชน์สำหรับการเรียนของคุณ เพราะเหตุผลเดียวที่ไม่อยู่ในลอนดอนก็เพื่อที่เราจะได้ไปอยู่ในโรงเรียนที่เราเลือกไว้

การเป็นลูกอ.จ.บัวยนี้ เวลาไปเข้าเรียนในชั้นต่าง ๆ ที่มีปัญหาบ้างมั๊ย

ก็มี...คือถ้าเรียนที่อังกฤษนะ ก็คือเป็นลูกของคนจีน คนอังกฤษเค้าไม่รู้จักคนไทย พอพูดถึงเมืองไทยเค้าก็นึกถึงเรื่องแมวไทยกับเรื่องเคอะคิงแอนด์ โอ นั่นก็เป็นชีวิตที่ถูกฉ้อเสียดตลอดเวลา ถ้าเป็นช่วงที่เข้าสาธิตก็เป็นช่วงที่คุณพ่อมีตำแหน่ง แต่ว่ามันก็ไม่ได้มีผลอะไรมากนัก แต่ค่อนข้างจะถูกเห่อในโรงเรียนเหมือนกันที่ถูกเห่อเพราะเค้าเห็นว่าเราเป็นฝรั่ง ก็อยากมาฝึกภาษาอังกฤษด้วยบ้าง อยากมาถามว่าไปคูครีฟ วิชาการรียังอะไรอย่างนี้

คุณพ่อเคยพูดเปรียบเทียบกับตัวคุณพ่อบ้างมั๊ยคะ

ไม่เคยเลย ไม่เคยพูดว่าอยากจะให้ลูกเป็นอะไร ไม่เคยเลย และผมก็ไม่เคยเห็นว่าคุณพ่อยกย่องตัวเองว่าเก่งด้วย

เคยมีนักจิตวิทยาบอกไว้ว่าถ้าพ่อแม่ต่างคนต่างให้ความสนใจลูกจะไม่ค่อยมีผลเท่าไร

แต่ถ้าพ่อแม่ปราศจากซึ่งความสามัคคีร่วมกัน จะมีผลมากกว่า อันนี้เป็นจุดร่วมกันระหว่างอ.จ.บัวยกับภรรยาหรือเปล่านั้นที่สามัคคีกันที่มีผลต่อลูก ๆ มาก

ก็คิดว่าใช่ คือเขาสามัคคีในเรื่องการเลี้ยงดูลูกเขาไม่เคยขัดแย้งกัน หลักการบางอย่างเหมือนกัน คือให้ลูกเป็นคนตัดสินใจเอง กำหนดชีวิตตัวเองขึ้นมา ไม่เข้าไปแทรกแซงในเรื่องต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกันผมว่าคุณพ่อไม่เข้มงวดในการเลี้ยงดูเหมือนคุณแม่ คุณพ่อก็ไม่คิดค้ำในการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดของคุณแม่ แต่ไม่ได้บอกว่าคุณออกมาดีนะ บางทีผมกลับทำตรงกันข้ามหนึ่งผมไม่เชื่อว่าจะมีการเลี้ยงลูกวิธีไหนที่ทำให้เหมือนกับเราได้ สองถ้าตั้งเป้าว่าจะต้องเลี้ยงลูกให้ได้อย่างนี้ ๆ นะ แนวโน้มจะออกมาตรงกันข้าม ที่ดีที่สุดผมคิดว่าควรเลี้ยงลูกให้เป็นตัวของตัวเอง โดยไม่พยายามให้ออกนอกทางจนเกินไป การมีครอบครัวนี้ อ.จ.บัวยกับคุณแม่เข้ามาสู่กันด้วยหรือไมคะ

ไม่เคยไม่ยุ่งก็เหมือนเรื่องโรงเรียนเหมือนเรื่องอาชีพ ซึ่งอันนั้นผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี แล้วก็กับลูกตัวเองก็คิดว่าคงจะปฏิบัติแบบนั้น

ทัศนะส่วนตัวที่มีต่อคุณพ่อ

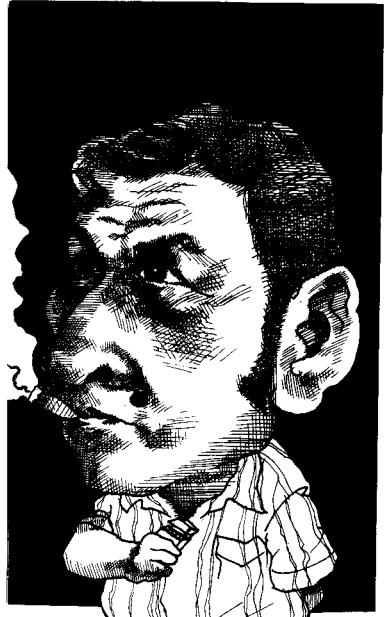
ในชีวิตที่ผ่านมา อ.จ.พอจะบอกได้บ้างมั๊ยคะว่าสิ่งที่ได้รับจากคุณพ่อนี้มีอะไรบ้าง

บอกไม่ได้ว่ารับอะไรจากคุณพ่อ ถ้าถามว่าได้อะไรจากคุณพ่อคุณแม่ก็อาจจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นในสมัยก่อนนี้ จนถึงปัจจุบัน

ก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้อง ก็รับในความคิดซึ่งก็คงจะแยกคุณพ่อคุณแม่ไม่ได้ในด้านความคิด แล้วมันก็เป็นประสบการณ์ด้วยที่ได้อยู่ในสังคมของสองประเทศรวมทั้งได้อยู่โรงเรียนต่าง ๆ ด้วย อาจจะเป็นความคิดในลักษณะที่ค่อนข้างจะเห็นว่าสังคมมันน่าจะดีกว่านี้ น่าจะมีความยุติธรรมมากกว่านี้ และความคิดที่ไม่ชอบการโกงกินหรือคอร์รัปชันอะไรอย่างนี้ ได้จากคุณพ่อซึ่งหลายอย่างท่านเล่าให้ฟัง และเรื่องความคิดในการเลี้ยงลูก ก็ได้ทั้งความคิดที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยคือได้ทั้งส่วนที่คิดว่าน่าเอาอย่างและส่วนที่คิดว่าไม่น่าเอาอย่าง

อะไรคะที่ว่าไม่น่าเอาอย่าง

คือเค้าเลี้ยงลูกค่อนข้างจะเข้มงวดมากนะ เมื่อเทียบกับการเลี้ยงเด็กไทยและก็เด็กฝรั่งด้วยค่อนข้างจะเข้มงวดมาก ไม่มีโทรทัศน์ให้ดูตลอด ต้องเข้านอนมีกำหนดแน่นอน เช่นว่าตอนอยู่ ม.ศ.3 ตอน 3 ทุ่ม ต้องเข้านอนแน่นอน ถึงจะดูหนังสือก็ไม่ให้ดู ถึงเวลานอนต้องนอน เงินก็ให้น้อย ตอนอยู่ ม.ศ.3 ได้อาทิตย์ละ 8 บาท ถ้าดูหนังสือเล่มนั้นก็ต้อง 15 บาท ต้องเก็บเงินไว้สองอาทิตย์ถึงจะได้ดู ก็ค่อนข้างจะเข้มงวดการใช้ชีวิตแบบครอบครัว ตอนเด็ก ๆ อยู่กับอังกฤษวันอาทิตย์เค้าก็จะพาไปเดินเล่นอะไรแบบนี้ ตอนนั้นเกลียดการเล่นที่สุดเลย คือจะลากให้ไปเดินเล่นตามท้องนาตามภูเขาอะไรเนี่ย แต่เดี๋ยวนี้ชอบการเล่นนะ ถ้าได้มีโอกาสเดินตามภูเขา ก็คิดว่าชอบ แต่ไม่ค่อยมีโอกาส ส่วนใหญ่เรื่องกฎเกณฑ์ การเลี้ยงลูกนี้เป็นคุณแม่มากกว่า คือเลี้ยงลูกก็ด้วยความรักและความหวังดีที่สุดและค่อนข้างเข้มงวดเพราะตั้งใจจะให้ลูกเป็นคนดี แต่ว่าใน

“ผมอาจจะเป็นคนที่ค่อนข้างจะเป็นขบถในครอบครัว จึงค่อนข้างที่จะหลีกเลี่ยงที่จะทำอะไรตามรอยของคุณพ่อ”

ความเห็นผมก็คิดว่าเข้มงวดเกินไป
**ในครอบครัวนี้ ลูก ๆ รู้สึกกับพ่อแม่ต่างกัน
 อย่างไรละ**

ก็รู้สึกต่างกัน สำหรับผมก็แล้วกันนะฮะ
 เอ้อ...รู้สึกว่าคุณแม่เป็นคนที่เข้มแข็งกว่าเป็นคนดู
 เป็นคนที่จริงจังจิก เป็นคนที่ร้าย(หัวเราะ) คือ
 อารมณ์ร้าย ส่วนคุณพ่อเป็นคนที่อ่อนกว่า เป็นคน
 อารมณ์เย็นกว่า สุขุมกว่าก็คิดว่าคุณสมบัดนี้
 ทำให้คุณพ่อกับคุณแม่ไปด้วยกันได้ดี ถ้าเหมือน
 กันก็คงจะแย่

**ส่วนใหญ่แล้วลูกจะอยู่ใกล้ชิดกับคุณพ่อหรือ
 คุณแม่มากกว่ากัน อย่างมีปัญหอะไรอย่างนี้**

อาจจะอยู่กับแม่มากกว่า ถ้าพูดถึงความ
 ใกล้ชิดนะ แต่นั่นคงเป็นธรรมดาในหลายครอบครัว
 คือคุณแม่เป็นคนเข้มงวด แต่ก็ใกล้ชิดกว่าเวลา
 มีปัญหอะไร คุณแม่ก็อยู่ประจำคอยช่วยแก้ไข
 ให้ แต่ก็ใกล้ชิดทั้งคู่ คือความเป็นครอบครัว
 ค่อนข้างจะดี

“สังคมมันน่าจะดีกว่านี้
 น่าจะมีความยุติธรรมมาก
 กว่านี้”

**ข้อ.จ. บอกว่าความผิดอ.จ. บิ้วยมีหลายอย่าง
ที่รับมาจากภรรยา...**

คือความคิดของคุณพ่อนี้มาจากคุณแม่
มาเลย แทบทุกเรื่องเลย โดยแท้จริงแล้วคุณพ่อ
ไม่ใช่เป็นคนที่มีแนวคิดในทางสันติวิธี อาจจะมี
ตอนที่คุณพ่อเขียนอะไรที่มีลักษณะเกี่ยวกับ
สันติวิธี แต่ไม่เป็นสันติวิธีแบบเดียวกับคุณแม่
คือคุณแม่เป็นคนที่เป็นปฏิเสศการใช้อาวุธทุกชนิด
การใช้ความรุนแรงทุกชนิดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม
เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณแม่ไม่ยอมถูก
เกณฑ์ คือผู้หญิงอังกฤษก็ต้องถูกเกณฑ์อยู่เหมือน
กัน ไม่ได้ถูกเกณฑ์ให้ไปรบนะ แต่ต้องเกณฑ์ให้
ไปเป็นแนวหลัง ให้ไปช่วยอะไร แต่คุณแม่ปฏิเสธ
จนกระทั่งต้องถูกขึ้นศาล แต่ยังดีเพราะถ้าเป็น
สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เขายังเลยคือคนที่ปฏิเสธ
จะไปเป็นทหารส่วนใหญ่จะถูกยิง แต่สงครามโลก
ครั้งที่ 2 เขายอมรับสำหรับคนที่มีความบริสุทธิ์ใจ
หรือเป็นตัวช่วยจิตสำนึกจริง ๆ ที่ต้องการจับอาวุธ
แล้วถ้าศาลวินิจฉัยได้ว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ
เขาก็จะไม่ลงโทษ คุณแม่ก็โชคดี เขาเชื่อว่าเป็น
อย่างนั้นจริง ๆ ก็ปล่อยไป ขณะที่เพื่อนคุณแม่
บางคนต้องติดคุกเพราะเรื่องนี้ เพื่อนคุณแม่
หลายคนก็เป็นสันติวิธี ส่วนคุณพ่อนั้นก็ไปจับ
อาวุธเป็นเสรีไทย ซึ่งคุณแม่ก็ไม่เห็นด้วยที่คุณพ่อ
ทำอย่างนั้นคือคุณพ่อจะเห็นด้วยในแง่อุดมการณ์
เมืองไทยถูกญี่ปุ่นครอบงำ ก็ควรมีการปลดปล่อย
แต่คุณแม่ไม่เห็นด้วยที่ใช้อาวุธ คุณแม่เชื่อว่า
ต้องใช้วิธีแบบสันติวิธี เช่นว่าต้องประท้วง คน
ต้องสามัคคีกันไปประท้วง และต้องประท้วงแบบ
สันติ ซึ่งอันนี้ก็มียผลต่อความคิดของคุณพ่อด้วย
ในระยะหลังนี้ อีกอย่างหนึ่งคือคุณแม่ค้านตลอด

ในการใช้ชีวิตพุ่มเฟิย ตอนผมเด็ก ๆ ไม่ยอม
ให้มีคนใช้ในบ้าน ตอนเด็ก...ผมก็จำไม่ค่อยได้
รู้สึกว่าคุณแม่พาผมไปซื้อของจ่ายตลาดอะไร
อย่างนี้ก็ขึ้นรถเมล์ไป มาตอนหลังที่คุณพ่อมีรถ
มีคนขับนี้คุณแม่ก็รู้สึกว่าคุณแม่ค่อนข้างมีความรู้สึก
ของตัวเองมาตลอดเวลาเลย หรือเวลาไปเที่ยว
ที่ไหน บางทีไปเที่ยวทางภาคใต้ เดี่ยวจะต้อง
มีเจ้าหน้าที่มาต้อนรับ เขาเสนอว่าจะมีรถตำรวจ
มานำขบวนอะไรแบบนี้ คุณแม่ก็ปฏิเสธไปทุกครั้ง
คุณพ่อก็เหมือนกัน แต่ความคิดหลายอย่างก็มา
จากคุณแม่ คุณพ่อก็ยังไม่เข้มงวดถึงขนาดนี้ก็
เป็นได้ อันนี้เล่าตามความรู้สึกจริง ๆ ของผมนะ
คือคุณแม่เป็นสังคมนิยมจริง แต่ไม่ใช่สังคมนิยม
แบบรัสเซียหรือแบบจีน แต่เป็นสังคมนิยมที่บางคน
เรียกว่ายูโทเปียทำนองนั้น แต่ก็เป็สังคมนิยม
ประชาธิปไตยด้วย คือคุณแม่ไม่ชอบคอมมิวนิสต์
ทุกชนิด แต่ก็ต้องการระบอบประชาธิปไตยจริง ๆ
และขณะเดียวกันก็ต้องการให้มีการเปลี่ยนค่า
นิยมในเรื่องสังคมนิยมในระบอบประชาธิปไตย
ให้เกิดขึ้น เพื่อนคุณแม่บางคนเป็นคนที่มีหลักการ
ค่อนข้างสูง คือเขาจะดูว่ารายได้เฉลี่ยของ
ประชากรเป็นเท่าไร ทำงานอะไรก็ตามเขาก็
จะรับเฉพาะในส่วนนั้น ส่วนที่เกินมานั้นก็จะ
ไปใช้อย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ความ
คิดของคุณแม่ก็นั้นพอมายู่เมืองไทย คุณแม่ถึง
ไม่ค่อยมีความสุข เพราะหาคนที่มีความคิดแบบ
เดียวกันไม่ได้ แล้วแกมฝรั่งที่เจอในเมืองไทย
ก็จะมีความคิดแบบอนุรักษนิยม เป็นพวกฝ่าย
ขวา เห็นอเมริกันบางคนที่มาเจอคุณแม่ ก็มี
รายงานกลับไปว่าเป็นคอมมิวนิสต์อะไรแบบนี้
เข้าใจว่าเข้าไปในแฟ้มซี.ไอ.เอ.ด้วยว่าเป็นคอมฯ

“โดยแท้จริงแล้ว คุณพ่อ
ไม่ใช่คนที่มีแนวคิดในทาง
สันติวิธี อาจจะมีตอนหลัง
ที่คุณพ่อ เขียนอะไรที่มี
ลักษณะเกี่ยวกับสันติวิธี”

เพราะว่าบางทีก็มีอเมริกันที่มาก่อเกี่ยวกับคุณพ่อ
พอมาคูกับคุณแม่ก็เห็นว่าเป็นคอมฯ ชัด ๆ เลย
ฟัง ๆ มารู้อีกว่าคุณพ่อมีอะไรที่ต่างจากคุณแม่
อยู่หลายเรื่อง ทีนี้อยากทราบว่า คุณพ่อกับ
คุณแม่มีอะไรเหมือนกันบ้างหรือเปล่า ถึง
ทำให้ได้อยู่ร่วมกันได้

คือผมอาจจะพูดเกินไป จนทำให้มองภาพ
ว่าคุณพ่อไม่ค่อยมีความคิดเป็นของตัวเองเลย
ไม่เชิงอย่างนั้นนะฮะ ที่จริงคุณพ่อเป็นคนเข้มแข็ง
อะไรที่เค้าไม่เห็นด้วยกับคุณแม่ คุณพ่อก็ไม่ทำ
เค้าก็ไม่ได้คล้อยตามคุณแม่ทุกอย่าง แต่ผมเชื่อว่า
อิทธิพลทางความคิดของคุณแม่ต่อคุณพ่อยังมีอยู่พอ
สมควร คือคุณแม่เป็นคนหนักแน่นในด้านความคิด
มาตั้งแต่วัยรุ่นด้วยซ้ำไป คือแกลไปเดินขบวนบ้าง

อะไรที่ไม่พอใจก็เขียนจดหมายไปตามหนังสือพิมพ์อะไรแบบนี้ ส่วนคุณพ่อเป็นคนง่าย ๆ ไม่รู้สึกรุนแรงในเรื่องอะไร ก็ต่างกันตรงนี้

การที่มีคุณพ่อเป็นคนมีความสามารถมากในฐานะที่อ.จ.เป็นลูกทำให้เกิดปมคล้ายกับลูกบ้างมั้ย คือรู้สึกว่ามีใคร ๆ ก็ต้องมาคาดหวังว่าเราจะต้องเป็นคนเก่งอย่างนั้นอย่างนี้หรือมีความสามารถแบบคุณพ่อ ไม่ทราบรู้สึกแบบนั้นบ้างหรือเปล่าคะ

ก็ก็เป็นทุกคน ถ้าเป็นลูกของคนที่มีคนยกย่องนับถือ แต่ไม่ใช่ว่าผมกับน้องคิดมากในเรื่องนี้ แต่บางทีก็มีผลอยู่เหมือนกัน คือมักจะมีความคิดว่าผมจะเจริญตามรอยคุณพ่อ ซึ่งจริงๆ ผมไม่ใช่เป็นคนแบบนั้น รู้สึกว่าตัวเป็นตัวของตัวเอง ผมอาจจะเป็นคนที่ค่อนข้างจะเป็นขบถในครอบครัว จึงค่อนข้างที่จะหลีกเลี่ยงที่จะทำอะไรตามรอยของคุณพ่อ แต่ไม่ใช่รู้สึกว่า เป็นเรื่องที่ทำให้ตัวเองเป็นคนมีปมคล้าย แต่ในเรื่องที่คุณพ่อเป็นคนมีความสามารถก็จริง อย่างคุณพ่อเป็นคนหัวไว แก้ปัญหาได้ดี เป็นผู้บริหารที่ดีหรือเป็นอะไรที่ดีหลาย ๆ อย่างได้ ตอนเด็ก ๆ นี้เคยวาดภาพว่าคุณพ่อเป็นฮีโร่ มีหมีคะ

ไม่ได้วาดภาพ แต่ได้ภาพหลาย ๆ อย่าง อย่างอยู่ที่อังกฤษตอนเด็ก ๆ บางที่ยังอายุแทนคุณพ่อเลย คือคุณพ่อจะถูกดูถูก จากวิธีการพูดหรืออะไร ชาวอังกฤษเขาจะไม่รู้จัก เวลาเดินตามห้องถนนจะรู้สึกว่าพ่อเราถูกเขาดูถูก ผมก็พลอยรู้สึกไปด้วย แต่ตอนเด็กนะ คือคิดว่าทำไมพ่อเราถึงพูดแปลก หรือทำไมต้องมาพูดแบบนั้นนะ น้าอายุเขาจะตาย คือมันเป็นเรื่องธรรมดาที่เด็กจะรู้สึก

ถ้าพ่อถูกทำแบบนั้น จะกลับกันก็เมื่อมาอยู่เมืองไทย จะรู้สึกว่าแม่ที่พยามไปหมดเลยกับสภาพแวดล้อม คิดว่าทำไมเราต้องมาถูกเลี้ยงแบบฝรั่งอะไรแบบนี้ คือผมมีภาพความคิดอะไรเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ อยู่ เมืองไทยอยากไปอังกฤษ พ่ออยู่อังกฤษก็อยากกลับมาเมืองไทย

อ.จ.เคยรู้สึกว่าคุณแม่ลำเอียงบ้างมั๊ยคะ

ไม่ลำเอียงหรอก เขาระวังมากที่จะไม่ลำเอียง ไม่แสดงว่ารักลูกคนไหนมากกว่าใคร คุณแม่จะโกรธมากถ้าเพื่อนคุณพ่อมาบ้านแล้วชอบถามเราว่าพ่อแม่อีกใครมากกว่าใครอะไรแบบนี้ คุณแม่จะไม่โหมมาก แล้วก็ปัญหาที่เจอเป็นประจำ ผมไม่เคยรู้สึกเลยว่าพ่อแม่ลำเอียง แต่ไม่ใช่ว่าความสัมพันธ์เหมือนกันหมดนะ **ตอนที่อ.จ.ป่วยเป็นสู่ว่าการนี้ มีภาพที่พยายามวิ่งเดินเข้าหลังบ้านบ้างหรือเปล่า**

อะ...มีค่อนข้างเป็นประจำ โดยเฉพาะช่วงปีใหม่หรืออะไรแบบนี้ อย่างเขาไปสืบมาว่าที่บ้านไม่มีโทรทัศน์ พวกธนาคารใหญ่ ๆ บางแห่งเขาก็ให้โทรทัศน์มาให้ คุณพ่ออยู่ คุณพ่อก็ไล่ไป คุณแม่อยู่คุณแม่ก็ไล่ไป

แล้วตอนไล่นี้ให้เหตุผลอย่างไรคะ

ก็บอกว่าไม่รับของขวัญ แต่ถ้าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นกระเช้าดอกไม้หรืออะไรก็รับ **อ.จ.คะ อยากขอโอรสกลับไปประเด็นที่อ.จ. บอกว่าอ.จ.ป่วยขอลำเรื่องคอร์รัปชันให้ฟัง** **อ.จ.พอจะยกตัวอย่างบ้างได้มั๊ยคะ**

คือผมจำรายละเอียดไม่ค่อยได้ รู้สึกเขาจะเล่าเรื่องกรรมการน้ำตาลนี่จะเล่าเป็นประจำ ว่าเรื่องน้ำตาลนี่เขาโกงกันคือเป็นเรื่องผลประโยชน์ทั้งนั้นเลย แล้วคุณพ่อก็อยู่ในกรรมการหลายชุด

หรืออย่างการตัดถนนก็ชอบเล่า หรืออย่างสมัย
จอมพลสฤษดิ์ก็เล่าเหมือนกัน

ไม่ทราบว่าคุณพ่อเคยพูดถึงใครในทางที่ ไม่ติข้างหรือเปล่า

หมายถึงพวกนักการเมืองใหญ่ ๆ หรือ
พวกทหารอะไรอย่างนี้หรืออะ ก็มี คือผมว่า
จริง ๆ แล้วเขาไม่ค่อยนิพนหาต่อลูกเท่าไร เพราะ
กลัวว่าจะเอาไปพูดต่อที่โรงเรียน(หัวเราะ) อันนี้
จริง ๆ นะอะ คนที่เล่าส่วนใหญ่จะเป็นคุณแม่ ส่วน
คุณพ่อก็เคยเล่าอยู่บ้างเหมือนกัน ผมมารู้เรื่องก็
เมื่อตอนโตขึ้นมามากกว่า อย่างเช่นสมัยที่คุณพ่อ
ต้องไปพูดกับสมาคมธนาคารหรืออะไรเป็นประจำ
ทุกปี แล้วก็แต่งเป็นกลอนขึ้นมาตีเรื่องคอร์รัปชัน
คุณพ่อก็จะมาเล่าให้ฟังว่าผลเป็นอย่างไร อะไร
แบบนี้ ตอนหลังนี้รู้สึกเค้าบอกว่าจอมพลคนหนึ่ง
โกรธเคืองมาก เวลาไปทานี่ปล่อยดองกันทั้งวัน
ผมไม่รู้ว่าเป็นใคร คุณพ่อจำเป็นต้องเข้าพบ
ก็แกล้งไม่ให้เข้าพบตลอด เค้าก็เล่าให้ฟัง แต่ไม่
ค่อยเล่าเรื่องจอมพลสฤษดิ์ในทางเสีย ผมว่าคุณ
พ่อเป็นคนมองอะไรในทางบวกตลอด ตอนนั้น
ตอนที่จอมพลสฤษดิ์เข้ามา คุณพ่อก็มีความหวัง
กับสังคมนไทยค่อนข้างมาก มองจอมพลสฤษดิ์
อาจไม่ใช่ที่ตัวจอมพลสฤษดิ์แต่มองคนที่อยู่รอบ
ข้างจอมพลสฤษดิ์ด้วย โดยเฉพาะตัวพลเอกเนตร
เชเมะโยธิน ซึ่งใกล้ชิดกับจอมพลสฤษดิ์มาก เคย
ติดคุสมัยจอมพลป. คุณพ่อก็รู้สึกว้าเหว..ตอนนี้
มีโอกาที่จะทำอะไรเพื่อแก้ไขสังคม อันนั้นเป็น
ภาพที่ได้

อย่างจอมพลตนเอง คุณพ่อก็ไม่เคยมอง
จอมพลตนเองเป็นคนเลวเลย แต่รู้ในหลักการ

ในความคิด อย่างเรื่องการทำรัฐประหารตัวเอง
เมื่อปี 2514 อะไรแบบนี้ แต่คุณพ่อก็มองว่า
จอมพลตนเองเป็นคนดี เป็นคนไม่โกงไม่กิน
ใคร แต่เป็นคนอ่อนแอ ส่วนจอมพลสฤษดิ์นี้
คุณพ่อมองว่าชีวิตส่วนตัวการโกงกินนี่อะจริง ๆ
เป็นสิ่งที่ต้องคัดค้าน แต่ในแง่ความคิดสร้าง
สรรค์สังคมก็มีอยู่ แต่คุณพ่อเองความคิดก็เปลี่ยน
ตามสมัยเหมือนกัน คุณพ่อเป็นคนที่คาดหวังดี
ตลอด แต่ก็ต้องผิดหวัง คือมองโลกในแง่ดีอย่าง
14 ตุลา คุณพ่อก็มองในแง่ดี ซึ่งเหตุการณ์ก็มี
ทั้งดีทั้งเสีย

การที่อาจารย์ป๊วยเป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดี
ทั้ง ๆ ที่บางคนอาจจะไม่จริง ไม่ทราบว่า
อันนี้อาจารย์ยึดความเป็นลูกอ่อนของคุณพ่อ
หรือเปล่านั้น แล้วเป็นผลให้คุณพ่อมายเสียใจ
ทีหลัง

ผมไม่เห็นว่าคุณพ่อยังจะเสียใจ ผมว่าคุณพ่อ
เป็นคนที่มีมองคนในแง่ดี มองโลกในแง่ดี แต่เค้า
ก็รู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วก็รู้ตัวว่าเป็นคนมีศัตรู
แยะ และก็รู้ว่าศัตรูมันมาอย่างไร เพราะว่าถ้า
คุณพ่อไม่ได้ต่อสู้ในเรื่องคอร์รัปชัน คุณพ่อก็จะ
ไม่มีศัตรูแบบที่คุณพ่อมืออยู่ คือเหตุการณ์เรื่อง
ต่าง ๆ มันมาก่อน 6 ตุลาทั้งนั้น ผมเองเคยฟังจาก
คุณพ่อก็รู้ว่าอะไรจะวินิจัยว่ามันเป็นการแก้แค้น
จากคนที่เคยโดนอะไรจากคุณพ่อ คือคัดค้านการ
โกงกินค่อนข้างแยะในเรื่องนี้ แต่จะมีอีกส่วน
ที่ไม่รู้เรื่องอะไร อย่างบางส่วนคงเชื่อว่าเป็นคอมฯ
จริง ๆ อายากจะตีจริง ๆ หรือบางส่วนก็เห็นเป็น
เรื่องเกมการเมือง แต่มันมีการแก้แค้นอยู่ในนั้น
ส่วนหนึ่งด้วย อันนี้เค้ามองกัน

เมื่อเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ย่างเข้ามาในชีวิต
ครอบครัว “อึ้งภากรณ์”

- “ตอนนั้นคุณพ่อค่อนข้าง
เครียด ตอนที่ถูกโจมตี
ทางวิทยุ”

ในครอบครัวนี้เคยเกิดวิกฤตบ้างมีเยอะ
ไม่เคย..(หยุดคิด)..ที่เป็นวิกฤตจริง ๆ นั้น
ไม่เคยมี มีแต่เรื่องทะเลาะกันธรรมดา ถ้าจะมี
วิกฤตก็เป็นวิกฤตจากภายนอก อย่างเช่นช่วง
ตอนที่คุณพ่อถูกหาว่าเป็นคอมฯ อะไรอย่างนี้
ที่เป็นห่วงที่สุดก็คงเป็นเหตุการณ์ 6 ตุลา คือตอน
นั้นผมเองก็อยู่อังกฤษ แล้วไม่รู้อะไรเกิดขึ้นกับ
คุณพ่อ แต่ว่าก็เป็นวิกฤตระยะสั้น คือตั้งแต่ฟัง
ข่าวในวิทยุว่าได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาแล้ว ดู
รูปในหนังสือพิมพ์ก็ตกใจมากในเรื่องนั้นแล้วก็
ไม่รู้ว่าคุณพ่อเป็นอะไรไม่สามารถหาข่าวอะไรได้

มันมีข่าวขัดแย้งกันตลอดเวลา บางครั้งก็ว่าออกมาแล้ว จนกระทั่งคุณพ่อโทรมาจากเยอรมันว่ามาถึงแล้วถึงได้สบายใจกัน

แล้วช่วงก่อน 6 ตุลาคมในครอบครัวเครียดกันมั้ยคะ เพราะช่วงนั้นอาจารย์ป่วยถูกป้ายสีมากเหลือเกิน

ตอนนั้นคุณแม่อยู่อังกฤษ ผมกับไมตรีอยู่เมืองไทย แต่ผมไม่อยู่บ้าน มีไมตรีกับคุณพ่ออยู่ด้วยกัน ตอนนั้นคุณพ่อค่อนข้างเครียดตอนที่ถูกโจมตีทางวิทยุ ส่งผลค่อนข้างมาก กินเหล้าเยอะ ด้วยตอนนั้น รู้สึกจะเครียดมาก

ตอนอาจารย์ป่วยเครียดนี้ ท่านแม่ไข้อย่างไร

ก็พูดยาก เพราะเพิ่งเคยเห็นคุณพ่อเครียดจริง ๆ ก็ช่วงนั้น คือมันก็มีเรื่องในปี 2519 นั้นแหละ ตั้งแต่ที่ธรรมศาสตร์มันมีเหตุการณ์อยู่เรื่อย ๆ แล้วพวกยานเกราะวิทยุนี้โจมตีอยู่ตลอดเวลาเลย แล้วคุณพ่อเองก็ต้องรับผิดชอบในแง่ของธรรมศาสตร์ ก็รู้สึกว่าจะเครียด เครียดจริง ๆ แต่ก็ไม่ใช่ตลอดเวลาละ แต่มันก็มีเหตุการณ์ตลอดเวลา ปกติคุณพ่อเป็นคนกินเหล้าตลอด สูบไปรีสูบบุหรี่ แต่กินเหล้าก็กินพอประมาณ แต่ช่วงนั้นกินเหล้าเกินประมาณ เช่นมีครั้งหนึ่งขับรถเข้าซอยแล้วไปชนรถตำรวจเข้า น้องก็เล่าว่าล้มเหล้าพุ่งเลย ซึ่งผมคิดว่าเกิดจากความเครียดมาก เพราะหลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาแล้วไปอยู่อังกฤษก็ไม่ได้อีกเหล้าอีก ไม่ได้มีอาการอย่างนี้อีกเลย

ตอนช่วง 6 ตุลาคมไม่ทราบว่าคุณปู่ถูกลูกหลงเข้าข้างหรือเปล่า

ก็มีใบปลิว คือน้องผม (ไมตรี อิงภาภรณ์) สอนอยู่ที่จุฬาฯ ผมสอนที่มหิดล มันก็มีใบปลิวอยู่สองแผ่นที่บอกว่า ทำงานกันเป็นทีม คือพ่อ

ผมคุณธรรมศาสตร์ ผมคุณมหิดล ส่วนน้องผมก็คุมจุฬาฯ แต่ว่าไปมันก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ คนอื่นเขาโดนพร้อมกันไปหมด มันไม่ใช่แค่นี้ บางคนโดนเขียนอย่างไม่ไว้หน้าเลย

แล้วช่วงนั้นคุณแม่เป็นอย่างไรบ้าง

ก็เป็นห่วง แต่คุณแม่เป็นคนเข้มแข็ง คือเรารู้ว่าเป็นห่วง แต่ไม่ได้ระบายความเป็นห่วงออกมา

ไม่ทราบว่าอาจารย์พอจะทราบหรือเปล่าคะว่าเวลาที่อาจารย์ป่วยประสบปัญหาอะไรที่ท่านได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือใครบ้าง

ก็ได้รับ...คือคุณพ่อก็มีเพื่อนสนิทที่เข้มแข็งส่วนใหญ่เป็นพวกที่เป็นเสรีไทยด้วยกัน เป็น 136 ด้วยกัน แล้วก็ยังมีสังสรรค์กันทุกปี หรือเพื่อนที่สมัยที่เรียนอยู่อังกฤษด้วยกัน ก็เป็นเพื่อนกันมาตลอด ยังไม่เห็นเพื่อนคนไหนที่ทอดทิ้งคุณพ่อจริง ๆ เป็นเพื่อนที่มองคุณพ่อในแง่ดีทุกอย่างการอาจจะยกเว้นในวงการทหารจะไม่ค่อยมีนัก แต่โดยทั่วไปแล้วในแทบทุกวงการจะมีอยู่ อันนี้ก็ปกป้องคุณพ่อได้พอสมควร ถ้าจะเอ่ยชื่อก็มีเยอะแยะ เช่นคุณอนุกุล ประจวบเหมาะก็เป็นเพื่อนสนิท คุณประจิดดี ศสสุนทรก็เป็นเพื่อนสนิท

ในช่วงที่อาจารย์ป่วยเป็นอภิกขกรรมคือผู้ธรรมศาสตร์เคยเล่าเรื่องความขัดแย้งกับนักศึกษาให้ฟังบ้างมั้ยคะ

ไม่ค่อยได้เล่าหรอก เพราะผมไปเถียงผมว่าไหนเราพูดกันถึงเรื่องเป็นประชาธิปไตย ทำไมต้องไปห้ามนักศึกษาเค้าแสดงออกด้วย อะไรแบบนี้ สมัยนั้นคุณพ่อมองผมว่าแรงไปหน่อย ผมรู้สึกว่าไม่น่าทำแบบนี้ละ ซึ่งผมไม่ค่อยรู้เรื่อง

อะไร พุดง่าย ๆ ก็คือค่อนข้างจะพูดด้วยอารมณ์ ออกมาโดยไม่รู้ว่าเหตุการณ์เป็นอย่างไร ความ กัดค้นเป็นอย่างไร คือถ้ามองความคิดตัวเอง ตอนนั้นนะกับตอนนี้ถ้ามามอง เอ๊ะ..คุณพ่อก็มี เหตุผลเหมือนกันที่ไปห้ามนักศึกษา

ไม่ทราบว่าคุณพ่ออาจารย์ปวยมีเหตุผลอย่างไร ที่ไปห้ามนักศึกษา รู้สึกมีหลายคนที่ยังข้องใจ มาก

คือพวกนี้ผมจำไม่ได้ เหตุผลที่ผมรู้สึก เหตุผลที่ผมเข้าใจ คือคุณพ่อรู้สึกว่าการณ์ ในตอนนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสร้างสถาน- การณ์ได้ ควบคุมไว้ไม่ให้ถึงขั้นที่จะเป็นเครื่อง มือได้ ซึ่งก็มีเหตุผล ก็เห็นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จริงว่ามันมีเหตุผล แต่จะป้องกันได้จริงหรือไม่ มันก็อีกเรื่องหนึ่ง คือผมมองว่านักศึกษาสมัยนั้น ก็เป็นธรรมชาติของนักศึกษา ส่วนคุณพ่อก็เป็น ธรรมชาติของคุณพ่อ เมื่อคำนึงถึงหลาย ๆ เรื่อง ตอนนั้นก็ต้องทำแบบนั้น

แล้วท่านรู้สึกผิดหวังกับนักศึกษาหรือไม่ สะ- ทที่มีท่าทีต่อต้านแบบนั้น

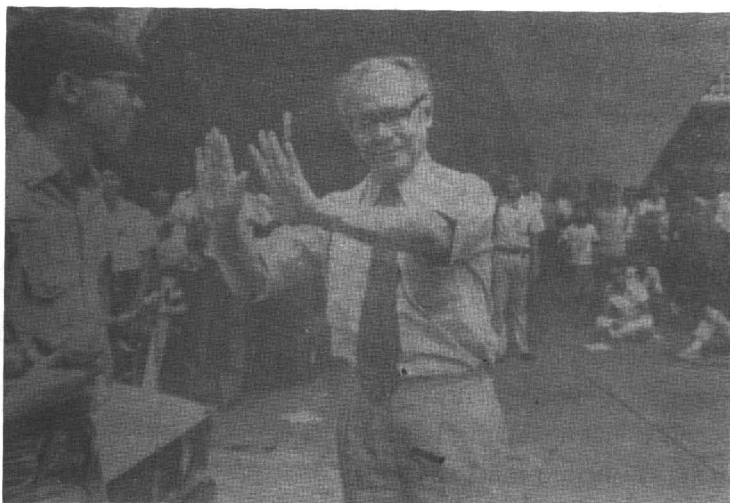
ไม่...ไม่เคยเห็น คือคุณพ่อจะมองว่าตัวเอง ไม่ได้เห็นด้วยกับนักศึกษาอะไรหลาย ๆ อย่าง แต่คุณพ่อก็ไม่เคยมองนักศึกษาในแง่ร้าย เป็น เรื่องตลกที่ยานเกราะชอบตีว่าเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งความจริงแล้วความคิดของคุณพ่อไม่เหมือน นักศึกษา อย่างเช่น คุณพ่อรู้ว่านักศึกษาสมัยนั้น มีความคิดไปในทางสังคมนิยมค่อนข้างมาก คุณ พ่อมองว่านักศึกษาบางคนไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตยจริง ๆ นัก หรือวิธีการบางอย่างที่นักศึกษา หรือขบวนการนักศึกษาในสมัยนั้นใช้ คุณพ่อ ไม่เห็นด้วย แต่คุณพ่อก็ถือว่าเป็นธรรมดา เป็น

“คุณพ่อเป็นคนดีมีความ สามารถก็จริง อย่างคุณ พ่อเป็นคนหัวไว แก้ปัญ- หาได้ดี เป็นผู้บริหารที่ดี หรือเป็นอะไรที่ดีหลาย ๆ อย่างได้”

“คุณพ่อมองว่านักศึกษาบางคนไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตยจริงๆ นัก หรือวิธีการบางอย่างที่นักศึกษาหรือขบวนการนักศึกษาในสมัยนั้นใช้ คุณพ่อไม่เห็นด้วย”

ลืมหิดด้วย คุณพ่อก็ไม่เคยมีความรู้สึกว่ามีความผิดหวังไปกับนักศึกษาทั้งหมด

ก่อนจะจบนี่อยากจะเป็นคำถามสุดท้ายคืออยากให้อ.จ. พูดถึงคุณพ่อให้ฟังในด้านที่อ.จ. รู้สึกประทับใจในตัวคุณพ่อมาก

พูดไปบ้างแล้ว คือผมคิดว่าที่ชอบก็คือความกล้าหาญและอดทนที่สุดเท่าที่รู้จัก ไม่เคยเห็นใครกล้าหาญและอดทนอย่างนี้ นี่ไม่ใช่พูดชมคุณพ่อนะฮะ แต่พูดจากความรู้สึกของตัวเอง คนทั่วไปถ้าพบปัญหา ก็มักจะหาทางหลีกเลี่ยง แต่คุณพ่อไม่เป็นอย่างนั้น

บททดลองเสนอ ว่าด้วยความคิดทางจริยศาสตร์ ของ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ข้อจำกัดของหัวข้อ (ชื่อ) ของบทความ คือ “ความคิดทางจริยศาสตร์” ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันมากว่า ตัวของความคิดเป็นสิ่งที่มีความค่า หรือ คุณค่าอยู่ที่ผลอันเนื่องมาจากความคิดนั้น ซึ่งหากยืนอยู่สุดโค้งทั้งสองข้างก็จะพบข้อจำกัดได้ไม่ยากนัก ดังที่เราได้พบบ่อย ๆ ว่าเรื่องราวแบบแผน โครงงานอันวิจิตรสวยหรู หากได้มีคุณประโยชน์แก่คนภายในสังคมได้เลย หรืออีกด้านหนึ่ง เราอาจพบว่า หลายสิ่งที่มีประโยชน์ เป็นที่ยอมรับในสังคม อาจมีผู้โต้แย้งว่าเป็นเรื่องไร้ศีลธรรม (ไม่ดี) ในระดับแรกของปัญหานี้หากยืนอยู่จุดใดจุดหนึ่ง ก็จะมีข้อบกพร่อง ในระดับที่สอง การวิจารณ์แนวความคิดทางจริยศาสตร์ว่าไม่วางอยู่บนรากฐานของการวิเคราะห์การคลี่คลายของสังคม ทำให้แนวความคิดนั้นไม่ได้กำเนิดและมีรากฐานอยู่บนความเป็นจริงของสังคม ก็เป็นสิ่งที่น่ารับฟัง

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อเรื่องเฉพาะของบทความนี้ มีเนื้อหาทั่วไปที่ต้องกล่าวเกริ่นกันเสียก่อนนั่นคือ จริยศาสตร์คืออะไร?

จริยศาสตร์ เป็นแขนงของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอันเกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ เช่น ความดี ความยุติธรรม ความถูกต้อง เป็นต้น การขบคิดปัญหาดังกล่าวเป็นการทวนกลับมาขบคิดถึงตัวมนุษย์ ซึ่งก่อนหน้านั้นมนุษย์สนใจแต่โลกภายนอก เช่นการศึกษาปฐม ธาตุอันประกอบด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ อีเทอร์ มิได้ศึกษาถึงตัวของมนุษย์เลย ในยุคต้น โสเครตีส เป็นผู้ตั้งคำถามประเภทนี้ ซึ่งเป็นการตอบโต้กับกระแสความคิดลัทธิพินธิสมของโปรธาโกรัส : “มนุษย์คือมาตรฐานวัดทุกสิ่ง” ในด้านนี้เองที่มีคนเรียกโสเครตีส (หรือเพลโต) ว่าเป็นพวก objective idealism การถกเถียงอันน่าสนใจของโสเครตีส และยูโทโพร เรื่อง ความยุติธรรม ความดี (สุทธิธรรมหรือศาสนธรรม) ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่นั่นไม่ใช่ประเด็นที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในรายละเอียด

ในกระแสการถกเถียงอันไม่จบสิ้นของจริยศาสตร์ซึ่งเป็นรากฐานของทฤษฎีทางจริยศาสตร์ยุคใหม่ ได้แยกให้เห็นความแตกต่างของ 2 แนวความคิด คือ non-consequentialist หรือ deontological theories และ consequentialist theories แนวความคิดแรกถือว่า การกระทำจะถูกตองก็ต่อเมื่อเป็นไปตามกฎของหน้าที่ (ไม่ว่าผลที่ติดตามมาจะเป็นเช่นไรก็ตาม) ส่วนแนวความคิดที่สอง ถือว่าการกระทำหรือกฎจะถูกตองก็ต่อเมื่อก่อให้เกิดผลดีที่มีปริมาณสูงที่สุด (Beauchamp, 1982:109) ตัวแทนที่จัดเป็นแนวความคิดแรก คือ แนวความคิดของคานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) ในงานชื่อ The Foundations of the Metaphysics of Morals และ Critique of Practical Reason ส่วนแนวความคิดที่สอง มีตัวแทนที่ทรงอิทธิพลคือ มิลล์ (John Stuart Mill, 1806-1873) ในงานชื่อ ลัทธิประโยชน์นิยม เป็นต้น

แนวความคิดทางจริยศาสตร์ของคนในยุคหลัง มักได้รับอิทธิพล และเลือกสรรข้อดีในแนวความคิดก่อนหน้า และผสมผสานความคิดนั้นเป็นหลักยึด หรือปรัชญาชีวิตของแต่ละคน หากถามคนผู้นั้นว่าปรัชญาชีวิตนั้นได้รับอิทธิพลมาจากไหนบ้าง ก็คงต้องใช้เวลานานในการแยกแยะถึงแหล่งที่มา หรืออาจจะตอบไม่ได้

กลับมาเข้าเรื่องของผู้เขียนตั้งเอาไว้ คือ แนวความคิดทางจริยศาสตร์ ของ อ.ป้าย อิงภากรณ์ ซึ่งได้แสดงไว้ในงานต่าง ๆ ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่ามีความสอดคล้องและต่อเนื่องกัน งานที่แสดงความคิดในเรื่องนี้ชัดเจนที่สุด น่าจะเป็น "อุดมคติ" ใน อุดมคติ : รวมปาฐกถาของมูลนิธิโกมล คีมทอง ซึ่ง อาจารย์ป้าย ได้แสดงปาฐกถาว่า

"...คนเป็นอันมากทุกวันนี้ เปรียบได้เสมือนว่าที่ขาดลอย ไม่ว่าลมจะพัดพาไปทิศทางใด ก็ลอยไปตามลม พอหมดแรงลม ก็ตกสู่พื้น บางคนเปรียบเสมือนเรือที่ปราศจากหางเสือมีกำลังอยู่ในตัวของตัวเองเดินไปได้เสมอ แล้วแต่คลื่นลมจะพาไป เป็นเรือที่จะไม่ขวางลำเมื่อน้ำเชี่ยว คนชนิดนี้มีชีวิตอยู่ตามบุญตามกรรม มีช่องทางใดที่ง่าย ที่จะเอาตัวรอด ที่จะได้ประโยชน์ส่วนตัว ก็แสวงแสวงช่องทางนั้น ไม่ได้ใส่ใจแสวงวิถีทางอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐ ซึ่งเป็นความหมายแห่งอุดมคติ ...อุดมคตินั้นคือ หลักการทั้งหลายที่เรายังจะมีอยู่ในใจและยึดมันอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางของความประพฤติของเรา" (2525:18-19) "...จะเห็นได้ว่าเรื่องศีลธรรมคุณธรรมแห่งชีวิต และอุดมคติแห่งชุมชนนั้น หาใช่เป็นเรื่องที่ปั่น หรืออภิปราย หรือสัมนานากันอย่างเดียวไม่ เป็นเรื่องที่จะเกิดทุนได้ด้วยความประพฤติ และการกระทำเป็นเยี่ยงอย่างกันมากกว่า..." (2517:76)

จากลักษณะการกล่าวนำโดยพูดถึงปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบันและสิ่งที่จะชักนำมาใช้ในการแก้ไข ปัญหาที่สำคัญในจุดนี้คือ อุดมคติ หรือ วิถีอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐ คืออะไร อาจารย์ป้าย ได้ขยายความต่อไปว่าอุดมคติหรือวิถีอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐนั้นต้องมีลักษณะสำคัญคือต้องอยู่บนฐาน

อันแน่นแฟ้นแห่งความจริง ความงาม และความดี สิ่งใดเล่าเป็นความดี ข้อนี้จะนิยามไปก็รังแต่จะบกพร่องด้วยถ้อยคำที่จะใช้ แต่เราทุกคนมีสติสัมปชัญญะ หรือโนธรรมที่จะเตือนเราว่าอะไรดีอะไรไม่ดี จะแตกต่างกันบ้างก็แต่ในเรื่องปลีกย่อย แต่พอจะจับเป็นยุติได้ ความดีที่ว่านี้ได้แก่ ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว “ธรรมะเป็นสิ่งที่ล้ำคุณค่า” ไม่ใช่ “ธรรมะเป็นสิ่งที่ล้ำค่าปัจเจกชน” แต่ถ้าจะมีผลอยู่บ้างในด้านที่ “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้รักษา ผู้ประพฤติธรรม” การทำประโยชน์แก่คนหมู่มาก ย่อมจัดเป็นความดีแน่... (2525: 20-21)

จุดนี้มีประเด็นที่น่าสนใจมาก 2 ประเด็นคือ

1. intuitive concept เรื่องความดี ของแต่ละคน
2. ความดีที่เป็นการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม (สังคม)

ในประเด็นแรก การเสนอ intuitive concept เรื่องความดีซึ่งก็คือ เป็นมโนทัศน์ที่มีโดยมิได้เกิดจากการสั่งสอนด้วยข้อมูลประจักษ์ หรือการคิดโดยตรรกในทางเหตุผล หากอาจารย์ป๋วยนิยามความดีออกมา คงต้องประสบกับปัญหาของ G.E.Moore เรื่อง Open question argument และ Naturalistic fallacy¹ แต่การเสนอว่า ทุกคนที่มีสติสัมปชัญญะ จะรู้ได้ว่า อะไรดี อะไรไม่ดี ทำให้ต้องอธิบายต่อไปว่า “หมายความว่าอย่างไร” เพราะหากการกระทำที่เป็นแบบถูกกำหนด ไม่ว่าจะโดยโลกภายนอกหรือเป็นการกำหนดจากภายใน (สัญชาตญาณ) แล้ว มโนทัศน์เรื่อง “ความดี” ก็ไร้ความหมาย ทั้งนี้เพราะ เมื่อกล่าวถึง การทำดีหรือชั่ว เป็นการสมมติล่วงหน้าว่า มนุษย์เลือกกระทำการได้และเสวยผลแห่งการกระทำของตน (ตามที่เลือกกระทำ)

อาจารย์ป๋วยได้อธิบายเรื่อง “ความมีสติสัมปชัญญะ” ว่า

“ผู้ที่มีอุดมคติและยึดมั่นในอุดมคตินั้น ย่อมเป็นผู้ที่หมั่นพิจารณาตนเอง สอบสวนตนเอง อยู่เสมอมิได้มีความประมาท เพราะมายาความลุ่มหลงในโลกและสังคมนั้น มีหนาแน่นอยู่ทั่วไป ถ้าผลอดตัวสักพริบตาเดียว ก็อาจจะพลัดตกไปในห้วงแห่งกิเลสตัณหา และความโลภได้โดยง่าย” (2525:21) นอกจากนี้ ยังต้องมีคุณสมบัติอื่นประกอบอีกคือ “...ในความประพฤติดี ประพฤติชอบนี้...จะต้องทรงไว้ซึ่งความกล้าหาญเข้มแข็งเฉพาะอย่างยิ่งในกาละเทศะปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยความลุ่มหลง เห็นผิดเป็นชอบทั่วไป แต่ไม่ควรจะลืมว่า ถ้าได้ปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ ทั้งสี่ประการแล้ว ความกลัวนานาประการจะขจัดหายไปโดยง่าย และความกล้าหาญจะเกิดขึ้นแทน...จงรักษาความดีไว้ให้มั่น เสมือนเกลือรักษาความเค็มไว้ได้ และขอให้ยึดมั่นเถิดว่า ใครจะประพฤติอย่างไร ร่ำรวยอย่างไร จะชักชวนให้เราทำอะไรที่ไม่ชอบก็ตาม เราจะปฏิบัติของเราแต่ในทางที่ชอบธรรม...” (2517 เล่มที่ 2:161)

นั่นก็คือในประเด็นนี้ แนวความคิดของอาจารย์ป๋วย จึงอาจเปรียบได้กับ แนวความคิดของ

ค่านี² ที่เป็นแบบมโนธรรมสมบูรณ์ ซึ่งสำหรับอาจารย์ปวย แล้ว “อุดมคติ” เป็นหลักคำจุนโลก เป็นป่านที่ผูกยึดว่า เป็นทางลือที่ควบคุมทิศทางเรือ เป็นหน้าที่ที่จะต้องเทิดทูนโดยการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ต้องคิด ใคร่ครวญด้วยเหตุผลต้องมีการตัดสินใจโดยอิสระซึ่งแสดงถึงเสรีภาพของมนุษย์ (ที่จะเลือก) เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันกับสิ่งที่ปราศจากชีวิต หรือเครื่องนดกลไก หรือสัตว์เดรัจฉาน...เสรีภาพทำให้มนุษย์เราสามารถเลือกจุดหมาย และวิถีทางแห่งชีวิตและการประกอบกิจของตนได้ตามชอบใจ (2517 เล่มที่ 1:131)

ในประเด็นที่สอง การเสนอว่า ความดีที่เป็นการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งผู้เขียนขอแยกแยะการวิเคราะห์เป็น 2 ข้อคือ

1. ความหมายของ คำว่า สังคมคืออะไร องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ความจำเป็นของแบบความสัมพันธ์นั้น ๆ
2. การประสานในทางเหตุผล และการกระทำของปัจเจกบุคคลตามอุดมคติเข้ากับสังคม

ในข้อแรก ผู้เขียนพบว่า อาจารย์ปวยได้สะท้อนความคิดนี้ออกมาอย่างมีอารมณ์ขันในจดหมายจาก นายเข้ม เย็นยิ่ง ถึง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ ซือนายท่าทุ เกียรติก้อง ซึ่งมีข้อความดังนี้
เรียน พี่ท่าน ที่รักใคร่นับถือเป็นส่วนตัว

สักสองปีเศษ ก่อนที่ผมจะได้จากหมู่บ้านไทยเจริญที่รักของเรามาอยู่ห่างไกล พี่ท่านในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ได้จัดการสองอย่าง ที่ผมและใคร ๆ เห็นว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับหมู่บ้านเรา โดยเฉพาะสำหรับอนาคตของชาวไทยเจริญ คือ ได้จัดการให้มีกติกามุ่บ้านเป็นข้อบังคับสูงสุด แสดงว่าต่อไปนี้ชาวบ้านไทยเจริญจะสามารถยึดกติกาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งดีกว่า และทำให้เจริญกว่าที่จะปกครองกันตามอำเภอใจของคนไม่กี่คน กับเปิดช่องทางให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหมู่บ้านได้โดยสันติวิธีนั้นอย่างหนึ่งกับอีกอย่างหนึ่ง พี่ท่านได้อำนวยให้ชาวบ้านเลือกกันขึ้นมาเป็นปากเสียงแทนกัน ผู้ได้รับเลือกก็รวมกันเป็นสมัชชาหมู่บ้าน มีอำนาจหน้าที่พิจารณาเปรียบเทียบข้อบังคับต่าง ๆ สำหรับหมู่บ้านของเรา โดยยึดหลัก ประชาธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม-และธรรมเกิดจากประชาชน รวมความว่า อำนาจสูงสุดมาจากธรรมของประชาชนในหมู่บ้านไทยเจริญทั้งหมด

เมื่อกติกาหมู่บ้านถือกำเนิดมาแล้วก็ดี และเมื่อมีสมัชชาหมู่บ้านขึ้นแล้วก็ดี ผมเองก็ไม่แน่ใจนักว่ากติกาทุกข้อจะถูกใจผม และไม่แน่ใจว่า สมาชิกของสมัชชาทุกคนเป็นคนดี แต่ผมก็ยังนิยมยินดีในท่านผู้ใหญ่ท่าน เกียรติก้อง ที่ได้อุตสาหะสร้างสรรค์ให้มีกติกาดีกว่าไม่มีและให้มีสมัชชาดีกว่าไม่มี...(2517 เล่มที่ 2:52-53)

ข้อความที่ผู้เขียนยกมานี้ สะท้อนให้เห็นว่าอาจารย์ปวย ให้ความสำคัญที่ประกอบด้วยประชาชน

สังคมที่ติดต้องมิกติกาที่กำหนดมาจากสมาชิกที่เป็นตัวแทนของประชาชน การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมเกิดจากประชาชน ซึ่งอาจารย์ป๋วย เรียกว่า ประชาธรรม และเป็นไปในทาง สันติ อันเป็นที่มาของคำว่า สันติประชาธรรมนั่นเอง

อาจารย์ป๋วยได้ขยายความเกี่ยวกับประชาธรรม ต่อไปอีกว่า “เป็นคำที่ผมต้องการใช้มากกว่า ประชาธิปไตยเพราะในวงการเมืองนั้น คำว่า “ประชาธิปไตย” ใช้กันจนเฉื่อย เช่นในโรงเรียนไทยสอนว่าประเทศไทยเป็นเสรีประชาธิปไตย อีกประการหนึ่ง การเป็นประชาธิปไตยนั้น ถ้าไม่อาศัยหลักธรรมแล้ว ย่อมไม่สมบูรณ์และบกพร่องแน่ เพราะถึงแม้เราจะปกครองกันด้วยเสียงข้างมาก ถ้าเสียงข้างมากนั้นเมียงไปในเชิงพาลแล้ว ก็ต้องเปิดโอกาสให้แก่เสียงข้างน้อยสามารถถกเถียงเรียกร้องให้มีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้ จึงเป็นธรรม” (2521:24) “จริงอยู่ในระบอบประชาธิปไตยนั้น บุคคลทั้งหลายย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอยู่เป็นธรรมดา...ถ้าถือหลักสามัคคีโดยมันคงแล้ว จะต้องยอมให้มีการวิพากษ์วิจารณ์และตำหนิต่าง ๆ โดยเสรี โดยคำนึงเสียว่าเป็นการช่วยกันคิดเพื่อก่อ เพื่อประโยชน์แก่มหาชน” (2517 เล่มที่ 2:46) “จุดหมายปลายทาง คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่า ประชาธรรม...ประชาธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนไม่ต้องการประชาธรรม ก็ไม่มีทางที่ใครจะหยบยั้นให้ ฉะนั้นจุดเริ่มต้น และจุดหมายสุดท้าย คือ ประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย” (เพ็งอ้าง, 61) “และถ้ายึดมั่นในหลักประชาธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธรรม นอกจากสันติวิธี การใช้อาวุธซูเชญูประทัด ประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ อาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชาธรรมถาวร...สันติวิธีเพื่อประชาธรรมนั้น...ต้องระง่ำลำบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ...สรุปความว่าสันติวิธีเป็นวิธีเดียวเพื่อประชาธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละคงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามั่นในหลักการจริง ความมานะอดทนยอมตามมาเอง” (เพ็งอ้าง, 59-61)

จะพบว่า มีความพยายามประสานหลักธรรมเข้ากับหลักมทสุ³ เช่น ประโยชน์ของมหาชนบนพื้นฐานของธรรมะ เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้จะกล่าวอีกครั้งในข้อที่สอง แต่ประเด็นที่ต้องต่อเติมเสริมความออกไปอีก คือนิเวศนาคาของ “ประชาธิปไตย” ที่พึงดูอาจจะเหมือนกับเข้าใจ แต่ “ประชาธิปไตย” ของแต่ละคนจะเหมือนกันกระนั้นหรือ เพื่อตัดปัญหาในเรื่องนี้ อาจารย์ป๋วยได้ออกราดิบายไว้ว่า “...ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสอนในชั้นเรียนได้เลย ผมไม่แคร์นักกับรูปแบบประชาธิปไตยที่จะมีขึ้นในประเทศ ผม มันจะต้องเหมาะสมกับสภาพและความเป็นมาทางวัฒนธรรมของประเทศของผม ประชาธิปไตยแบบตะวันตก ประชาธิปไตยวิถีทางรัฐสภาในตะวันตก อาจจะไม่เหมาะกับเรา ผมเห็นด้วยอย่างนั้น ขอให้เรา

ได้มีเสรีภาพที่จะค้นคว้าแสวงหาลึกลับ และในที่สุดแล้วผมต้องการสองสิ่ง คือ หนึ่งเสรีภาพ เสรีภาพแบบธรรมดา ๆ อีกสิ่งหนึ่งคือสิทธิที่จะได้มีส่วนในการกำหนดชะตากรรมของสังคม สองสิ่งนี้จริง ๆ แล้วไม่ได้เป็นแนวคิดของตะวันตกแต่ผู้เดียว ในคำสอนของพุทธศาสนา มีแนวความคิดที่เกี่ยวกับสังคม เกี่ยวกับความเป็นปึกแผ่น และการมีตัวแทน แต่เราละเลยแนวคิดนี้ แล้วคิดว่า ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เอื้อไม่ถึง เราจึงมักคิดว่า เราต้องไผ่หาเสรีภาพโดยการมีระบบเผด็จการ” (2524 : 48)

ปัญหาได้เคลื่อนย้ายจากคำว่า “ประชาธิปไตย” ไปสู่คำอีก 2 คำ คือ “เสรีภาพ” และ “สิทธิ” ดังนั้นการจะทำความเข้าใจ “ประชาธิปไตย” จึงต้องเข้าใจเนื้อหา-สาระของคำทั้งสองที่ประสานกันเข้าเป็น “ประชาธิปไตย”

“เสรีภาพ” อาจารย์ป๊วย อธิบายว่า “เสรีภาพในสังคม หมายความว่าเสรีภาพในการพูด การเขียนการคิด การชุมนุมกันโดยสันติและปราศจากอาวุธ เป็นต้น เสรีภาพเช่นนี้ ไม่ใช่เสรีภาพในอันที่จะทำให้สิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเสื่อมเสียไป และข้อจำกัดเสรีภาพข้อหนึ่งคือประโยชน์ส่วนรวมโดยความเห็นชอบของประชาชนส่วนใหญ่หรือรัฐบาล (ผู้เผด็จการยอมอ้างถึงประโยชน์ส่วนรวมเสมอ แต่เป็นเรื่องส่วนรวมที่ผู้เผด็จการวินิจฉัยว่า เป็นประโยชน์ส่วนรวม มิใช่ประชาชนเป็นผู้วินิจฉัย)” (2521 : 84) ดังนั้นประชาชนควรจะมีเสรีภาพเพราะ “...ในสังคมนั้นมีคนจำนวนมากความคิดเห็นอันย่อมแตกต่างกันได้ มนุษย์เรามีสมองด้วยกันทุกคนและความคิดเห็นประเสริฐของมนุษย์แต่ละคน ไม่เลือกชั้นวรรณะหรือทรัพย์สินมบัติเหตุใดในเหล่า เราจึงจะจำกัดเฉพาะความคิดเห็นของบุคคลส่วนน้อย ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลทั้งหลายแสดงความคิดเห็นตามทัศนะนิยมของเขา จะได้มีโอกาสเลือกได้ว่า วิถีทางใดจึงจะเป็นประโยชน์ที่สุดแก่ส่วนรวม...” (เพ็งอ้าง : 85-86) “เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุ๋ย ที่จะทำให้ทุกชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตขึ้นได้และเมื่อความคิดนำไปสู่อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่างเสรี ปราศจากพันธนาการของจารีตประเพณี หรืออภินิหารหนึ่ง เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพชนิดที่ไม่ต้องพึ่งหวาดหวั่นว่า จะเป็นความคิดนอกกรอบนอกทาง นั่นแหละจึงจะเป็นการสนับสนุนอุดมคติให้ถือกำเนิดได้ แม้น้ำล่ำห้วยยังเปลี่ยนแนวเดินได้ สมองมนุษย์อันประเสริฐจะแหวกแนวบ้างมิได้หรือ ในเมื่อไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม...” (2525 : 26)

อาจารย์ป๊วย ได้เคยให้การต่อคณะอนุกรรมการว่าด้วยองค์การระหว่างประเทศ คณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์สภาผู้แทนราษฎรแห่งรัฐสภาที่ 95 สหรัฐอเมริกา เมื่อ 30 มิถุนายน 2520 ความว่า “...เสรีภาพของประชาชนเป็นสิ่งแปลก ถ้าตัวเรเองมิได้ถูกรีดถอนเสรีภาพดังกล่าว ก็จะไม่รู้สึกอะไร และจะพูดได้เสมอว่าคนอื่นยังสามารถอยู่ได้เลย ภายใต้การกดขี่ปราบปราม ถ้าคุณเป็นชวานาและบุตรของคุณถูกตำรวจนำตัวไป โดยที่เขามิได้ก่อความแต่อย่างใด มิได้ทำอะไรทั้งนั้นถูกนำตัวไปโดยปราศจากข้อหา เมื่อนั้นแหละคุณจะรู้สึกขมขื่นมาก ฉะนั้นผมจึงไม่คิดว่า จริง ๆ แล้วมันเป็นเรื่องของปัญหาชนที่จะวิตกกังวลเท่านั้น คนตัวเล็ก ๆ ซึ่งได้รับความเดือดร้อน เพราะการ

ไว้สิทธิเสรีภาพ ถูกข่มขู่จากพวกเผด็จการ จะได้รับความทุกข์กันทุกคน มีพวกปัญญาชนเท่านั้น ที่สามารถบอกเล่าสิ่งที่อยากจะบอก ชวนว่าไม่ทราบจะพูดออกมาอย่างไร แต่พวกเขารู้สึกขมขื่นอย่างรุนแรง ...คำว่า “ไท” หมายความว่า มีเสรีภาพและพวกคนไทยที่อยู่ในประเทศไทย ต้องมีเสรีภาพไม่ว่าเราจะจน ไม่ว่าเราจะอยู่ในโลกที่สาม ไม่ว่าเราจะอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ผมเห็นว่าความเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมชาติของผมนั้น ไม่มีทางอื่นนอกจากอยู่อย่างเป็นไทยอย่างมีเสรีภาพพอสมควร” (2524:46-47) และยังได้เสนอความเชื่อมั่นโดยส่วนตัว ปักใจว่า “ผมมีความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นในระบอบประชาธิปไตยและในศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน เรื่องนี้ผมอาจได้เรียนรู้มาจาก บรรดาผู้เป็นบิดาแห่งรัฐธรรมนูญอเมริกัน และจากคนอื่นด้วย ผมเชื่อในเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน ตามที่บัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลของสหประชาชาติ ผมเชื่อในสิทธิของชายและหญิงทุกคน ที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาของสังคม ที่เขาอาศัยอยู่ การปฏิเสธไม่ให้สิทธินั้นแก่เขา เพราะเขายากจนหรือเพราะเขาขาดการศึกษา ผมถือว่าเป็นความร้ายกาจอย่างหนึ่ง ผมเกลียดชังเผด็จการ ไม่ว่าจะมีรูปแบบสิทธรร้อย่างใดก็ตาม” (เพ็งอึ้ง : 27-28)

ส่วนเรื่อง “สิทธิ” หรือ “การมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของสังคม” นั้น อาจารย์ป๋วยได้แสดงความคิดในเรื่องนี้ควบคู่ไปกับเรื่อง “เสรีภาพ” เสมอ นั่นก็คือ “...ชื่อของเราซึ่งมาจากคำว่า “ไท” นั้นหมายถึงเสรีภาพและคนไทยทุกคน จะพูดเสมอว่า ต้องการที่จะเป็นไท หลักการว่าด้วยการมีส่วนร่วม นั้น ก็มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยเช่นกัน และเป็นอุดมการณ์ของคำว่า “สงฆ์” สงฆ์หมายถึง การรวมกลุ่มของพระสงฆ์รูปขึ้นไป ซึ่งจะตกลงกันว่าจะทำอะไรร่วมกัน หลังจากที่ได้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแล้ว...” (2523 : 139,218) ซึ่งจะเห็นว่า สิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดชะตากรรมที่ตนอาศัยอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ภายในสังคมไทยมานานแล้ว มิใช่เป็นสิ่งที่มาจากนอก แปลกใหม่ ต้องใช้เวลาเป็น 10 ปี หรือกว่านั้นในการฝึกคนไทย ดังเช่น ผู้เผด็จการบางกลุ่มอ้าง และพยายามหลอกลวงให้ประชาชนเชื่อการเชื่อมประสาน “เสรีภาพ” และ “สิทธิ” เข้าด้วยกันนั้น อาจารย์ป๋วยได้อธิบายว่า สองหลักการนี้เชื่อมกัน ความจริงหลัก “ไท” และหลักการเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาของสังคมที่เราอยู่ก็คือหลักประชาธิปไตยนั่นเอง (2523 : 210) และ สิทธิเสรีภาพนี้จะมีได้ก็แต่ในสังคมที่เป็นเสรีประชาธิปไตย... เราจึงไม่ควรรับเผด็จการทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย (2521:86) ผู้เขียนเห็นว่าทั้งหมดนี้คือ “ประชาธิปไตย” ที่มิใช่มาจากห้องเรียน หรือจากการนิยามที่รังแต่จะบงการด้วยถ้อยคำที่ใช่

ในข้อสองที่ว่าด้วยการประสานในทางเหตุผลและการกระทำของปัจเจกบุคคลตามอุดมคติเข้ากับสังคม ผู้เขียนเห็นว่า ประเด็นนี้มีความสำคัญมาก ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง consequentialist และ non-consequentialist theories เรื่องการทำดีคืออะไร เป็นการทำตามกฎแห่งหน้าที่ (ศีลธรรม) หรือเป็นการทำให้เกิดประโยชน์ตามหลักเหตุผล เป็นไปได้ไหมว่า หากทำตามกฎศีลธรรม (ซึ่งก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าในขั้นสุดท้ายของการวิเคราะห์เป็นงานของใคร พระเจ้า หรือ ปราชญ์ เป็นสิ่งสมบูรณ์ หรือสัมพัทธ์)

ในเงื่อนไขของบุคคลมีหนึ่งก่อให้เกิดผลเสียต่อส่วนรวมมากกว่าความสุข หรือ การปฏิบัติกรหลักมหลย มีความโน้มเอียงไปในทางเสีย คําตอบปฏิเสธว่า เป็นไปไม่ได้ดูเหมือนจะพูดได้ยาก หากเป็นไปได้ การทำติดตามแนวทางใดแนวทางหนึ่งโดยเฉพาะย่อมไม่สมบูรณ ดังนั้นจึงไม่เป็นการแปลกประหลาด ที่คนในยุคหลัง จะนำเอาจุดคิดของทั้งสองแนวทางความคิด มาประสานกันโดยอาศัยบางสิ่งบางอย่าง เช่น วัฒนธรรม ประเพณี (บางส่วน) เป็นตัวประสาน

ในกรณีของ อาจารย์ป้าย มีความเป็นไปได้ 2 ทาง ที่ประสานสองแนวคิดที่ต่างกันนี้ มาเป็นปรัชญาชีวิต “สันติประชาธรรม” คือ

1. เริ่มต้นจากพุทธศาสนา แล้วนำส่วนดีของแนวคิดอื่น ๆ ที่สอดคล้อง (เฉพาะส่วนที่สอดคล้อง) มาเสริมกับการตีความคติพุทธ
2. เริ่มต้นจากข้อดีของสองแนวความคิด (หรือมากกว่า) และเห็นว่า พุทธศาสนาสามารถเชื่อมประสานได้โดยสนิท

แม้ว่าจะไม่แตกต่างกันนักในผลลัพธ์ที่ออกมาแต่ผู้เขียนเห็นว่าความเป็นไปได้ของกรณีแรกจะมีมากกว่า เพราะคนเราโดยปกติมักยอมรับแนวความคิดใดความคิดหนึ่งเป็นแกนก่อน จากนั้นค่อยต่อเติมในส่วนปลีกย่อยที่เด่น และไม่ขัดแย้งกับความคิดเดิมของตน ดังนั้นการเชื่อมประสานจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมา ภายหลังจากการยอมรับปรัชญาพุทธศาสนา อาจเป็นการยากที่จะกล่าวว่าพุทธศาสนามีแนวความคิดพื้นฐานอะไรบ้าง แต่หากจะอาศัยแนวความคิดพุทธศาสนาที่ปรากฏในงานของอาจารย์ป้าย เราจะพบว่าพุทธศาสนาที่อาจารย์ป้ายยึดถือ จะมีลักษณะที่เด่นทั้งในแง่จริยธรรม และประโยชน์ของมหาชนเป็นเป้าหมายเสมอ ดังเช่น คำกล่าวที่ว่า “...ความดีนี้ได้แก่ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว “ธรรมะเป็นสิ่งที่ค่าจุนโลก” ไม่ใช่ “ธรรมะเป็นสิ่งที่ค่าจุนปัจเจกชน” แม้ว่าจะมีผลอยู่บ้างในด้านที่ “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้รักษาผู้ประพฤติธรรม” การทำประโยชน์แก่คนหมู่มากย่อมจัดเป็นความดีแน่...” (2525 : 21) ความดีนั้นเป็นอุดมคติ เป็นหลักการทั้งหลายที่เราอาจจะมียึดอยู่ในใจ และยึดมั่นอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติแนะแนวทางของความประพฤติของเรา (เหิงอ้าง : 19) ในระดับสังคม ก็อาศัยธรรมะ ดังคติแห่ง “ประชาธรรม” ที่ว่าธรรมเป็นอำนาจไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม หลักธรรมป้องกันความไม่สมบูรณและข้อบกพร่องเพื่อป้องกันเสียข้างมากที่โน้มเอียงไปในเชิงพาลโดยมุ่งเพื่อประโยชน์แก่มหาชนเป็นหลัก⁴

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดทางจริยศาสตร์ของอาจารย์ป้ายมีแกนหลักคือสันติประชาธรรมเป็นแนวความคิดที่เด่น ซึ่งขาดหายไปนสังคม ดังนั้นคำกล่าวที่ว่า “คิดถึงอาจารย์ป้าย คนดีที่เหลืออยู่” เป็นคำที่ถูกต้องอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ต้องเทิดทูนโดยการประพฤติตามเยี่ยงอย่างมากกว่าการศึกษาพร้าบนเฉย ๆ

ข้อที่ผู้เขียนขอท้วงติงแก่นุชนรุ่นหลัง ที่คิดจะสืบทอดเจตนารมย์ ของอาจารย์ป้ายอาจจะกล่าวว่า

จุดนี้เป็นข้อสังเกตที่ผู้เขียนมีต่อแนวความคิดทางจริยศาสตร์ในฐานะของอนุชนคนหนึ่งที่ต้องการให้สังคมไทยอยู่ในสภาพที่ดีกว่าปัจจุบัน เพราะผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาให้รู้เท่านั้น แต่ต้องมองเห็นข้อจำกัด และพัฒนาความคิดนั้นต่อไป ให้มีผลในทางปฏิบัติที่เป็นจริง การศึกษาเพียงแต่รู้หรือการท่องบ่นรังแต่จะทำให้แนวความคิดนั้น กลายเป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ เครื่องขรมหว่าไรผลในการปฏิบัติ เช่นนั้นแล้วจะมีคุณประโยชน์อันใดเล่า

ข้อสังเกตประการแรก คือ หากเป็นการประเมินผลโดยอาศัยประวัติศาสตร์ historical judgement อาจจะกล่าวได้ว่าแนวความคิดของอาจารย์ป๋วยไม่ประสบความสำเร็จในการทำให้ประชาชนทั่วไปยอมรับ ทำให้ขาดพลังสนับสนุนผลักดันให้บรรลุเป้าหมาย ไม่เพียงแต่ประกาศจะไร้การเหลียวแลเท่านั้น ทว่าประกาศเองถึงกับต้องหลบหลั้หนีภัยไปอยู่ต่างแดน นั้นหมายความว่าสันติประชาธรรมยังอยู่ในแวดวงคนจำนวนน้อย มิได้วางรากฐานอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ปกครองยึดถือว่าธรรมมิได้เป็นอำนาจ แต่อำนาจถูกนำมาใช้เป็นธรรม อนุชนรุ่นหลังควรศึกษาให้รู้ถึงข้อจำกัดในประเด็นนี้ ก็เท่ากับการแก้ปัญหาไปกว่าครึ่งแล้ว

ข้อสังเกตประการที่สอง เป็นผลสืบเนื่องมาจากประการแรก คือ การผลักดันแนวความคิดหนึ่ง ให้มีผลในทางปฏิบัติเป็นฝ่ายกระทำในการเปลี่ยนแปลงสังคมสำคัญที่ต้องตระหนักยิ่งกว่าสิ่งที่ดีคืออะไร ก็คือ เราจะทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างไร แน่นนอน เรื่องเป้าหมายวิธีการต้องเข้ามาเกี่ยวข้องแน่ ดังเช่นที่ เมธีชวายนรณ์ผู้หนึ่ง กล่าวว่า การวิเคราะห์สร้างสังคมแบบวิทยาศาสตร์ (ในความหมายเฉพาะ) คือการวิเคราะห์ดูพลังผลักดัน (driving forces) ของประวัติศาสตร์ ดูทิศทางการคลี่คลายของประวัติศาสตร์ว่าจะไปในทิศทางใดการสร้างสิ่งที่ดีในประวัติศาสตร์มิใช่การสร้างแบบแผนที่ดีที่สุด รณรงค์ให้คนเห็นด้วยกับแบบแผนนั้นแล้ว ประวัติศาสตร์จะเป็นไปตามนั้น ความเป็นจริงกลับเป็นว่ามนุษย์สร้างประวัติศาสตร์จากการคลี่คลายมาของอดีต การสร้างสิ่งใหม่นั้นมักเริ่มต้นอย่างมีข้อจำกัด แต่จะมีผลลัพธ์ที่คลี่คลายเป็นกระบวนการ ดังเช่นคำกล่าวว่า “กรุงโรมมิได้สร้างสำเร็จภายในวันเดียว” แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า เราเข้าใจประวัติศาสตร์ของสังคมเราแค่ไหน

โดยสรุปก็คือ ผู้เขียนเห็นด้วย และประทับใจกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ของอาจารย์ป๋วย แต่ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งที่ขาดและเป็นข้อจำกัดของแนวความคิดของอาจารย์ป๋วย การขาดการวิเคราะห์สังคมอย่างเป็นระบบมากพอที่จะกำหนดว่า แนวความคิดทางจริยศาสตร์อยู่ในปริมนทลส่วนใด ของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมทั้งหมด สิ่งนี้ทำให้แนวความคิดของอาจารย์ป๋วยขาดพลังในการต่อสู้กับธรรมที่หวังเห็นยาวการวิวัฒน์ของสังคม ผากความหวังกับประชาธิปไตยที่ยังนานวันยิ่งเห็นข้อจำกัดว่า มิใช่ทางออกของการเปลี่ยนแปลงสังคม

อนุชนรุ่นหลังต้องมองให้เห็นข้อจำกัดเหล่านี้ และก้าวข้ามข้อจำกัดนี้ไป ผลักดันให้แนวความคิด
ของอาจารย์ป๊วย เป็นจริยศาสตร์ที่มีผลในการปฏิบัติ เพื่อสังคมไทยอย่างแท้จริง

-พรชัย คุ่มทวีพร

เชิงอรรถ

¹ปัญหานี้เป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตของ “อภิจริยศาสตร์” (Metaethics) G.E. Moore มีชื่อโด่งดังจากการยกปัญหานี้ ตัวอย่างเช่น ถ้าเรานิยามให้ ความดีคือการทำเพื่อประโยชน์ของมหาชน และเราตั้งคำถามว่าการทำเพื่อประโยชน์ของมหาชนดีหรือไม่ แล้วมีความหมาย (มีความหมาย คือ สามารถตอบได้ว่าดีหรือไม่ดี) นั้น แสดงว่า การนิยามความดีนี้ยังไม่เพียงพอ หรือขาดเนื้อหาสาระไปบางส่วน ต่างกับตัวอย่างที่ว่า คนโสดคือคนที่ยังไม่แต่งงาน การถามว่าคนที่ยังไม่แต่งงานเป็นคนโสดไหม คำถามนี้ไร้ความหมาย หรือกล่าวว่ามันน่าถามต่อ แสดงว่า คนโสด และคนที่ยังไม่แต่งงานครอบคลุมกันความกันพอดี ต่างกับความดีไม่เท่ากับการทำเพื่อประโยชน์มหาชน การไม่เห็นปัญหานี้ ถือว่าเป็นข้อผิดพลาด (Fallacy) เกี่ยวกับประเด็นนี้ดูรายละเอียดจาก G.E. Moore. (*Principia Ethica*, (Cambridge, England : Cambridge University Press, 1903) p. 10,12,13,14 และ 16

²แนวความคิดด้านจริยศาสตร์ของคานท์แสดงออกในงาน 2 ชิ้นคือ **Critique of Practical Reason** และ **The Foundations of the metaphysics of morals** ซึ่งอาจจะสรุปเป็นแนวความคิดโดยย่อได้ดังนี้

คานท์ถือว่า “ไม่มีอะไรในโลกนี้หรือแม้กระทั่งภายนอกโลกนี้ที่เราจะคิดได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข นอกจากเจตนาดี” และในขณะที่ทุกสิ่งในธรรมชาติได้เคลื่อนไหวไปตามกฎของธรรมชาติ เฉพาะชีวิตที่มีเหตุผลเท่านั้น เช่น มนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษคือ เจตนาที่จะกำหนดให้การกระทำเป็นไปตามมโนทัศน์ของกฎหรือตามหลักการ ซึ่งหากเป็นไปในลักษณะการเช่นนี้แล้วเอกภาพของการกระทำซึ่งถูกกำหนดโดยเจตนาอันมีลักษณะอัตวิสัยแห่งความบังเอิญและกฎ (ทางศีลธรรม) ที่ปลดพันจากความโน้มเอียงต่าง ๆ อันทำให้กฎนี้มีลักษณะกาวัดโดยจำเป็นได้บังเกิดขึ้น ผลที่ติดตามมาคือ การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เรียกว่าดี เจตนานี้เป็นคำสั่ง (imperative) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของกฎกาวัดของศีลธรรมทั่วไปกับความไม่สมบูรณ์ของอัตวิสัยแห่งเจตนาของชีวิตที่มีเหตุผล เช่น เจตนาของมนุษย์ ที่คานท์กล่าวว่า เจตนาของมนุษย์มีลักษณะอัตวิสัยและไม่สมบูรณ์นั้น เนื่องจากมีกิเลสตัณหามากมายที่ทำให้มนุษย์ลุ่มหลงได้ และในขณะที่เขาได้กลายเป็นทาสที่ไร้สติสัมปชัญญะต่อความโน้มเอียงตามธรรมชาติ (ที่คิดตัวมนุษย์มา) ครอบงำที่มนุษย์ยังมีศีลธรรม เขาก็เป็นชีวิตที่มีสติสัมปชัญญะ และด้วยเหตุฉะนี้ เขาจึงมีเสรีภาพ ที่เขามีเสรีภาพนั้น George Novack อธิบายว่า เพราะเจตนาของเขามีเสรี เพราะในขณะที่นั้นปราศจากพันธนาการของความจำเป็นตามธรรมชาติ และได้บรรลุถึงซึ่งแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ (Noumenal Self) ด้วยเหตุฉะนี้ สำนักแห่งหน้าที่ได้ทำให้เขายอมขึ้นต่อความจำเป็นของเหตุผล (อาจใช้สติสัมปชัญญะ) (Novack, 1973:82)

คานท์ถือว่าตามหลักทางศีลธรรม การกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมก็คือ การกระทำที่กระทำตามหน้าที่ แต่การกระทำตามหน้าที่นี้มีใช่เป็นลักษณะการที่ถูกกำหนดให้ทำหากแต่เกิดจากเจตนาที่ผู้กระทำเลือก โดยใช้เหตุผลที่ปราศจากความโน้มเอียงที่จะกระทำเช่นนั้น และแน่นอนว่าเขามีสิทธิ์ที่จะเลือกไม่กระทำก็ได้ (Abelson , 1967:96) ดังนั้น “หน้าที่” เป็นความจำเป็นของการกระทำอันเนื่องมาจากการเคารพ และ “การเคารพ” หมายความว่า เป็นการตระหนักถึง เจตนาที่ต้องปฏิบัติตามกฎโดยปราศจากการแทรกแซงของอิทธิพลอื่น ๆ ต่อจิตใจในขณะนั้น

ดังนั้นจะเห็นว่า ค่านิยมที่ตัดสินการกระทำใดดีหรือไม่ ไม่ได้สนใจที่ผลลัพธ์จะออกมาเช่นไร แต่ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่าทำตามโน้ตศน์ของกฎศีลธรรมหรือไม่ การกระทำที่มีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic) กฎศีลธรรมของค่านิยมมีเนื้อหา ไม่มีเงื่อนไขแต่มีลักษณะทั่วไปของกฎ (Universality of Law) นั่นก็คือ การสั่งว่าจงกระทำเฉพาะการกระทำที่ขอบเขตของมันสามารถทำให้กลายเป็นกฎทั่วไปได้

ข้อโต้แย้งต่อค่านิยมที่หนักหน่วงและรุนแรง ดูเหมือนจะเป็นของ Bertrand Russell ที่ว่า ด้วยกฎศีลธรรมของค่านิยม เราสามารถประเมินการกระทำเช่น ปล้นชิงฆาตกรรมว่ามีผิดได้ แต่หาว่ามีการกระทำบางอย่างที่ ค่านิยมต้องคิดว่าผิดอย่างแน่นอน แต่ไม่สามารถแสดงว่ามีผิดได้ตามหลักการอันนี้ ตัวอย่างเช่น การฆ่าตัวตายมันค่อนข้างจะเป็นไปได้ที่จะมีคนที่เศร้าโศกมาก ๆ ปรารถนาที่จะให้ทุกคนฆ่าตัวตาย ดังนั้นรัสเซลล์จึงสรุปว่า อันที่จริงแล้วข้อเสนอ (เรื่องกฎทั่วไป) ของค่านิยม ได้ให้เกณฑ์ทางศีลธรรมที่จำเป็น แต่หาว่ายังไม่เพียงพอ หากต้องการเกณฑ์ที่มีความพอเพียงแล้วละก็ เราควรจะต้องตั้งทฤษฎีอันเป็นรูปแบบนามธรรมของค่านิยม และพิจารณาถึงผลที่ติดตามมาบางส่วนของการกระทำ (Russel; 1946-684)

จุดที่น่าสนใจ คือ การเสี่ยงจุดอ่อนอันนี้ในแนวความคิดของอาจารย์บ๊วย โดยอาศัยพุทธศาสนา และบางส่วนของแนวความคิดแบบประโยชน์นิยม มาประกอบ ซึ่งจะกล่าวถึงในบทความต่อไป

³แนวความคิดนี้ได้ถูกตีความครั้งแรกจากจริยธรรมของคริสเตียน ที่มีรากฐานบนมิตินาฏภาพอันศักดิ์สิทธิ์และกฎธรรมชาติโดย William Paley ในงานชื่อ *Principle of Moral and Political Philosophy* Paley ถือว่าพื้นฐานของความดีคือความพึงพอใจหรืออรรถประโยชน์ (Utility) เขาถือว่า หน้าที่ทางศีลธรรมและผลประโยชน์ส่วนบุคคลได้เกิดขึ้นพร้อมกัน ทั้งนี้เพราะพระเจ้าที่ทรงมิตินาฏภาพได้ทรงบัญญัติโดยผ่านพระคัมภีร์และด้วยการกระตุ้นของมโนธรรมเพื่อแสวงหาความดีของส่วนรวมเช่นเดียวกับความสุขของเรา ดังนั้นพันธะทางศีลธรรมจึงถูกคำนวณทั้งโดยความพึงพอใจตามธรรมชาติในความผาสุกของบุคคลอื่น ๆ และโดยความหาคัดลวการลงโทษอันศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำให้คนที่มิเหตุผลแต่เห็นแก่ตัวได้มีเหตุผลที่ถูกต้อง สละความพึงพอใจของเขาเพื่อความดีของส่วนรวม (Abelson, 1967:96) แต่แนวความคิดของ Paley ไม่ได้ได้รับความนิยมนัก ผู้เขียนขอทักไว้เพียงเท่านี้

กระแสดังกล่าวของแนวความคิดแบบประโยชน์นิยม ได้ถือกำเนิดจาก 2 นักคิดคือ Jeremy Bentham (1748-1832) และ James Mill ได้วิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางสังคมด้วยแนวคิดของประโยชน์นิยม : "ความสุขปริมาณมากที่สุด เพื่อคนจำนวนมากที่สุด" ซึ่งได้ก่อให้เกิดการปฏิรูปทางด้านกฎหมายในเวลาต่อมา

ในงานอันทรงอิทธิพลของ Bentham ที่ชื่อ *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* เขาได้วางรูปแบบของทฤษฎีทางจริยศาสตร์และธรรมศาสตร์ เขาได้พยายามใช้แนวความคิดวิทยาศาสตร์แบบพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ (verifiable) มาประยุกต์กับทฤษฎีของเขา ดังนั้น มาตรฐานการประเมินคุณค่าจึงมีลักษณะเป็นแบบเชิงปริมาณ

สมมติฐานของประโยชน์นิยมได้อาศัยลักษณะทั่วไปทางจิตวิทยาที่ว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ได้รับการกระตุ้นโดยความปรารถนาซึ่งความพึงพอใจและการเกลียดชังความเจ็บปวดนั่นก็คือมนุษย์ถูกกำหนดโดย 2 องค์อธิปัตย์ : "ความเจ็บปวดและความสุข" (Abelson, 1967:97)

ดังนั้นความดีก็คือความปรารถนาซึ่งความสุขนั่นเอง ในทัศนะของ Mill ความสุขไม่มีความต่างกันทางคุณภาพ ทำให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าเป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ลงไปอยู่ในระดับของสัตว์ แต่ต่อมามีลัทธิได้พัฒนาความคิดต่อไปว่า ความสุขมีความแตกต่างกันทางคุณภาพ

แนวความคิดนี้ได้รับการพัฒนาให้ละเอียดซับซ้อนที่สุดในยุคของมิลล์ มิลล์ได้เสนอกฎความสุข (Greatest Happiness Principle) ว่า ภาระจะถูกต้องเมื่อการกระทำนั้นมีแนวโน้มที่ส่งเสริมให้เกิดความสุข และผิดเมื่อมีแนวโน้มไปส่งเสริมสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความสุข (Mill:1982-257) ซึ่ง Milton Fisk ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

...มนุษย์ทุกคนถูกมองว่ามีความปรารถนาที่แน่นอนจำนวนหนึ่งมีการกระทำเพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ความปรารถนาในการกระทำมีค่า "อรรถประโยชน์" ที่ก่อให้เกิด "ความสุข" ในปริมาณที่แน่นอน การกระทำเดียวกันมีค่าอรรถประโยชน์แตกต่างกันในต่างบุคคล เพราะบุคคลที่แตกต่างกันมีความปรารถนาที่ต่างกัน...

เพราะฉะนั้น ปริมาณรวมของความสุขที่เกิดจากบุคคลที่ต่างกันจำนวนหนึ่ง โดยการกระทำที่แน่นอนอันหนึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงกันได้ (Fisk, 1980:58) (และยิ่งกว่านั้น) ความสุขของ (การตอบสนอง) ความปรารถนาที่แตกต่างกันและในบุคคลที่แตกต่างกัน จะต้องเป็นสิ่งที่สามารถนำมาเทียบกันได้ (Fisk, 1980:59)

จะเห็นว่ามิลล์วัดคุณค่าของการกระทำที่ดีโดยดูจากผลที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ดูจากเจตนาตั้งตัวอย่างที่ดีที่สุดของเขา คือ การที่คน ๆ หนึ่งทรยศต่อเพื่อนที่ไว้วางใจเขา ถือว่าเป็นความผิดแม้ว่าเขาเข้าไปนั้นจะเป็นการทำเพื่อเพื่อนคนที่สามด้วยพันธะที่เหนือกว่า (Mill, 1982:270) อย่างนี้ชี้ว่า เจตนาเป็นมาตรฐานวัดที่ไม่เพียงพอ นั่นก็คือ การสรุปว่าผลสุดท้ายแห่งการกระทำโดยจำเป็นได้กลายมาเป็นมาตรฐานแห่งศีลธรรม (Mill, 1982:263)

มิลล์เสนอว่า มีความแตกต่างทางคุณภาพของความสุข (ซึ่งก็เท่ากับเป็นการวิจารณ์เบนแธม) เขาเสนอว่ามันเป็นสิ่งประเสริฐกว่าที่จะเป็นมนุษย์ที่ไม่พึงพอใจมากกว่าการเป็นสุรุษที่พึงพอใจเป็น โสเครตีสที่ไม่พึงพอใจดีกว่าการเป็นคนโง่งที่มีความพึงพอใจ (Mill, 1982:260)

ผู้เขียนจะขอขมวดแนวความคิดนี้เสียก่อนที่จะยืดยาวไปกว่านี้ จุดสำคัญที่สุดของแนวคิดนี้คือการเสนอว่าเป้าหมายของชีวิตทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นอะไรก็แล้วแต่ หากเราทำการวิเคราะห์แล้วจะพบว่า เป็นวิถีทางที่นำเราไปสู่ความสุข หรือหากปราศจากมันแล้วทำให้เกิดทุกข์ (292) ซึ่งบางครั้งเราคิดว่า เป้าหมายนั้นสิ้นสุดในตัวเอง แต่ที่จริงแล้วมิใช่เช่นนั้น มิลล์อธิบายว่า โดยจุดกำเนิดของมันแล้วมันเป็นเพียงวิถีทางไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงก็คือ ความสุขนั่นเอง (289-290) และในหน้า 289 มิลล์อธิบายว่า ที่เราคิดว่ามโนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเองนั้นเป็นข้อเท็จจริงทางจิตวิทยา

ข้อวิจารณ์แนวความคิดของมิลล์มีมากมายและที่แหลมคมที่สุดดูเหมือนจะเป็นของ Fisk ที่แจกแจงรายละเอียดและสรุปว่า มันเป็นเพียงแนวคิดที่เป็นแบบสัมผัส (Fisk, 1980:59) ไม่สามารถใช้เป็นวิถีชีวิตแบบทั่วไปได้ (61) นั่นก็คือ ตัวของความคิดของส่วนรวมได้กลับกลายเป็นว่า ที่แท้จริงแล้วมันไม่ใช่เป็นของส่วนรวมจริง (62) แต่ก็มีข้อประเด็นที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์แนวความคิดทางจริยศาสตร์ของอาจารย์ปวยแต่อย่างใด

ข้อวิจารณ์ที่ตรงประเด็นที่สุดเห็นจะได้แก่ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อตัวอย่างของมิลล์เรื่องการช่วยคนคนน้ำเป็นสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรมไม่ว่าจะโดยสำนึกในหน้าที่หรือปรารถนาค่าตอบแทนจากการช่วยเหลือ (Mill, 1982:270) ซึ่งจริง ๆ แล้วข้อสรุปนี้ขัดกับความรู้สึกทั่วไปอย่างมากทีเดียว หากกล่าวกันตามทัศนะของค่านีการกระทำตามหน้าที่โดยสำนึก ย่อมมีค่าทางศีลธรรม และการกระทำโดยหวังผลตอบแทนเป็นการกระทำที่เป็นผลจากแรงกระตุ้นของความโลภไม่มีค่าทางศีลธรรมเลย

จากจุดนี้เราจะพบปัญหาว่า ตัวอย่างเรื่องการทรยศเพื่อนของมิลล์ได้หักล้างทฤษฎีจริยศาสตร์ของค่านี แต่เรื่องช่วยคนคนน้ำทฤษฎีของค่านีกลับอธิบายได้ดีกว่านี้เสียให้เห็นถึง การขาดความเพียงพอในตัวทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง (หากใช้ทฤษฎีนั้น ๆ ตามลำพังและคงต้นคงวาในการใช้) ถ้าเป็นเช่นนี้จริงแล้ว ก็แสดงว่า ความคิดทางจริยศาสตร์

ที่สมบูรณ์ต้องเป็นการปะทะประสาน (Articulation) ของหลายแนวความคิดโดยจำเป็น แต่ก็ต้องระมัดระวังความขัดแย้งอันเกิดจากการใช้เหตุผลในความคิดนั้น

⁴นี่คือจุดมุ่งหมายประการสำคัญของผู้เขียน คือการแสดงว่าแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของอาจารย์ป่วย มีการเชื่อมประสานของ 2 แนวความคิดหลักมิใช่เป็นแบบเสรีนิยมล้วน ๆ ตามที่อาจารย์ทางปรัชญาบางท่านกล่าว และยังกล่าวต่อไปอีกว่า ทั้งสองแนวคิดนี้เข้าประสานกันไม่ได้ อันที่จริง คำว่า “เสรีนิยมล้วน ๆ” ผู้เขียนเองไม่เข้าใจว่าคืออะไร และในประการถัดมา การประสาน 2 แนวความคิดนี้ Henry Sidgwick (1838-1900) ก็ได้เคยทำมาแล้วคือ ในงานชื่อ The Methods of Ethics (1875) ได้ประสานแนวความคิดของมิลล์ เข้ากับของบัทเลอร์ และคานท์ (ดูรายละเอียดโดยย่อจาก Abelson, 1967:99-100)

บรรณานุกรม

- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **เสียชีวิตอย่าเสียสิ้น**, (กรุงเทพฯ, 2517 เล่มที่ 1)
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **สันติประชาธรรม**, (กรุงเทพฯ, 2517 เล่มที่ 2)
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **แนวทางสันติวิธี**, ทางเลือกของคนไทยหลัง 6 ตุลา, (กรุงเทพฯ, 2521)
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **อันเนื่องมาแต่ 6 ตุลาคม 2519**, (กรุงเทพฯ, 2523)
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **คำให้การของดร.ป๋วย**, (กรุงเทพฯ, 2524)
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **“อุดมคติ” ใน อุดมคติ: รวมปาฐกถามูลนิธิ โกมล คีมทอง**, (กรุงเทพฯ, ครั้งที่ 3, 2525)
- Abelson, Roziel, “Ethics, History of,” *Encyclopedia of Philosophy*, Vol.3, Edwards, Paul (ed.), (New York: The Macmillan Company & The Free Press, 1967)
- Beauchamp, Tom L; **Philosophical Ethics: An Introduction to Moral Philosophy**, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1982)
- Fish, Milton, **Ethics and Society : A Marxist Interpretation of Value**, (Great Britain, 1980)
- Kant, Immanuel, **Foundations of the Metaphysics of Morals**, Beck, Lewis W. (trans.), (Indianapolis: Bobbs-Merrill Company, Inc., 1959)
- Mill, John Stuart, **Utilitarianism (1861) in Utilitarianism, On Liberty, Essay on Bentham**, Warnock, Mary (ed. and intro), (Great Britain: William Collins Sons and Co. Ltd.,)
- Moore, G.E., **Principia Ethica**, (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1903)
- Novack, George, **Humanism and Socialism**, (New York, 1973)
- Russell, Bertrand, **History of Western Philosophy (1946)**, (London: Unwin Paperbacks, 1981)

(ขณะบอกเล่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคมในต่างประเทศ)

“ผู้ที่อ่อนแอกว่าย่อมพึงมีสิทธิเรียกร้อง ไม่ไปคอยรับทานจากผู้ที่แข็งแกร่งกว่า และผู้ที่แข็งแกร่งกว่า ฉลาดกว่า จะต้องรู้จักยับยั้ง ไม่กอบโกยด้วยความโลภ เปิดโอกาสให้มีความยุติธรรมทางสังคม” (พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชาติ)

ไม้ จันทน์

คำพูดและข้อเขียน

คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง

จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน

“บ้านเมืองที่ผมอาศัยอยู่
จะต้องมีขีมีแป ไม่มีการข่มขู่
กดขี่ หรือประทุษร้ายกัน”

เมื่อผมอยู่ในครรภ์ของแม่ ผมต้องการให้แม่ได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณภาพประโยชน์ และได้รับความเอาใจใส่ และบริการอันดีในเรื่องสวัสดิภาพของแม่และเด็ก

ผมไม่ต้องการมีพี่น้องมากอย่างที่พ่อแม่ผมมีอยู่ และแม่จะต้องไม่มีลูกถีนัก

พ่อกับแม่จะแต่งงานกันถูกกฎหมาย หรือธรรมเนียมประเพณีหรือไม่ ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่พ่อกับแม่ต้องอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ทำความอบอุ่นให้ผมและพี่น้อง

ในระหว่าง 2-3 ขวบแรกของผม ซึ่งร่างกายและสมองผมกำลังเติบโตในระยะเวลาที่สำคัญ ผมต้องการให้แม่ผมกับตัวผมได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณภาพประโยชน์

ผมต้องการไปโรงเรียน พี่สาวหรือน้องสาวผมก็ต้องการไปโรงเรียนจะได้มีความรู้หากินได้ และ จะได้รู้คุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ไม่ว่าพ่อแม่ผมจะรวยหรือจนจะอยู่ในเมืองหรือชนบทแร้นแค้น

เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ผมต้องการงานอาชีพที่มีความหมาย ทำให้ได้รับความพอใจ ว่าคนได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคม

บ้านเมืองที่ผมอาศัยอยู่ จะต้องไม่มีขีมีแป ไม่มีการข่มขู่ กดขี่ หรือประทุษร้ายกัน

ประเทศของผมควรมีความสัมพันธ์อันชอบธรรมและเป็นประโยชน์กับโลกภายนอก ผมจะได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความคิดและวิชาของมนุษย์ทั้งโลก และประเทศของผมจะได้มีโอกาสรับเงินทุนจากต่างประเทศมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

ผมต้องการให้ชาติของผม ได้ขายผลิตผลแก่ต่างประเทศด้วยราคาอันเป็นธรรม
 ในฐานะที่ผมเป็นชาวนาชาวไร่ ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทาง
 ได้กู้ยืมเงินมาขยายงาน มีโอกาสรู้วิธีทำกับแบบใหม่ ๆ มีตลาดดีและขายสินค้าได้ราคายุติธรรม
 ในฐานะที่ผมเป็นกรรมกร ผมก็ควรจะมีหุ้นส่วนมีส่วนในโรงงาน บริษัท ห้างร้านที่ผมทำอยู่
 ในฐานะที่ผมเป็นมนุษย์ ผมก็ต้องการอ่านหนังสือพิมพ์ และหนังสืออื่น ๆ ที่ไม่แพงนัก จะฟัง
 วิทยุ ดูโทรทัศน์ก็ได้ โดยไม่ต้องทนรบกวนจากการโฆษณามากนัก

ผมต้องการสุขภาพอนามัยอันดี และรัฐบาลจะต้องให้บริการป้องกันโรคแก่ผมอย่างพริ้วกับบริการ
 การแพทย์ รักษาพยาบาลอย่างถูกต้องดี เจ็บป่วยเมื่อใดหาหมอหาพยาบาลได้สะดวก

ผมจำเป็นต้องมีเวลาว่าง สำหรับเพลิดเพลินกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถ
 มีบทบาทและชมศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี วัฒนธรรมต่างๆ เทียวงานวัด งานลอยกระทง
 งานนักชดถุกษ์ งานกุศล อะไรได้พอสมควร

ผมต้องการอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ น้ำบริสุทธิ์สำหรับดื่ม

เรื่องอะไรที่ผมทำเองไม่ได้หรือได้แต่ไม่ดี ผมก็จะขอร่วมมือกับเพื่อนฝูงในรูปสหกรณ์ หรือ
 สโมสร หรือสหภาพ จะได้ช่วยซึ่งกันและกัน

เรื่องที่ผมเรียกร้องข้างต้นนี้ ผมไม่เรียกร้องเปล่าผมยินดีเสียภาษีอากรให้ส่วนรวม ตามอัตรา
 ผมต้องการโอกาสที่มีส่วนในสังคมรอบตัวผมต้องการมีส่วนร่วมในการวินิจฉัย โศกชะตาทางการเมือง
 เศรษฐกิจและสังคมของชาติ

เมียผมก็ต้องการโอกาสต่าง ๆ เช่นเดียวกับผมและเราสองคนควรจะได้รับความรู้และวิธีการวางแผน
 แผนครอบครัว

เมื่อแก่ ผมและเมียก็ควรให้ประโยชน์ตอบแทนจากการประกันสังคม ซึ่งผมได้จ่ายบำรุงตลอดมา
 เมื่อจะตาย ก็ขออย่าให้ตายอย่างโง่ ๆ อย่างบ้า ๆ คือ ตายในสงครามที่คนอื่นก่อให้เกิดขึ้น
 ตายในสงครามกลางเมือง ตายเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ ตายเพราะน้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือตาย
 เพราะการเมืองเป็นพิษ

เมื่อตายแล้ว ยังมีทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่เก็บไว้ให้เมียผมพอใจในชีวิตของเธอ ถ้าลูกยังเล็กอยู่ก็เก็บไว้
 เลี้ยงให้โต แต่ลูกที่โตแล้วไม่ให้ นอกนั้นรัฐบาลควรเก็บไปหมด จะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการบำรุงชีวิต
 ของคนอื่น ๆ บ้าง

ตายแล้ว ผมผมเกิด อย่างฝัง คนอื่นจะได้มีที่ดินอาศัยและทำกิน และอย่าทำพิธีรดองในงานศพให้
 ่วนวายไป

นี่แหละคือ ความหมายแห่งชีวิต นี่แหละคือ การพัฒนาที่จะควรให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของ

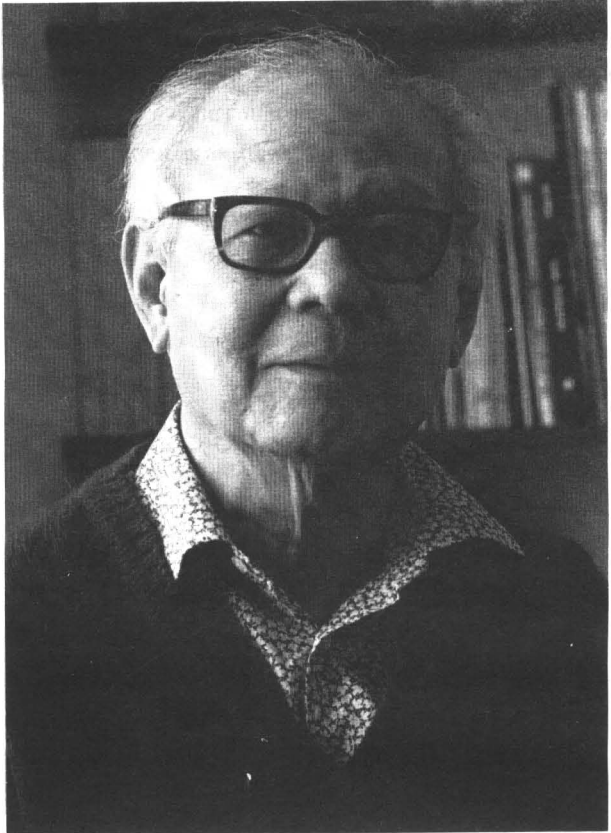
ทุกคน

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่อุทิศส่้าอ่านมาจนจบ ขอความสุขสวัสดิ์และสันติสุขจงเป็น
ของท่านทั้งหลาย และพระท่านกล่าวไว้ดังนี้ เกี่ยวกับความสุขสวัสดิ์

“เราตถาคตไม่เห็นความสุขสวัสดิ์อื่นใดของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากปัญญา เครื่องตรัสรู้ ความ
เพียร ความสำเร็จจันทรีย์ และความเสียดละ”

Abc รังนก

(ถ่ายที่บ้านในลอนดอน)

**“เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพ ชนิดที่
ไม่ต้องฟังหวาดหวั่นจะเป็นความคิดนอกกลุ่มนอกรทาง นั้นแหละจึงจะเป็น
การสนับสนุนอุดมคติให้ดีกว่าเน็คได้” (อุดมคติ, 2517)**

ความรู้เรื่องเมืองไทย

“นี่หรือนายกรัฐมนตรี นัก
กฎหมาย อดีตผู้พิพากษา อาจารย์
สอนกฎหมายและในคณะรัฐ-
มนตรีก็มีนักกฎหมายอยู่หลาย
คน แต่ไม่ต้องการใช้กฎหมาย
ตามหลักธรรม”

1

ผมมีความยินดีที่ทราบว่า เพื่อนทางญี่ปุ่นจะจัดพิมพ์เอกสารเรื่องเมืองไทยขึ้นเผยแพร่ในหมู่
ชาวญี่ปุ่น สมัยนี้ความจริงเป็นของหายาก เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของเมืองไทยที่มาจาก
เมืองไทย เพราะรัฐบาลปัจจุบันนอกจากจะทำลายเสรีภาพและสิทธิของประชาชนไทย โดยแถลงเป็น
นโยบายว่าจะขังคนไทยทั้งเมืองมิให้ใช้เสรีภาพถึง 12 ปีแล้ว ยังสกัดกั้นมิให้ความจริงออกมาจากเมืองไทย
ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การปิดหนังสือพิมพ์ การบิดเบือนข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์ การขับไล่นักข่าว
ต่างประเทศที่เขียนข่าวจริงจากเมืองไทยเป็นต้น

ฉะนั้นหากมีเอกสารที่ออกมาโดยผู้เขียนมืออิสระที่จะเขียน โดยไม่ต้องพะวงว่าโทษที่อาจจะได้รับใน
เอื้อมมือของรัฐบาลไทย โลกก็ย่อมเจริญขึ้น เพราะมีช่องทางที่จะเปรียบเทียบข้อเท็จและข้อจริง
ได้ แม้ว่าผู้ที่มีเสรีภาพในการเขียนนั้นจะใช้เสรีภาพบิดเบือนความจริงไป ผู้อ่านซึ่งมีวิจารณญาณย่อม
สามารถจับผิดได้โดยเปรียบเทียบกับเอกสารอื่นในประเทศไทย แล้วใช้เสรีภาพวินิจฉัยพิจารณาด้วยตนเอง
ว่าฝ่ายใดสมจริงฝ่ายใดไม่น่าจะเป็นไปได้

2

เหตุการณ์ในเดือนตุลาคม 2516 ที่ทำให้ประเทศไทยพ้นจากระบบเผด็จการที่เริ่มมาแต่
2497 เป็นอย่างไรนั้น ในหนังสือนี้คงจะปรากฏอย่างชัดเจนแล้ว ความรุ่งเรืองทางการเมือง เศรษฐกิจ

สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งน่าจะเกิดตามเสรีภาพในสังคมไทย ย่อมต้องใช้เวลาานพอสมควร แต่เนื่องด้วยระยะเวลาที่เรามีเสรีภาพจริง ๆ นั้นต้องหยุดชะงักลงใน ตุลาคม 2519 ความรุ่งเรืองที่กำลังจะปรากฏออกมา จึงต้องดับไปโดยฉับพลัน

ก่อนปี 2516 กอปรหลังกลับไป 25 ปี ประเทศไทยมีการปกครองด้วยลัทธิเผด็จการตลอดเวลา ใครจะเป็นนายกรัฐมนตรีมักจะต้องมีศเป็นจอมพล รัฐบาลไทยหลอกลวงประชาชนเสมอว่า เราอยู่ในระบบเสรีประชาธิปไตยแต่ยังไม่พร้อมจริง ๆ จึงต้องร่างรัฐธรรมนูญกันใหม่หลายวาระหลายปี เมื่อมีการเลือกตั้ง ก็ใช้เล่ห์เหลี่ยมทำให้การเลือกตั้งสกปรกด้วยวิธีต่าง ๆ อย่างดีที่สุดก็ใช้เงินไปรษณีย์ซื้อเสียงการเลือกตั้ง ทำได้อย่างโจ่งแจ้ง เมื่อการเลือกตั้งเป็นไปโดยผู้มีอำนาจและผู้มีเงินใช้อำนาจและเงินทำลายการเลือกตั้งเสียแล้ว ก็พาลโทษราษฎรว่าไม่มีการศึกษา ไม่มีความรู้เรื่องการเมือง ฉะนั้นประเทศไทยไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย บางทีเมื่อมีการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมาแล้วโดยรัฐบาลทหารมีเสียงข้างมาก แต่เสียงข้างมากนั้นสืบเนื่องมาจากการใช้เงินซื้อ ในไม่ช้าเมื่อเงินจวดลง เสียงข้างมากก็จวดลง ฝ่ายทหารก็ทำการปฏิวัติตนเองเสียที ทำตั้งนั้นเป็นเวลา 25 ปีชั่วอายุคน (generation) ผลที่แท้จริงก็คืออำนาจตกอยู่ในมือของคนไม่กี่คน ซึ่งผลัดกันใช้อำนาจเด็ดขาดตามลำดับอาวุโส "อำนาจนั้นทำให้เสื่อมด้วยความทุจริต อำนาจเด็ดขาดก็ยิ่งทำให้เสื่อมอย่างเด็ดขาด" ("Power corrupts : absolute Power corrupts absolutely" Lord Acton) ฉะนั้นความทุจริตจึงเกิดขึ้นอย่างกลาดเกลื่อนในวงสังคมไทย จนเป็นเหตุหนึ่งในหลายเหตุให้ประชาชนเรือ่นแค้นต้องทำการประท้วงในท้องถนนของกรุงเทพฯ จนถึงขั้นที่ต้องเปลี่ยนระบบการปกครองมาเป็นเสรีในตุลาคม 2516

รัฐธรรมนูญ 2517 เป็นรัฐธรรมนูญที่มีข้อเสียหลายอย่าง แต่ผู้ร่างทั้งหลายพยายามที่จะให้เป็นรัฐธรรมนูญที่เสรี ยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย แต่ลำพังรัฐธรรมนูญเป็นตัวอักษร ฉีกทิ้งได้ทุกเมื่อไม่ปฏิบัติตามก็ได้ตามใจชอบ ไม่เป็นหลักประกันอะไรเลยที่จะป้องกันผู้ทำลายประชาธิปไตย ฝ่ายที่ต้องการทำลายประชาธิปไตย จึงสามารถวางแผนและดำเนินการตามแผนได้ในไม่ช้า เพราะวงการทหารก็ดี วงการปกครองด้านมหาดไทยก็ดี วงการศึกษาที่ดี มิได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใดจาก 2491-2516 ระบบประชาธิปไตยและระบบเสรีซึ่งอ่อนอยู่แล้ว ด้วยความชอกช้ำจากระบบเผด็จการ 25 ปีมา ก็ยังแสดงความอ่อนแออยู่ต่อไป ด้วยการมีพรรคการเมืองมากมายเกินความต้องการ และรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้ง ก็ต้องเป็นรัฐบาลผสมด้วย พรรคการเมืองหลายพรรค ดำเนินการอะไรไม่ได้สะดวก จึงเป็นช่องทางให้พรรคการเมืองฝ่ายทหาร ทหารและตำรวจประจำการ สนับสนุนโดยเจ้าของที่ดินและนายทุนบางพวกจัดการ โคนหลักการประชาธิปไตย โดยยึดอำนาจเผด็จการขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ถึงกระนั้นก็ดี แนวโน้มทางการเมืองใน 3 ปีตั้งแต่ ตุลาคม 2516 ก็ได้เป็นไปทางฟื้นฟูประชาธิปไตย มีอย่างน้อยในการเลือกตั้งครั้งที่ 2 เมษายน 2519 มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคใหญ่มากขึ้น

และพรรคการเมืองในสภาก็มีน้อยพรรคลง เมื่อเทียบกับการเลือกตั้งครั้งที่ 1 ในปี 2518 ประชาชนทั้งหลายมีความสำนึกทางการเมืองมากขึ้น การรวมตัวของกรรมกรและชาวนามีมากขึ้น คนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่ใช้สิทธิเสรีภาพก็สามารถใช้สิทธินั้น ๆ ในทำนองสร้างสรรค์มากขึ้น ความสำนึกว่าเมืองไทยมิใช่กรุงเทพฯ แห่งเดียวแต่ยังมีชนชาวไทยอยู่ในชนบทที่มีได้รับการดูแลจากรัฐบาลมากมาย เสียงเรียกร้องให้รัฐบาลเอาใจใส่ลดข้อด้อยดูแลทุกข์สุขของราษฎรในภาคต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น และสิทธิเสรีภาพที่ฝังอยู่ในเจตสำนึกของประชาชนนั้น ย่อมจะหมดสิ้นไปด้วยการใช้อำนาจรอนสิทธิ ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ถ้าหากระบบประชาธิปไตยมีชีวิตยืนยาวไปได้สัก 10 ปี เหตุการณ์ทางการเมืองที่เป็นจุดอ่อนของระบบนั้นจะได้แก้ไขให้ดีขึ้นด้วยเวลา ไม่ใช่เพราะราษฎรมีความรู้น้อยจึงมีประชาธิปไตยไม่ได้ เป็นเพราะไม่มีโอกาสนานพอที่ราษฎรจะได้ใช้สิทธิเสรีภาพของมนุษยชนต่างหาก

ในด้านเศรษฐกิจ ปัญหาของไทยไม่ได้อยู่ที่เศรษฐกิจส่วนรวมของชาติเสื่อมโทรมหรือมีวิกฤตการณ์แต่อย่างไร แต่เป็นเพราะความไม่สมดุลย์แห่งการพัฒนาเศรษฐกิจในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ นับตั้งแต่ปี 2498 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีกลไกและการบริหารทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน และการคลังมันคงดีพอสมควร เงินบาทมีเสถียรภาพดีเป็นเวลานาน ความเจริญโดยส่วนรวมก็เป็นไปโดยอัตราสูง แต่ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองใหญ่ ๆ กับชนบทนั้น ความเจริญไม่สม่ำเสมอกัน กรุงเทพฯ เติบโตขึ้นเร็วจนน่าเกลียด ส่วนชนบทอยู่กับที่หรือบางแห่งก็เสื่อมลง คนในกรุงร่ำรวยขึ้นมากแต่คนในชนบทกลับจนลง กำไรของอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การเงินการธนาคารสูงขึ้น แต่รายได้ของชาวนาชาวไร่กลับลดลงหรือเพิ่มในอัตราต่ำ อัตราค่าจ้างของกรรมกรทั้งในกรุงและชนบทต่ำมาก ในปี 2516 อัตราค่าจ้างขั้นต่ำในกรุงเทพฯ รัฐบาลกำหนดไว้เพียง 12 บาทต่อวัน ส่วนรายได้ของพ่อค้า นักอุตสาหกรรม นายธนาคาร หรือแม้ข้าราชการนั้น สูงจนเกิดความพุ่มพวยพุ่งพื้อขึ้นทั่วไป และยังข้าราชการที่อยู่ใกล้ผู้มีอำนาจก็ยังร่ำรวยขึ้นอย่างผิดปกติ ถูกกฎหมายบ้าง ผิดกฎหมายบ้าง ราคาข้าวเปลือกที่เป็นรายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ถูกกดตั้งแต่เลิกสงครามโลกตลอดมาให้อยู่ในระดับประมาณกึ่งหนึ่งของราคาในตลาดโลก บางครั้ง 1 ใน 3 และเมื่อเกิดอากาศวิปริต ฝนแล้ง หรือน้ำท่วมทำนาไม่ได้ผล ชาวนาทุกภาคก็ต้องเสียที่ดินทำกินของตนเพราะความอึดคึดเดือดร้อน

ที่เป็นเช่นนี้ในระบบเผด็จการนั้น แม้จะมีเหตุผลอย่างอื่นเช่นอัตราการเพิ่มประชากรสูงมากตามแต่เหตุผลสำคัญอยู่ที่ระบบเผด็จการนั่นเอง แทนที่จะมีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชนจริง ๆ สภาก็มีก็เป็นสถานแต่งตั้ง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งก็ต้องคล้อยตามผู้เผด็จการที่แต่งตั้งขึ้นมาและแวดล้อมผู้เผด็จการคือข้าราชการ นักการค้า และอุตสาหกรรมที่หวังพึ่งผู้เผด็จการเป็นเชิงถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ผู้เผด็จการจึงมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะเข้าออกบ้านเมืองให้เป็นสุขทุกหย่อมหญ้า มองแต่บริเวณใกล้ตัวและดำเนินการและนโยบายไปตามผลประโยชน์ของตน และเพื่อนฝูงที่ใกล้ชิด ส่วนการแถลงนโยบาย

เป็นทางการนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง จะแปลงให้กว้างขวางเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างใดก็ได้ แต่การกระทำกลายเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ตั้งแต่ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา ข้อเสียของการเศรษฐกิจไทยดังกล่าวได้มีการพยายามแก้ไขอยู่ตามลำดับ การพัฒนาชนบทได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังโดยรัฐบาล มหาวิทยาลัย กลุ่มนิสิตนักศึกษาและเอกชน ชวนาชาวมามีสิทธิ์ที่จะรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ที่แท้จริง หรือกลุ่มชานาเพื่อดูแลผลประโยชน์ของคนที่เคยถูกนายเหมืองหรือคหบดีอื่นกีดกันแกล้งให้ทำนาทำอะไรไม่สะดวก ก็สามารถเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของตน และรัฐบาลก็ต้องเหลียวแลดูแลผลประโยชน์ของคนส่วนมากที่เคยถูกนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือตำรวจทหารท้องถิ่นกีดกันแกล้งด้วยวิธีและข้อหาต่าง ๆ ก็สามารถร้องเรียนมีปากเสียงได้ ผู้แทนราษฎรในรัฐสภาที่ต้องฟังราษฎรในการเลือกตั้ง ก็ต้องเป็นปากเสียงให้ราษฎร ราคาข้าวเปลือกและสินค้าพืชไร่ต่าง ๆ จึงสูงขึ้น และรัฐบาลถึงกับประกันราคาสินค้าเกษตรหลายชนิดมิให้ตกต่ำ ส่วนกรรมกรในเมืองก็รวมตัวกันเป็นสหภาพสหพันธ์ เรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของตนในเรื่องค่าจ้างและภาวะการทำงานโดยทั่วไป ค่าจ้างขั้นต่ำในกรุงเทพฯ เขยิบขึ้นราคา 12 บาทต่อวันเป็น 16 บาท 20 บาท และ 25 บาทตามลำดับ* แต่ก็ยังไม่พอเพียงสำหรับการครองชีพโดยมีอัตถ์การกระทำต่าง ๆ บางครั้งต้องใช้วิธีสตรีคหยุดงานจึงได้ผล การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมกระตือรือร้นมาโดยลำดับ แต่ยังไม่ถึงขั้นที่น่าพอใจ ค่าจ้างแรงงานของคนไทยยังต่ำกว่าของชาติอื่น ๆ เป็นไหน ๆ

แต่เมื่อเกิดเผด็จการขึ้นในตุลาคม 2519 ความก้าวหน้าในเรื่องแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมต้องหยุดชะงักลง รายได้ของชาวนาชาวกลับไปสู่ความกดดันในเอื้อมมือของผู้เผด็จการจะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิไม่ได้เสียแล้ว ผู้แทนราษฎรที่เลือกตั้งกันก็ไม่มีเสียแล้ว กรรมกรยังคงมีสภาพอยู่ในนามแต่หยุดงานไม่ได้ เป็นภัยต่อสังคม ชุมนุมกันก็ไม่ได้ กรรมแรงงานเสนอให้ขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำจาก 25 บาทเป็น 28 บาทต่อวัน รัฐบาลก็ไม่ยอมรับฉะนั้นสภาวะเศรษฐกิจและสังคมจึงกลับไปสู่สภาวะเดิมก่อน 2516 คือแล้วแต่ผู้เผด็จการ

ในด้านเสรีภาพทางวิชาการก็ดี เสรีภาพทางวัฒนธรรมก็ดี การดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปต่าง ๆ หรือ วรรณกรรม แต่ก่อนเคยถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขตแคบ ๆ จนถึงตุลาคม 2516 ได้มีการจรรโลงให้เป็นอิสระจนเกิดความรุ่งเรืองทางวิชาการ และวัฒนธรรมขึ้นเต็มที่ ผลงานประจักษ์อยู่ เรื่องต่าง ๆ ที่กำลังจะปฏิรูปเช่นเรื่องการศึกษา สาธารณสุข เป็นต้นต้องชะงักงันลงเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และจะต้องอับเฉาไปอีกนานเพราะผู้เผด็จการใหม่บังคับให้เผ่าหนึ่งถือเป็นพัน ๆ หมื่น ๆ เล่ม ห้ามมิให้ใช้ความคิดในการเรียนการสอนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย และดนตรี

*ดูปัจจัยลลิต ห้ายบทความนี้

หรือจะคอนบงอย่างก็ห้ามแสดงเพราะเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม

3

สภาพของบ้านเมืองไทยเป็นอยู่อย่างนี้ในปัจจุบัน ทางรัฐบาลหลังจากวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ต้องการกุมอำนาจเผด็จการไว้ได้ลึทรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ใครจะพูด จะเขียนจะคิดจะเรียนอะไรต้องเป็นไปตามที่รัฐบาลอนุญาต และท่อของการอนุญาตนั้นแคบลงแคบลง หนังสือพิมพ์และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ต้องดำเนินการตามที่รัฐบาลจะพึงพอใจ กรรมการชวาณาชาวไร่มัไม่มีสิทธิที่จะชุมนุมหรือรวมตัวกัน ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาไม่มีได้ รัฐธรรมนูญ 2517 ทั้งฉบับถูกยกเลิก รัฐสภาที่เกิดจากการเลือกตั้งต้องยุบ เกิดรัฐสภาแต่งตั้งขึ้นแทน "รัฐธรรมนูญ" ใหม่ ให้อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่รัฐบาลทั้งในการบริหารการตุลาการและนิติบัญญัติ ถ้ารัฐบาลไม่พอใจผู้ใด รัฐบาลจะเป็นผู้พิจารณาตัดสินได้เอง ไม่ต้องขึ้นศาลหรือผ่านขบวนการยุติธรรมแต่อย่างใด และถ้าเจ้าหน้าที่ปกครองไม่พอใจ ก็กล่าวหาได้โดยสะดวกว่า "เป็นภัยต่อสังคม" ซึ่งหมายความว่า จะต้องอยู่ในเงื้อมมือเจ้าหน้าที่บริหาร ชงได้นาน ๆ ไม่ต้องขึ้นศาลแม้รัฐบาลจะตัดสินประหารชีวิตใคร ก็ทำได้ตามอำเภอใจ เมื่อเป็นเช่นนี้การจับกุมจึงมีอยู่ทั่วไป

เมื่อ 6 ตุลาคม 2519 จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้ถูกจับกุมอยู่ 3,000 กว่าคน ในจำพวกนี้มีหลายร้อยคนที่รัฐบาลขังไว้นานถึง 5-6 เดือน จึงปล่อยตัวออกมา ทำที่ว่ารัฐบาลเมตตากรุณา เหลือไว้หลังจากมีนาคม 2520 ประมาณ 100 กว่าคนที่รัฐบาลจะจัดการฟ้องศาลด้วยข้อหาอาชญากรรมจข้ข้อที่ควรสังเกตคือคนที่ถูกขังตั้งแต่ตุลาคม 2519 ถึงมีนาคม 2520 เป็นเวลาหลายเดือนนั้นถูกขังฟรี ไม่มีอะไรทดแทนกลับเสียชื่อเสียง แท้จริงการปล่อยผู้ที่ถูกขังเป็นจำนวนมากนั้นเป็นเพราะ (ก) รัฐบาลไม่สามารถตั้งข้อหาได้ว่ามีความผิด และ (ข) รัฐบาลต้องการแสดงต่อโลกเฉพาะอย่างยิ่งประธานาธิบดีคนใหม่ของอเมริกาว่า รัฐบาลพยายามไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่ออเมริกาจะได้ให้ความช่วยเหลือต่อไป

ส่วนผู้ต้องหาที่ยังเหลืออยู่ 100 กว่าคน ซึ่งจะฟ้องร้องนั้นมีจำนวน 30 กว่าคนที่อัยการส่งเรื่องคืนตำรวจ เพราะไม่สามารถฟ้องได้หลักฐานไม่พอเพียง แต่ตำรวจยืนยันจะให้ฟ้องอย่างไรก็ตามหลายคนในจำนวน 100 กว่าคนนั้นถูกฟ้องในข้อหาว่ามีกรกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ จะต้องขึ้นศาลทหารมีทนายว่าต่างไม่ได้ และไม่มื่อทรรณฎีกา ถ้าไม่ถูกใช้มาตรา 21 ของ "รัฐธรรมนูญ" มาบังคับโดยรัฐบาลตัดสินได้เอง ก็ยังไม่ได้ประโยชน์จากขบวนการยุติธรรม และก็ไมแนใจว่าจะถูกลงโทษโดยมาตรา 21 หรือไม่ เพราะรัฐบาลเกรงว่าถ้าศาลพิจารณาแล้วอาจยกฟ้อง เสียหน้ารัฐบาลหมด จึงตัดสินเอาเองรัฐบาลนี้กำลังมันเขี้ยวใช้มาตรา 21 ลงโทษประหารชีวิตผู้ต้องหาไป 3 ราย และจำคุกไปอีกหลายคน นีหรือนายกรัฐมนตรีนักกฎหมาย อดีตผู้พิพากษา อาจารย์สอนกฎหมาย และในคณะรัฐมนตรีก็มีนักกฎหมายอยู่หลายคน แต่ไม่ต้องการใช้กฎหมายตามหลักธรรม

แต่ 3,000 กว่าคนที่ถูกจับที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นเป็นพวกที่ "เปิดเมย" ไม่เปิดเมยก็ไม่

ได้ เพราะเรื่องมันแดงเสียแล้ว ต่อจากนั้นมายังมีประชาชนถูกจับอีกมากมายในชนบททั่วราชอาณาจักร จำนวนแน่นอนไม่เป็นที่ทราบ เพราะพวกนี้รัฐบาลปิด หนังสือพิมพ์ลงไม่ได้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่มีชื่อเสียง ไม่มีคนรู้จักทั่วไป แต่ก็เป็นมนุษย์คนไทยนี่แหละ บางเสียงคะเนว่าจำนวนที่ถูกจับทั้งหมดคงประมาณ 5,000 คน ที่จับแล้วปล่อยเร็วบ้างช้าบ้างก็คงมี บางเสียงคะเนว่ายังถูกคุมขังอยู่ประมาณ 2,000 คน ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็มี ถูกกล่าวหาว่าเป็นภัยต่อสังคมก็มาก และก็มีมากที่ถูกเจ้าหน้าที่แกล้งจับด้วยเรื่องเป็นอริส่วนตัว แล้วหาความเป็นภัยต่อสังคม เช่นกรณีแพทย์ผู้หนึ่งที่มหาสารคาม ซึ่งได้ช่วยเหลือชาวบ้านมาแต่ก่อน โดยขัดผลประโยชน์ของผู้ว่าราชการจังหวัดนายอำเภอและนายทุนที่เป็นเพื่อนของเจ้าหน้าที่ ปรักษของแพทย์ผู้นั้นเคยพยายามทำร้ายแพทย์มาหลายครั้ง สบโอกาสหลังปฏิวัติ จึงจับมาในข้อหาว่าเป็นภัยต่อสังคม ชาวบ้านนับร้อยไปเยี่ยมแพทย์ผู้นั้นจนแน่นที่คุมขังทุกวัน จนเจ้าหน้าที่ต้องปล่อยตัวเพราะหาหลักฐานมิได้ นี่เป็นตัวอย่างที่มีผู้เดือดร้อนเพียงตัวอย่างเดียว ซึ่งเผชิญเป็นผู้มีบารมี ชาวบ้านรัก จึงหันโทษไปตัวอย่างที่มีผู้เดือดร้อนเพราะถูกจับโดยรัฐบาลไม่ยอมให้ชาวยังมีอีกมาก เช่นภิกษุสามเณรและอุบาสกของวัดชลประทานเป็นต้น เจ้าหน้าที่ที่ต้องการจงผลาญราษฎรยังมีเคลื่อนไป และได้รับความปกป้องคุ้มครองจากรัฐบาลอยู่เสมอ แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็ไม่ยกเว้น เช่นภิกษุ 3 รูปที่ตำบลพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช จากคำบอกเล่าของภิกษุผู้ทรงศีลเอง เจ้าหน้าที่ไปหลอกเจ้าอาวาสว่าจะนำไปให้การ และจะให้จำวัดอยู่วัดหนึ่งในเมือง แต่แท้จริงนำไปขังร่วมกับผู้ต้องหาคืออื่น ๆ และวันคิดคดีญาติโยมไปเยี่ยมไม่พบ ปรากฏจากปากคำของผู้ต้องขังด้วยกันว่าเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครนำไปฆ่าเสียแล้ว บรรดาผู้ต้องหาว่าเป็นภัยต่อสังคมนั้น ส่วนมากเป็นคนยากจนมีลูกเมียพ่อแม่จะต้องเลี้ยง เมื่อถูกขังนาน ๆ ย่อมเดือดร้อนมิใช่แต่ตัวคนเดียว แต่ทั้งครอบครัวซึ่งหมายถึงอย่างน้อย 6 ปาก 6 ท้องมีหน้าซ้ำ บางรายถูกเจ้าหน้าที่ส่งเข้ามาคุมขังที่กรุงเทพฯ หรือเมืองอื่นไกลหมู่บ้าน ญาติมิตรไม่สามารถไปเยี่ยมส่งเสียได้ ulyกลายเป็นคนสาบสูญไปอยู่ในเงื้อมมือเจ้าหน้าที่อย่างมิใช่มนุษย์

ที่กล่าวมานี้ ยังมีได้พูดถึงการซ้อม ทบตี ทรมาน ผู้ถูกคุมขังโดยเจ้าหน้าที่เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น การซ้อมและทรมานเห็นได้ชัด ประชาชนในกรุงเทพฯ ไกลลมหริทยาลัยธรรมศาสตร์และไกลลสถานี่ตำรวจต่าง ๆ ได้เห็นด้วยตาของตนเองและหลังจากนั้นแม้พวกที่ถูกจับที่มหาวิทยาลัยก็ยังมี การซ้อมและทรมานอยู่ต่อไปเพื่อให้ "สารภาพ" และให้การ "ชัดทอด" ถึงผู้อื่น แต่พวกที่ถูกจับที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นเป็นพวก "เปิด" คือเป็นผู้ที่ทราบกันโดยทั่วไป การซ้อมและทรมาน จึงซาลงในระยะหลังนี้ แต่ก็ไม่วายมีผู้ที่ถูกขังเดี่ยวในกรงเล็ก ๆ หรือคุกมีหลายคนที่เจ้าหน้าที่ห้ามคนเยี่ยม ส่วนพวกที่ถูกจับชนิด "ปิด" นั้น น่าเกรงว่าจะมีการทำทารุณโดยทั่วไปเฉพาะอย่างยิ่งในเขตทักันคารไกลลหุดา ผู้คน

การใช้อำนาจข่มขู่ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นการใช้มาตรา 21 แห่ง "รัฐธรรมนูญ" ปัจจุบัน การตั้งข้อหาภัยสังคมตามประกาศคณะปฏิรูปอย่างกว้างขวาง การปิดหนังสือพิมพ์ การห้ามชุมนุมฯ เหล่านี้เป็น

เครื่องมือทำให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดความสยดสยอง ไม่กล้าแสดงความจริงหรือออกความเห็นเป็น
 อย่างอื่น นอกจากจะเป็นเชิงสนับสนุนฝ่ายปกครอง เพราะฉะนั้นรัฐบาลก็สามารถอ้างได้ว่าประชาชนทั้ง
 ประเทศสนับสนุนรัฐบาลนี้ เป็นการทักท้วงพูดเอาฝ่ายเดียว ส่วนข้อที่อ้างว่าหลังจาก 6 ตุลาคม 2519 บ้าน
 เมืองสงบเรียบร้อยลง อาชญากรรมลดลงนั้น ดูจากหนังสือพิมพ์ที่ออกในเมืองไทยก็ได้ จะเห็นว่าไม่เป็น
 ความจริงอย่างใด กรณีฆ่ากัน ลักทรัพย์ชิงราว ช่มชืด ปล้น ยังมีเคลื่อนไหวหนังสือพิมพ์ จนรัฐบาลโดย
 รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ต้องคำร้องที่จะออกหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลเอง ซึ่งไม่มีประเทศประชา
 ธิปไตยประเทศไหนเขาทำกัน มีก็แต่ประเทศที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์เช่นรัสเซีย รัฐบาลออกหนังสือ
 พิมพ์ปริ๊ฟตาและอิชเวสเซีย ข้อที่แน่ก็คือการปะทะกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เพิ่มความรุนแรงและ
 ถิ่นยังขึ้น ทั้งนี้จากข่าวทางรัฐบาลเอง และข่าวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ก็ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน

4

ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้นเล่าในระยะ 2506 ถึง 2516 ได้เพิ่มกำลังขึ้นบ้างก็จริง แต่เพิ่มขึ้นทีละน้อย
 และไม่มีกำลังกล้าแข็งอย่างไร แม้จะได้สมัครพรรคพวกเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ จากผู้ที่ถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น
 กลั่นแกล้งรังแก (เช่นกรณี "ถังแดง" ทางภาคใต้ หรือบ้านนาทรายในตะวันออกเฉียงเหนือ) มาในระยะ
 ประชาธิปไตย 2516-19 การก่อการร้ายปะทะกับเจ้าหน้าที่กลับน้อยลง ผู้เสียชีวิตจากการสู้รบก็ลดลง
 ทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้ดูได้จากสถิติของรัฐบาลเอง แต่หลังจาก 6 ตุลาคม 2519 การปะทะและการเสียชีวิต
 การบาดเจ็บกลับมากขึ้น จากสถิติของรัฐบาลใน 3 เดือนแรกของปี 2520 มีการสู้รบและเสียชีวิตมากกว่า
 ทั้งปีของแต่ละปีระหว่าง 2516 ถึง 2519

ทั้งนี้ก็เป็นสิ่งที่คาดหมายได้ เพราะเหตุการณ์ทางด้านรัฐบาลหลัง 6 ตุลาคม 2519 และการเผด็จการ
 ช่มชู่ราษฎร ทำให้นิสิตนักศึกษา อาจารย์ กรรมกร ชวนาชาวไรและราษฎรโดยทั่วไปมีทางเลือกอยู่
 แค่มาก ถ้าไม่อ่อนน้อมยอมให้จำกัดสิทธิ์ก็มีหวังจะถูกจำคุกหรือประหารด้วยอำนาจเผด็จการ หรือมี
 ฉะนั้นก็ต้องหนีออกนอกประเทศ หรือเข้าป่าไปร่วมมือกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ พวกหลังนี้มีอยู่เป็น
 จำนวนมาก จะมากน้อยเท่าใดนั้นไม่แน่ชัด ทางรัฐบาลอ้างว่ามีเพียงไม่กี่ร้อยคนทางฝ่ายคอมมิวนิสต์
 อ้างว่าหลายพันคน แต่ต้องสำรวจบรรดานิสิตนักศึกษาที่หายไปจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และวิทยาลัย
 ต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งวิทยาลัยครูทั่วราชอาณาจักร มีผู้คะเนว่าหายไปสัก 5 หรือ 6 พันคน สมมุติว่าเพียง
 1 ใน 3 ของคนที่หนีหายไปนั้นไปสมทบกับคอมมิวนิสต์ก็จะได้ตัวเลขประมาณ 1,500-2,000 คน

แต่จำนวนคนที่กลับใจไปจับอาวุธร่วมกับคอมมิวนิสต์นั้น ไม่สำคัญเท่ากับคุณภาพของคน คอมมิวนิสต์
 ไม่เคยได้รับการสมทบจากผู้มีความรู้สูงมากมายถึงขนาดนี้ มีนักศึกษาและอาจารย์แขนงต่าง ๆ เช่น
 วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ การศึกษา ฯลฯ มากหลาย

บรรดาทหารและตำรวจและพลเรือน ที่มีส่วนทำทารุณกรรมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบรรดาผู้ที่ยึดอำนาจการปกครองและรัฐบาลที่ตั้งขึ้นต่อจากนั้น เป็นผู้ช่วยเหลือให้คอมมิวนิสต์กล้าแข็งขึ้นมาก ถ้าจะเอากฎหมายมาพิจารณากันตามข้อเท็จจริงอย่างถ่องแท้แล้ว รัฐบาลเองและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลน่าจะมีความคิดตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะสมคบกันสนับสนุนคอมมิวนิสต์ให้ มีกำลังมากขึ้น

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ จึงเป็นข้อยืนยันว่าการสู้รบระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับคอมมิวนิสต์ได้รุนแรง และมีมากขึ้นจริง และในอนาคตอันใกล้ก็ยังคงต้องมียุทธการและรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ประเทศไทยจะเกิดศึกกลางเมืองอย่างดุเดือดเหมือนเวียดนามและเขมรจริง ๆ หรือ นี้เรายังไม่ได้กล่าวถึงการแทรกแซงจากประเทศภายนอก ถ้ารัฐบาลได้อาวุธจากประเทศมหาอำนาจฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ต้องแสวงหาอาวุธจากประเทศมหาอำนาจอีกฝ่ายหนึ่ง และข้อที่แน่ชัดข้อหนึ่งก็คือประชาชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับลัทธิการเมืองใด ๆ จะเดือดร้อนหนักขึ้น อันได้แก่ชาวนาชาวไร่ ชาวบ้านร้านค้าตลาดทั้งหลาย ส่วนขุนศึกทั้งสองฝ่าย และคนมั่งมีในกรุงเทพฯ คงจะหนีเอาตัวรอดได้ ที่มีปัญหาส่งเงินไปต่างประเทศเพื่อซื้อบ้านที่ดินและลงทุนอย่างอื่นก็เริ่มมีแล้ว รวมทั้งนายพลหลายคนด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นข้อสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้รักความสงบและหวังจะแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร จะต้องพยายามมิให้ประเทศภายนอกส่งอาวุธให้แก่รัฐบาลหรือคอมมิวนิสต์เลย ใครที่พยายามมิให้อเมริกาส่งอาวุธให้รัฐบาลไทย และมีให้เวียดนาม จีน หรือรัสเซียส่งอาวุธให้คอมมิวนิสต์ ย่อมจะช่วยเหลือคนที่เป็นเบา คนที่ขัดขวางความพยายามเช่นนี้เป็นผู้ที่คิดแคบและคิดสั้น ไม่แยแสต่อความเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์คนไทยด้วยกัน

ใครจะชนะในสงครามกลางเมืองที่จะเกิดขึ้นไม่สำคัญ ผู้แพ้คือคนไทยธรรมดา และชาติไทยนั่นเอง

ที่ว่าใครจะชนะไม่สำคัญนั้น มองจากแง่ของสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถ้ารัฐบาลเผด็จการชนะ สิทธิเสรีภาพก็จะยับเยินอย่างเวลาไหนหรือยิ่งกว่า เช่นเดียวกับที่ได้ยับเยินตั้งแต่ 2491 ถ้าฝ่ายคอมมิวนิสต์ชนะ ดูจากประสบการณ์ในประเทศคอมมิวนิสต์ทั่วโลก และดูจากลัทธิของคอมมิวนิสต์เองก็ต้องจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะจะต้องมีการเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ

มีผู้อ้างว่าคอมมิวนิสต์ไทยไม่เหมือนกับคอมมิวนิสต์ยุโรป และนโยบายที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ไทยแถลงออกมา 10 ประการ เมื่อต้นปีนั้น ย่อมเปิดโอกาสให้ผู้มีความคิดการเมืองแตกต่างจากคอมมิวนิสต์ มาร่วมมือด้วย ข้อนี้ต้องพิสูจน์ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยการแถลงนโยบาย

ถ้าพูดถึงการแพ้ชนะ มีผู้กล่าวว่าทางรัฐบาลจะต้องเป็นฝ่ายแพ้ เช่นเดียวกับฝ่ายก๊กมินตั๋งของจีนหรือเวียดนามได้ เพราะฝ่ายรัฐบาลมีการใช้อำนาจหน้าที่ทำการทุจริตอยู่เสมอ และอีกประการหนึ่ง

ฝ่ายทหารเบื้องหลังรัฐบาลมีการแตกแยกกันมาก ชาวลือว่าจะมีรัฐประหารเกิดคกคคตั้งแต่ปลายปีก่อน และความจริงก็เกิดขึ้นแล้วจริงเมื่อมีนาคม โดยที่รัฐบาลไม่สามารถกวาดล้างให้สิ้นสิ้นหนาม แม้ในเดือนมิถุนายนก็ยังมิข่าวลือหนาหูยิ่งขึ้น³ ข้อนี้ก็น่าคิดและเป็นเหตุผลสนับสนุนให้น่าเชื่อว่า บุคคลที่ใกล้ชิดกับวงการรัฐบาลปัจจุบันได้นำเงินทองออกนอกประเทศเตรียมจะหนี

5

ผมไม่ทราบว่ามีผู้จัดทำหนังสือนี้ จะมีนโยบายในทางสร้างสรรค์เมืองไทยให้เจริญด้วยประชาธิปไตยอย่างไร แต่สำหรับผมและเพื่อน ๆ ผมหลายคนยังยึดมั่นอยู่ในหลักสันติประชาธรรมหรือประชาธิปไตยโดยสันติวิธี ผมเขียนบันทึกเรื่องนี้ไว้เมื่อเมษายน 2515 ในหนังสือ "สันติประชาธรรม" (จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เคล็ดไทย เมื่อปี 2516) และในบทความนี้ผมจะได้อ้างถึงบันทึกนั้นหลายตอน

ก่อนอื่นผมขอตอบความข้องใจของเพื่อน ๆ หลายคน ที่มีความปรารถนาดีต่อผมว่า *ทำไมผมจึงไม่หาความสงบ* อายุมากแล้วทำไมไม่ไปสอนหนังสือ หรือเขียนหนังสือเจิบ ๆ หาเรื่องให้เขาคำเอา คำเอา กวนใจเปล่า ๆ และทำให้เดือดร้อนถึงเพื่อนฝูงพี่น้อง ผมต้องแสดงความเสียใจที่ได้ทำให้เพื่อนฝูงพี่น้องเดือดร้อน แต่คำตอบคือ *"ผมมีฐานะปานนี้ แก่ปานนี้แล้ว ถ้าไม่จับเรื่องและริเริ่มจะคอยให้ใครริเริ่มก็กระไรอยู่"* (หนังสือที่อ้างหน้า 59)

"ประชาธรรม" เป็นคำที่ผมต้องการใช้มากกว่าประชาธิปไตย เพราะในวงการเมืองนั้นคำว่าประชาธิปไตยใช้กันจนเหื่อ เช่นในโรงเรียนไทย แม้จะอยู่ในระบบเผด็จการ เขาก็ยังสอนให้นักเรียนท่องว่าประเทศไทยเป็นเสรีประชาธิปไตย อีกประการหนึ่ง การเงินประชาธิปไตยนั้น ถ้าไม่อาศัยหลักธรรมะแล้ว ย่อมไม่สมบูรณ์และบกพร่องแน่ เพราะถึงแม้เราจะปกครองกันด้วยเสียงข้างมาก ถ้าเสียงข้างมากนั้นมียิงปืนในเชิงพาลแล้ว ก็ต้องเปิดโอกาสให้เสียงข้างน้อยสามารถถกเถียงเรียกร้องให้มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นได้ จึงจะเป็นธรรม

หลักประชาธรรมเป็นหลักกว้าง ๆ มีองค์ประกอบเป็นแก่นสาร 2 ประการ คือเสรีภาพ และสิทธิของคนแต่ละคน (จำกัดความตามเอกสารสหประชาชาติเรื่องสิทธิของมนุษยชน) ภายในขอบเขตที่จะไม่ทำลายเสรีภาพและสิทธิของผู้อื่น นี่ประการหนึ่งกับประการที่สองคือ การมีส่วนร่วมกำหนดโชคชะตาของสังคมที่เราอาศัยอยู่ แต่ละคนมีสิทธิหน้าที่เท่ากันในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะมิฐานะเพศ หรือกำเนิดมาอย่างไร

หลักการเสรีภาพและการมีส่วนร่วม ไม่ใช่หลักการตะวันตกหรือหลักการของประเทศที่นั่นมีแล้ว อย่างในยุโรปหรืออเมริกาเป็นหลักการที่ชอบด้วยธรรมชาติของทุกประเทศ เช่นคำว่า "ไทย"

ก็ไม่ใช่อินโกล คือเสรีหรือเป็นใหญ่นั้นเอง คนไทยที่ปราศจากเสรีภาพทางการเมืองจึงเป็นไทยไม่ครบ และการทำ "สังฆกรรม" ตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเอง ฉะนั้นจึงเป็นหลักที่ถูกต้องรับรองได้ทั่วโลกมิใช่หลักตะวันตกที่จะนำมาใช้กับประเทศด้อยพัฒนาไม่ได้

ถ้าเราได้ 2 หลักนี้คือเสรีภาพและการมีส่วนร่วมแล้ว รูปแบบของประชากรมจะเป็นอย่างไร ก็แล้วแต่กาลและเทศะ ไม่จำเป็นต้องเอาอย่างรูปแบบยุโรปอเมริกา เป็นหน้าที่ของนักรัฐศาสตร์ไทยที่จะคิดหารูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมไทย แต่นักรัฐศาสตร์ไทยจะทำหน้าที่ได้ก็ต้องมีเสรีภาพทางวิชาการ

ในประเทศที่มีประชารัฐในการปกครอง ใครจะมีความเลื่อมใสในลัทธิการเมืองใดก็ได้ทุกอย่าง จะเป็นคอมมิวนิสต์ สังคมนิยม เสรีนิยม อนุรักษนิยม หรือจะซ้ายจัดหรือขวาตกขอบอย่างใดก็ได้ทั้งนั้น แต่มีเงื่อนไขอยู่สองอย่างคือ (ก) ต้องยอมให้คนอื่นคิดแตกต่างกับตนได้ คือยอมให้มีพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรค (ข) จะไม่พูดไม่เขียนใส่กำลังรุนแรงทำลายผู้อื่น หรือความคิดของผู้อื่น ข้อนี้ก็เป็นหลักกฎหมายอาญาและแพ่งตามปกติวิสัยอยู่แล้ว

"ประชารัฐคือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม บ้านเมืองที่มีประชารัฐนั้นต้องมีชื่อมีแปะ ไม่ใช่ปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง" (หนังสือที่อ้าง หน้า 61)

ถ้าเราฟังบุคคลในรัฐบาลพูดทุกวันนี้ จะเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการใช้อำนาจเป็นธรรม เช่นที่เขาว่า หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยมีเสรีภาพในการตีพิมพ์ความเห็นที่ถูกที่ควร ใครเป็นคนตัดสินว่าความเห็นไหนถูกหรือควร คำตอบคือผู้มีอำนาจ ถ้าหนังสือพิมพ์แสดงความเห็นที่ขัดใจผู้มีอำนาจ เขาก็ว่าผิด ที่ทำได้เช่นนี้เพราะเขาใช้อำนาจอาวุธที่เขาผูกขาดขึ้นมาปกครองประเทศ แล้วขยับเขยื้อนให้ประชาชนต้องยอมรับว่าสิ่งที่เขาคิดนั้นเป็นสิ่งที่ถูกที่ควร

"ประชารัฐย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชารัฐ ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยาบย่นได้"

ฉะนั้นจุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้ายคือประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย" (หนังสือที่อ้างหน้า 61)

ในสังคมที่มีประชารัฐเราจะต้องแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างหรือความแตกต่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เจ้าหน้าที่กับราษฎร หญิงกับชาย คนมีกับคนจน ห้องถิ่นที่อุดมกับห้องถิ่นที่กั้นดาร การมีโอกาสศึกษากับการปราศจากโอกาส การมีโอกาสด้านสุขภาพอนามัยกับการปราศจากโอกาส ฯลฯ ทั้งนี้มิได้เกิดจากลัทธิการเมืองหรือลัทธิอื่นใด เป็นเรื่องของความชอบธรรม ความเมตตากรุณา การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปรองดองกัน และการที่จะมีผู้แทนราษฎรเป็นปากเสียงให้แก่ผู้ที่ตกยาก การมีอิสระที่จะรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กับความสำนึกถึงศักดิ์ศรีของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งควรเคารพไม่ว่าฐานะกำเนิดของเขาจะเป็นอย่างไร ย่อมสามารถช่วยให้เราแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ว่า

นั้นได้โดยสันติภาพ

“ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชากรธรรมนอกจากสันติวิธี การใช้อาวุธจะเชิญประหัตประหารกันเพื่อประชากรธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ อาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชากรธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ย่อมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้ว จะรักษาประชากรธรรมไว้ได้อย่างไร” (หนังสือที่อ้าง หน้า 59-60)

เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และหลังจากนั้น ทำให้ผู้ที่ใฝ่ในสันติวิธีมาแต่ก่อน-เลิกใช้สันติวิธีไปเป็นจำนวนมาก เขาอ้างว่าการใช้สันติวิธีเป็นการฆ่าตัวตาย “พวกเราถูกเขาฆ่าตายเพราะเราใช้สันติวิธี” คำกล่าวเช่นนี้มาจากคนที่ได้รับทุกข์จากความรุนแรงก็เข้าใจได้ไม่ยาก แต่ผู้ที่กล่าวนั้นหากคิดไม่ว่าการใช้ความรุนแรงต่อสู้กัน แม้ว่าผลสุดท้ายจะได้อำนาจก็ห้องใช้อาวุธเพื่อรักษาอำนาจหรือชัยชนะนั้นตลอดไป หากสันติสุขไม่ได้ อีกประการหนึ่งการใช้อาวุธต่อสู้กันนั้นคือครีโณแก่คนกลางที่ไม่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้มากกว่า ชาวานชาวไร่ในเวียดนามและเขมรตายเปล่าไปหลายล้านคน ระหกระเหินลี้หนี้อะตาตัวไปหลายแสนครอบครัว

ข้อตำหนิสันติวิธีมีอีกข้อหนึ่งคือ จะไม่มีช่องทางสำเร็จได้เพราะอีกฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธ “สันติวิธีเพื่อประชากรธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายมีอาวุธก็ไม่ว่าจะกระทำสำเร็จ และแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลาาน เช่นมหาตมะคานธีใช้กับอังกฤษ ต้องระก่าลำบาก ต้องมานะอดทนเค็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ”

“สมมุติว่าเราปักใจท้อเสียก่อนว่า สันติวิธีจะไม่สามารถนำประชากรมาได้ (ความจริงไม่น่าท้อเสียก่อน) สมมุติว่าไม่มีหวังสำเร็จ ก็นำคิดว่าควรจะทำหรือควรจะพูด ควรจะเขียนเพื่อเสรีภาพหรือ สำหรับผมแม้จะไม่มีหวังสำเร็จ ก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณ” (หนังสือที่อ้างหน้า 60)

“เมื่อ ดร.ป๋วยเขียนเรื่องประชากร โดยสันติวิธีหรือจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง ก็ถูกหาว่าโง่บัดซบทะเล่ รู้สึกว่าไม่ได้ผลอะไรมากนัก ตอบว่าก็ต้องยอม ยิ่งกว่านั้นในวิธีการของสันติวิธีในต่างประเทศนั้น เขาอาจต้องถูกจับ ถูกทำร้าย ถูกทรมาน กระทั่งถูกปลิดชีวิตเป็นอันมาก แต่เขาก็ยังเก็บดวงประทีปนี้ไว้อยู่เรื่อย ๆ ดังนั้นการถูกหาว่าโง่บัดซบ ทะเล่ ถูกทำร้าย ถูกทรมาน มันเป็นส่วนหนึ่งของสันติวิธี” (หนังสือที่อ้างหน้า 72)

ในบันทึกที่ผมเขียนไว้ 5 ปีแล้ว ผมได้แยกสันติวิธีไว้เป็นสองระยะในหน้า 62 ถึง 64 คือระยะยาวกับวิธีในปัจจุบัน สรุปได้ความว่าจะต้องพยายามพูด เขียน เรียกร้องสิทธิเสรีภาพอยู่เสมอ ทุกคนจะต้องซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นทีเคารพเชื่อถือ จะต้องปกป้องมิให้ประชากรธรรมเสื่อม เพราะกันง่ายกว่าแก่ จะต้องรวมกันเป็นปีกแผ่นมั่นคงและควรจะมีมานะ นี่เป็นวิธีระยะยาว วิธีปัจจุบันนั้น

ย่อมแตกต่างกันไปตามกาลและเทศะและสภาวการณ์ แต่ควรจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกที่เห็นอย่างเดียวกัน ควรศึกษาภาวะและข้อเท็จจริงเพื่อหาโอกาสสนับสนุนสิทธิเสรีภาพ ควรช่วยกัน และกันเมื่อมีใครถูกประทุษร้าย และควรเขียนและเรียกร้องประชาธรรมมิให้ขาดสาย

ผู้ที่ไฝ่ในสันติประชาธรรม เฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ในประเทศไทยตกอยู่ในที่ลำบาก เพราะอยู่ห่างไกลจากผู้ใช้อำนาจระหัดประหารกัน ทางฝ่ายรัฐบาลเผด็จการก็ยอมเห็นว่าเราเป็นผู้ปฏิบัติขัดกับนโยบายของเขา แม้ว่าจะแสดงให้เห็นว่าเราใช้สันติวิธี เขาก็มักเหมาเอาว่าเราเป็นฝ่ายศัตรูทำร้ายหรือจับกุมเอาง่าย ๆ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ยอมไม่ไว้วางใจ เพราะเห็นว่าอยู่ในเมืองคงจะร่วมมือกับรัฐบาล อันตรายมีทั้งสองด้าน จึงจำต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ยังมีความยากลำบากในการทำงานหนัก ที่ร้ายกว่านั้นคือ“คนกลาง” มักจะสงสัยเราว่าเป็นพวกก่อการร้าย เข้าตำราว่า “มือไม่พายเอาเท้าราน้ำ”

6

ทางเลือกของคนไทยมีอยู่สองทาง คือปล่อยให้เขาสู้รบกันเป็นศึกกลางเมือง จะยึดเอื้อกันสักปานใดก็แล้วแต่ยถากรรม จะเดือดร้อนแก่ใครสักหมื่นแสนก็ช่วยไม่ได้ เขาจะปกครองกันอย่างไร ใครจะโกงกินกันอย่างไร ไม่ใช่ธุระของเรา ใครจะถูกจับ ถูกทรมาน ก็เป็นกรรมของสัตว์ รบกันแล้วใครจะเสียหายอย่างไร ใครจะมีอำนาจทีหลัง ก็แล้วแต่บุญกรรม เราผู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี นี่เป็นทางที่หนึ่ง

อีกทางหนึ่งคือ พยายามป้องกันมิให้เดือดร้อนกันทุกหย่อมหญ้า หรือถ้าป้องกันไม่ไหว ก็พยายามบรรเทาทุกข์ให้น้อยที่สุด คนไทยไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ พลเรือน ข้าราชการ ราษฎร คอมมิวนิสต์ สังคมนิยม เสรีนิยม หรืออนุรักษนิยม ก็เป็นคนที่จะต้องอยู่ในประเทศไทย และมีลูกหลานเป็นคนไทยทั้งนั้น ทางที่ถูกต้องชอบธรรมคือหาทางปรองดองกัน ในเวลานั้นมองหาทางปรองดองไม่ได้ เพราะทั้งสองฝ่ายต่างตั้งข้อแข็งด้วยกัน ใครอยู่ตรงกลางก็จะถูกฟัน หิฐิมานะกล้าแข็งเหลือประมาณ แต่ต้องหาวิธีและเวลาปรองดองให้ได้ การปรองดองคือการโอนอ่อนเข้าหากัน ยอมรับและเคารพสิทธิเสรีภาพด้วยกัน เทอดทูนสัจจะ ไม่ปั้นน้ำเป็นตัวใส่ร้ายกัน หรือพลิกแพลงคลบตะแลงเพื่อประโยชน์ชั่วคราว อีกนัยหนึ่งคือเป็นทางสนับสนุนหลักธรรมะของประชา และพยายามให้เกิดประชาธรรมด้วยสันติวิธี

ถ้าคนไทยเป็นจำนวนมากพอ เลือกทางที่สอง ก็ต้องแสดงตัวให้ปรากฏ มิฉะนั้นแล้วสังคมไทยจะไปสู่ทางที่ลึนกว่า ง่ายกว่า คือทางเลือกที่หนึ่ง

ปัจฉิมลิขิต

ผมเขียนบทความนี้เมื่อมิถุนายน 2520 และตีพิมพ์เมื่อต้นเดือนกันยายน 2520 มีข้อที่ควรแก้ไขเพิ่มเติมในข้อเท็จจริงคือ

1. คำจ้างขั้นต่ำในหน้า 3 นั้น คณะรัฐมนตรีอนุมัติเมื่อกรกฎาคมให้เป็น 28 บาท แต่เป็นเรื่องของความ “น้อยไปและซ้ำเกินไป” การละเมิดกฎหมายแรงงานโดยนายจ้างยังคงมีอยู่ตามเดิม

2. ในหน้า 4 ผู้ต้องหากจาก 6 ตุลาคม 2519 เมื่อต้นเดือนกันยายนเหลือเพียง 18 คน ที่ตกเป็นจำเลยในศาลทหารมีหลายคนถูกขังฟรี ทรมานฟรีมาร่วม 10 เดือนกว่า แม้แต่อัยการศาลทหารก็ยังคงปล่อย เพราะไม่มีหลักฐาน

นอกจากนี้ อัยการศาลทหารยังมีรายชื่อของผู้ที่ “หลบหนีไป จับตัวไม่ได้” อีกหลายคน ซึ่งเชื่อว่าจะนำขึ้นศาลเมื่อจับตัวได้ ในจำนวนนี้มีผู้ที่ถูกฆ่าตายไปแล้วบ้าง เช่น นายพิเชียร อำนาจวรประเสริฐ นายกอมธ. และมีผู้ที่ออกจากประเทศไทยไปตั้งแต่ต้นปี 2519 (คือไม่เกี่ยวข้องกับ 6 ตุลาคม) อีกหลายคน เช่น นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นายสมาน เลือดวงหัด นายเหวง โตจิระการ นายทองภูมิ ใจดี เป็นต้น ทั้งนี้แสดงว่าส่วนการฟ้องกิติ การเชื่อว่าจะฟ้องกิติ เปะปะเต็มที

3. ในเดือนกรกฎาคม และสิงหาคมปีนี้ ยังมีเรื่องแทรกเข้ามาอีกคือ เหตุการณ์ทางพรมแดนเขมร ซึ่งทำให้รัฐบาลในกรุงเทพฯ ต้องสู้ศึกอีกด้านหนึ่ง ไม่ว่าฝ่ายใดจะถูกฝ่ายใดจะผิด รัฐบาลในกรุงเทพฯ หลังจาก 6 ตุลาคมเป็นต้นมา ได้แสดงตนเป็นอริอย่างเปิดเผยต่อ ลาว เขมร และเวียดนาม ซึ่งเป็นการกลับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลคึกฤทธิ์ และรัฐบาลเสนีย์โดยสิ้นเชิง เป็นการทำให้ไทยอ่อนแอลงไปอีก

(Handwritten signature in Thai script)

ลอนดอน

8 กันยายน 2520

ขอบพระคุณ

ธนาคารกสิกรไทย

(เอื้อเพื่อเงินทุนจัดทำหนังสือ)

อ.ผ่อง เสงกิ่ง

(ภาพปกหลัง)

พระราชารมุนี (ประยูรธ ปรุตโต)

อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์

คุณนฤมล ประจวบเหมาะ

อ.ระพี ศาคริก

คุณธรรมเกียรติ กันอริ

คุณมีเนียม ยิบอินซอย

คุณพรชัย คุ้มทวีพร

คุณอังคาร กัลยาณพงศ์

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

คุณเนินชัน

สมชาย ลีรวรวิทย์

เจ้าหน้าที่ห้องสมุดป้าย อังภากรณ์

เพื่อน ๆ ทุกคนผู้ให้ทั้งกำลังใจและกำลังความคิดในการจัดทำ
หนังสือ

สมาชิกบ้านเลขที่ 21427 ถ.ชัยพฤกษ์ ดลิ่งชัน

(เอื้อเพื่อสถานที่ในการจัดทำหนังสือ)

คุณนวลฉวี สุธรรมวงศ์

